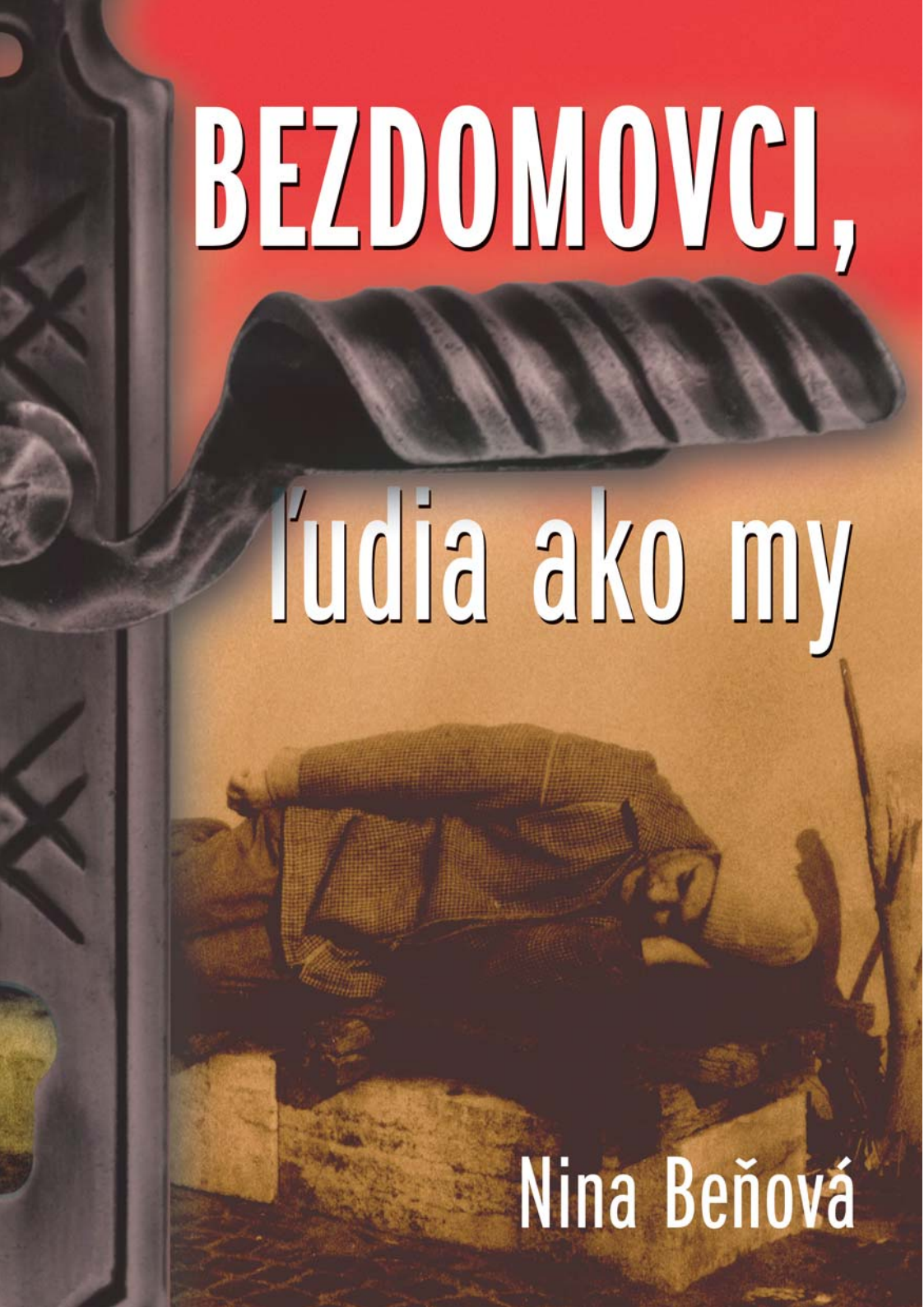

BEZDOMOVCI,

ľudia ako my

Nina Beňová

Bezdomovci, ľudia ako my

Nina Beňová

*o.z. Proti prúdu
Bratislava, 2008*

NOTABENE

Európsky sociálny fond

EQUAL

Vydavateľ: o.z. Proti prúdu

Názov: Bezdomovci, ľudia ako my

Autor: Nina Beňová

Grafická úprava: Dana Vitteková

Fotografie: Jana Čavojská (9), Dana Vitteková (10), Jakub Mináč (3)

Martin Opetá (2), *Nina Beňová* (5)

Náklad: 1000 ks

Tlač: OTA, a. s., Košice

© o.z. Proti prúdu, 2008

Recenzoval: Ilja Hradecký

1. vydanie

vydanie tejto knihy bolo spolufinancované EÚ

všetky práva vyhradené

ISBN 978 - 80 - 969924 - 1 - 6

EAN 9788096992416

Túto knižku venujem všetkým ľuďom dobrej vôle

*Za inšpiráciu, zdieľanie skúseností a úzku spoluprácu
ďakujem ľuďom, ktorí ma pri mojich bádaniach
o živote bezdomovcov sprevádzali alebo sprevádzajú -
Sandre Tordovej, Anne Závodnej, Aničke Guthrie,
sestre Martine a bratovi Filipovi.*

*Moja úprimná vďaka patrí aj mojej rodine,
ktorá mi ochotne pomáhala so starostlivosťou
o dcérku, a tým mi venovala čas na písanie.*

Nina Beňová

Nina Beňová

Je internou doktorantkou na Ústave etnológie SAV v Bratislave, kde sa zaoberá výskumom chudoby a bezdomovectva. Ľuďom bez domova sa venuje už deviaty rok. V roku 2003 sa stala spoluzakladateľkou neformálneho združenia Hľa človek, ktorého hlavnou náplňou je práca s vnútro bezdomovca prostredníctvom diskusných klubov. Od roku 2004 úzko spolupracuje s o. z. Proti prúdu na viacerých projektoch (zamestnávanie a integrácia bezdomovcov, vzdelávanie verejnosti) a aktivitách súvisiacich s vytváraním koncepcie systému pomoci pre bezdomovcov. V súčasnosti je na materskej dovolenke a žije na Liptove s manželom a dvojročnou dcérou.

Filip Andrej Čierny, ofm

Skôr volaný ako brat Filip je členom františkánskeho rádu a študentom teológie na TF TU. Svojho času sa dostal do kontaktu s bezdomovcami, mal možnosť poodhaliť súvislosti ich bolestivých životov a začal lepšie vidieť a chápať. Odvtedy už štvrtý rok vstupuje do dialógu s nimi, aby sa skrze opravdivo ľudské vzťahy pokúsil prevziať spoluzodpovednosť za ich životy - nakoľko je to len možné.

K téme bezdomovectva na Slovensku zatiaľ neexistuje veľa informácií. Ich dostupnosť a zrozumiteľnosť aj pre bežného človeka považujem za kľúčové. Dostáva sa Vám do rúk publikácia, ktorá nemá za cieľ byť akademickou štúdiou. Knižka je určená pre každého, koho život bezdomovcov zaujíma a chce sa o ňom dozvedieť niečo viac.

V nasledujúcom priestore sa snažím zhrnúť svoje vedomosti, získané niekoľkoročným pozorovaním, rozhovormi a prácou s ľuďmi, ktorí nemajú svoj domov. Stretávala som sa s nimi na uliciach, v ich prístreškoch, ale aj v inštitúciách. Raz som k nim prichádzala ako človek túžiaci po pochopení a preskúmaní ich života a inokedy ako ten, ktorý sa snaží podať pomocnú ruku. Napokon ma logicky moja práca priviedla aj za tými, ktorí na životy bezdomovcov majú vplyv a svojimi rozhodnutiami môžu alebo nemusia prispieť k jeho zlepšeniu.

Knižka má päť kapitol a ponúka odpovede na základné otázky: Kto sú bezdomovci, prečo sú tu, o čom je ich život, aké miesto majú v spoločnosti a ako sa im dá pomôcť. Nenárokuje si podať univerzálne platné pravdy, je skôr vyjadrením dlhodobej osobnej skúsenosti.

Kapitoly sú uvedené zamysleniami brata Filipa, človeka, ktorý ľuďom bez domova nepomáhal len poskytovaním služieb, ale ponukou rovnocenného medziľudského vzťahu s priestorom pre diskusiu. Za svoju prácu získal v roku 2007 cenu primátora Bratislavy. No a napokon, dôležitou súčasťou výpovede tejto knižky sú príbehy, ktoré o svojom živote napísali samotní bezdomovci. Ich mená som z dôvodu zachovania anonymity pozmenila.

OBSAH

Predhovor	7
Kto je bezdomovec? (zamyslenie brata Filipa)	9
I. Kto je bezdomovec?	10
Kto je bezdomovec	10
Definícia EÚ	12
Bezdomovectvo ako extrémne vylúčenie	14
Prečo máme bezdomovcov? (zamyslenie brata Filipa)	18
II. Prečo existujú bezdomovci?	19
Prečo existuje bezdomovectvo?	19
Prečo existuje bezdomovectvo u nás?	19
Prečo sa niekto stane bezdomovcom?	20
Ako sa niekto stane bezdomovcom?	24
O čom je život bezdomovca? (zamyslenie brata Filipa)	26
III. O čom je život bezdomovca?	27
Nocovanie a bývanie bezdomovcov	27
Deň bezdomovca a jeho stratégie prežitia	31
O čom je život bezdomovca?	39
Ako ich vníma "normálna spoločnosť"? (zamyslenie brata Filipa)	48
IV. Aké miesto majú bezdomovci v spoločnosti?	49
Vyčlenenie zo systému spoločnosti	49
Postoj spoločnosti	50
Mýty o bezdomovectve	52
Ako sa dá bezdomovcom pomôcť? (zamyslenie brata Filipa)	56
V. Ako riešiť problém bezdomovectva?	57
Aj život bezdomovca môže mať šťastný koniec	57
Ako riešiť problém bezdomovectva?	57
Pomoc konkrétnemu človeku	66
Ako môže bezdomovcom pomôcť každý z nás	70

PREDHOVOR

Na prelome rokov 2005 a 2006 vyčínala na Slovensku krutá zima. Len v Bratislave v tom období zomrelo okolo 20 bezdomovcov. Snažila som sa pochopiť, prečo museli umrieť toľkí ľudia a prečo sa problém bezdomovectva v hlavnom meste už dlhší čas nedarilo riešiť. Našla som zdanlivo jednoduchú odpoveď. Nuž, asi preto, že nijaký neexistoval. Aspoň z pohľadu zástupcov mestskej správy a samosprávy. Už niekoľko mesiacov či skôr rokov predtým organizácie pracujúce s ľuďmi na ulici počúvali, že ponuka služieb a kapacita miest v útulkoch pre bezdomovcov je postačujúca, že bezdomovci o ďalšie služby nemajú záujem a tí, ktorí ho majú, tak väčšinou tieto služby zneužívajú. Keď som sa v decembri 2005 stretla s hovorkyňou magistrátu, tvrdila, že v ich útulku ubytujú každého, kto má záujem a nadmerný dopyt po miestach nie je. Ešte v ten mesiac zomrelo v uliciach Bratislavy 16 ľudí. V januári, po ďalších úmrtiach vzalo do rúk kritickú situáciu Ministerstvo vnútra, ktoré prostredníctvom Úradu civilnej ochrany zriadilo stanový tábor pre 50 ľudí. Potreba lôžok bola však taká veľká, že sa v priebehu niekoľkých dní zvýšila štvornásobne. Stanový tábor napokon stabilne využívalo 150 až 160 ľudí.

Krok Ministerstva vnútra odštartoval množstvo rôznych reakcií od rôznych kompetentných orgánov. Rozvinula sa diskusia o nedostatočnom zákonnom zastrešení problému, o systematických a nesystematických krokoch, o potrebnosti ďalších útulkov. Diskusia bola aj o počte zomrelých, či ich bolo 5 alebo desať alebo 18 a či naozaj zomreli na podchladenie alebo na iné choroby. Kompetentní riešili, kto sa vlastne podľa zákona má o ľudí na ulici postarať a kto má na to prostriedky, niektorí aj to, že cestujúci bezdomovci do stanového tábora obťažujú ostatných občanov svojim zápachom. Tém i postojov bolo neúrekom.

Popri víre tlačových konferencií, mediálnych vstupov a informovaní verejnosti o tom, čo všetko pre bezdomovcov urobila tá-ktorá inštitúcia, sa kompetentní dohodli, že nechcú, aby budúci rok v uliciach Bratislavy umierali ďalší ľudia. Dôjsť k takémuto jednoduchému záveru však nebolo vôbec jednoduché.

Keď ľudia uvažujú o bezdomovcoch, riešia najrôznejšie otázky. Napríklad: "Vyhovuje im to? Je to ich spôsob života? A ako sa vôbec dostali na ulicu? Sú to neschopní chudáci alebo prefíkaní darmožráči? Sú to vagabundi a asociáli?" Keď o nich uvažujú predstavitelia štátnej správy, miest a obcí, pripájajú sa ešte otázky typu: "A kde vziať na bezdomovcov prostriedky? Ako daňoví poplatníci prídu k tomu, že na nich vyhadzujeme peniaze, keď to na dôvažok ani nie sú občania nášho mesta. A chcú vôbec a zaslúžia si našu pomoc?"

Problém bezdomovectva je veľmi zložitý a odpovede na niektoré otázky nie sú jednoduché. Napriek tomu sa stretávam s tým, že ľudia situáciu bezdomovcov často zjednodušujú, až vulgarizujú. Bezdomovci v nás vzbudzujú negatívne emócie - ľútosť, hnev, odpor, nezáujem a možno tak trochu aj apelujú na naše svedomie. Predstavujú odvrátenú, neúspešnú stránku života. Stoja na uliciach v zime a dívajú sa na nás alkoholovými očami. Oni v živote zlyhali. Je nám nepríjemné chodiť okolo nich. Otravujú svojim zjavom a prosbami. Mnohí z nás nemajú silu a kapacitu pomáhať im a riešiť ich problémy, pretože sa boria s množstvom svojich. Ale bezdomovci stále postávajú na uliciach a stále zobrú a vyberajú kontajnery a stále umierajú. Tak čo s tým? Predtým, než niečo urobíme, sa možno zamyslíme, kto vlastne bezdomovci sú. Akí sú to ľudia a prečo takto žijú. A od odpovede potom často závisí ďalší náš skutok.

Kto to teda ten bezdomovec je? Možno si pomyslíte, aká zvláštna otázka, vidáme ich denno-denne na

uliciach. Postávajú, popijajú a pýtajú od nás peniaze. Vlastne, keď sa povie bezdomovec, mnohým hneď v myslí prebehne smradľavá vidina špinavého alkoholika alebo iný, podobný obraz. Niektorí si pomyslia na zamrzajúceho chudáka, ktorý sa chúlí pod mostom či v zapadnutej uličke. Keď sa pozrieme do ulíc, vidíme predajcov Nota bene alebo rôznych pouličných "umelcov", ktorí sa snažia zarobiť peniaze, aby preexistovali. Alkoholik, otravný feták, žobrák, vyberač kontajnerov, predajca Nota bene či chudák. Takto vidí bezdomovcov väčšina z nás. Vidíme to tak, lebo takto je bezdomovec viditeľný. To, čo vidíme, je však len vrchol vysokej hory, ktorá má od úpätia po najvyšší bod množstvo podôb.

Už slovo bezdomovec nám napovedá, kto bezdomovec vlastne je. Veľmi jednoducho povedané, bezdomovec je: "človek bez domova". Označenie "človek bez domova" nám o bezdomovcovi prezrádza dve najdôležitejšie veci. Nech už sa nám javí akokoľvek, je to človek, je to človek hediķepovaný tým, že nemá domov.

My, čo domov máme, si často ani neuvedomujeme, čo v sebe tento pojem zahŕňa. Domov pre nás znamená len prístrešok - veď ten bezdomovci ponúka každá nocľaháreň či ubytovňa. Domov, to je istota, bezpečie, útočisko, miesto, kde sa stretávame a komunikujeme s našimi najbližšími, miesto, kde sa môžeme bez obáv vyspať, najesť, každý deň sa umyť, oprať si veci, miesto, kde môžeme zavolať svojich priateľov. Domov je zázemie a miesto sociálnych kontaktov. Aj vďaka tomu, čo nám ponúka, máme možnosť plnohodnotne žiť v tejto spoločnosti.

Byť bez domova znamená byť bez sociálnych väzieb a to je to, čo robí bezdomovca bezdomovcom. Bezdomovci sú ľudia, za ktorými nikto nestojí, nemajú sa o koho oprieť, keď sú v kríze, a preto skončia na ulici. Alebo sami nie sú schopní existovať s tými, ktorí by im mohli pomôcť. Nech už je to akokoľvek, akonáhle prekročia magickú hranicu a prídu o svoj domov, cesta späť je oveľa ťažšia. Pridružia sa ďalšie a ďalšie problémy, niekedy desiatky problémov, ktoré často krát znemožňujú aj maličký posun vpred. Život bez domova sa podpisuje na ich zdraví, výzore, návykoch, komunikácii, cieľoch, uvažovaní. Zmeny sú také veľké, že priepasť medzi "nimi" a "nami" narastá do neprekonateľných rozmerov. Ich spôsob života je taký odlišný, že pre väčšinu ľudí sa stanú nedôveryhodnými a neprispôsobivými čudákmi, ktorých sa bojíme, opovrhujeme nimi, či ich ľutujeme. Avšak bezdomovec je ten, ktorý je tom horšie, ako my. Pretože my si to pomyslíme, ale on sa musí dennodenne vyrovnávať s tým, ako sa väčšina spoločnosti na neho pozerá. Neustále stigmatizovanie spoločnosťou sa samozrejme prejaví aj na jeho psychike, sebaúcte a osobnosti.

Napriek tomu, keď si pomyslím na všetkých bezdomovcov, ktorých poznám, vidím množstvo farieb, našťastie. Je to trochu osobné, ale vidím aj kamarátov, vidím ľudí, ktorí často krát nezabudli, že je sviatok a priniesli mi darček, vidím ľudí, ktorí si vypýtali peniaze a potom ich vrátili, vidím ľudí, ktorí sa tešili, že sa so mnou stretli, vidím ľudí, ktorí sa báli o svoje deti, vidím ľudí, ktorí tvrdohlavu stáli na ulici a tvrdili, že im je dobre, napriek tomu, že boli premrznutí na kosť a potom vidím tých istých ľudí, ktorí mi druhý deň hovoria, že by už konečne chceli prestať piť a mať vlastný domček, len taký malý s jednou izbou. Vidím ľudí, ktorí hovoria, že vedia, že majú život vo vlastných rukách, len sa nevedia odraziť od dna a vidím ľudí, ktorí sebakriticky o sebe hovoria, že sú darebáci...vidím LUDÍ...

Ďakujem, že vstúpili do môjho života a obohatili ho.

KTO JE BEZDOMOVEC?

Bezdomovec, to je taký človek ako vy alebo aj ja.

Alebo mi povedzte: Čím sa líšime? Oblečením, vôňou, svrabom, hnisom... Možno.

Ale vyabstrahujme toto všetko a ostane číročístý človek.

Nikdy som nečítal múdre učebnice sociológie, takže definíciu bezdomovectva z rukáva nevysypem.

Inakosť oči kole. Vždy.

Isté však je, že živých bezdomovcov vo svojom živote stretám

desiatky. Ale kebyže len stretám. Pretože chcem stretnúť, tak stretám!

Hovorím s nimi, zaujímam sa. A nie je to žiadny heroický výkon.

Pravda je taká, že nemôžem inak.

Keď ich vidím, chcem ich naozaj stretnúť. Vidieť a stretnúť, to nie je to isté.

A tak si myslím, že tá inakosť tkvie v osamelosti...

Bezdomovci nežijú iba na ulici.

Oni žijú aj za hranicami územia našich citov...

Systematicky ich tam vytláčame.

Keby ich totiž všetci ľudia naozaj chceli stretnúť, mohli by veľmi jasne povedať, že bezdomovectvo vo svojej podstate je strata vzťahov. Niekoho mať, s niekým byť, aby už konečne aj mňa mal niekto, komu záleží...a kto mi prináleží... Bezdomovectvo je túžba, aby aj mňa mal niekto rád, nech by už konečne môj prostoduchý život dostal verného svedka a večného pomocníka v núdzi...

Bezdomovec je človek, ktorý nepozná dno, pretože stále môže padať hlbšie a hlbšie do kalných vôd svojho života.

Bezdomovec je človek, ktorý stráca svoju hodnotu, ktorý stráca vieru v Dobro.

Je to človek, ktorý stratil motiváciu niečo vylepšiť. A tak sa stáva prílišným ničiteľom svojich možností.

On, s celým svojím životom, je pre mňa vlastne večným výkričníkom, ktorý mi pripomína, že do nášho sveta vstupuje aj bolesť, choroba, závislosť, zlyhanie a odcudzenie...

Lebo bezdomovectvo vo svojej podstate nie je iba strata strechy nad hlavou.

Lebo to je to - bezdomovectvo - keď človek musí skonštatovať, že ho doma nikto nečaká...

Lebo to je to - bezdomovectvo - keď človek musí skonštatovať, že ho nikde nikto nečaká...

Lebo to je to - bezdomovectvo - keď človek stratí ramená, na ktorých sa môže vyplakať...

brat Filip

I. KTO JE BEZDOMOVEC?

KTO JE BEZDOMOVEC

Bezdomovcom môže byť ktokoľvek. Muž, žena, dieťa, celé rodiny, mladý, starý, chorý, zdravý, zamestnaný, nezamestnaný, závislý alebo abstinent, bývalý väzeň, týraná žena či mladík z detského domova. Jednotný opis neexistuje. Táto skupina zahŕňa tak žobráka a povaľujúceho sa opilca, ako aj predavača Nota bene či slušne upravených pánov a pani. Najčastejšie sa s nimi stretávame ako s neupravenými, veľmi zle vyzerajúcimi a páchnucími ľuďmi, ktorí sú navlečení v mnohých vrstvách oblečenia z kontajnera. K tomuto obrazu chýba už len krabica od "čuča", prípadne vystrčená zobrajúca ruka. To je tá skupina, ktorá najviac znepokojuje a upozorňuje na tento problém, práve tým, aká je viditeľná, ba priam až neprehliadnuteľná. Mnohým by však ani nenapadlo, že s bezdomovecťom sa vôbec nemusí spájať takýto "charakteristický" výzor. Byť bezdomovcom je predsa ponižujúce a bezdomovci cítia opovrhnutie spoločnosti. Preto sa mnohí z nich o seba starajú a snažia sa vyzeráť "dobro". Pokiaľ im to len podmienky dovoľujú, umývajú sa a dbajú, aby ich oblečenie nevybiehalo z normálu. Všetky inštitúcie, ktoré vydávajú oblečenie potvrdia, aké problematické je zbaviť sa kadejakých starých či tesilových kusov a ako "na dračku" idú rifle či hocaké moderné oblečenie. A to všetko preto, že aj bezdomovec chce vyzeráť normálne a nežiada sa mu na ulici ponižujúcich pohľadov.

Život mnohých z nich sa vyznačuje zmenami - raz sú hore a raz zas dole. Niekedy pijú a nestarajú sa o seba, inokedy sa im podarí sa z toho dostať, vybaviť doklady, nájsť nejakú prácu (väčšinou brigádniku) a chvíľu "normálne vyzeráť". Niektorí si udržiavajú takýto štandard dlhé roky a majú viaceré brigády súčasne, len aby si mohli zaplatiť ubytovňu. Najčastejšie sa však striedajú obdobia, keď sa im darí (majú prácu a ubytovňu) s obdobiami, keď sú na ulici (v kanáli, chatke, opustenom dome, s nedostatočným príjmom). Mnohí napríklad predávajú Nota bene, čo im zabezpečí dôstojné naplnenie ich potrieb. Iným zase vadí, že by sa pri predaji časopisu zviditeľnili a radšej pod rúškom tmy vyberajú kontajnery či zbierajú suroviny. Niektorí, vzhľadom k svojmu zdraviu, postihnutiu či veku nemôžu pracovať a sú závislí od toho, aké služby im ponúknu inštitúcie. Niektorí sú závislí od alkoholu. Sú aj takí, ktorí už boli viac krát aj z vlastnej vôle na liečení, chvíľu sa o seba starajú a potom zase padnú do svojej závislosti. Sú takí, ktorí majú stále zamestnanie, ale nikdy ne-

budú mať vlastné bývanie, pretože príjem im nepostačuje na zaplatenie podnájmu či komerčnej ubytovne.

Bezdomovci sa väčšinou sústreďujú vo veľkých mestách, pretože v nich majú najlepšie šance na prežitie. Na Slovensku sa najviac bezdomovcov nachádza v Bratislave, kde sa ich počet odhaduje podľa organizácií pracujúcich s nimi na 2 až 3 tisíc. Smutným faktom je, že okrem ďalších veľkých miest ako sú Košice, Prešov, Banská Bystrica, Žilina či Trnava, sa bezdomovci objavujú už aj v menších mestečkách, napr. v Leviciach, Nových Zámkoch alebo v Liptovskom Mikuláši.

Väčšina bezdomovcov má miesto trvalého bydliska, ale neobýva ho z rôznych príčin (sú v domácnosti nežiadúci, nechce ich pustiť niektorý z rodinných príslušníkov alebo kvôli nezhodám odišli z vlastnej vôle a pod.). Napríklad, v Bratislave je podľa evidencií organizácií zhruba polovica bezdomovcov s trvalým bydliskom mimo hlavného mesta. Keď hovoríme o bezdomovcoch, ktorí prichádzajú z iných častí Slovenska, je dôležité si uvedomiť, že veľa z nich pochádza z rizikových oblastí s veľkou nezamestnanosťou (juh a východ Slovenska).

Najväčšiu skupinu bezdomovcov tvoria najmä muži od 30 do 50 rokov. V poslednom období však k tejto skupine pribúda aj veľa žien a dokonca celých rodín s maloletými deťmi. Počet mužov bez domova sa môže v závislosti od krajiny rovnať približne dvom tretinám až trom štvrtinám z celkového počtu bezdomovcov¹. Rizikovou skupinu tvorí aj mládež od 18 do 25 rokov. Veľa mladých ľudí prichádza na ulicu z detských domovov či kvôli zlej rodinnej situácii (alkoholizmus rodičov, katastrofálna finančná situácia) alebo aj kvôli drogám.

V USA istú dobu prevládala vo verejnosti názor, že všetci bezdomovci sú blázni zo zariadení pre mentálne postihnutých a psychiatrických liečební, ktoré v tom čase v Amerike prešli značnou redukciou. Bezdomovcov samozrejme netvoria len psychicky či mentálne postihnutí, pravdou však je, že často medzi nimi nájdeme ľudí, ktorí sú nejakým spôsobom hendikepovaní či zraniteľní. Väčšinou sú to ľudia bez stabilných sociálnych väzieb, čo v praxi znamená, že sa pri riešení krízovej situácie nemajú o koho oprieť. Riešenie najrôznejších problémov býva pre nich oveľa ťažšie, ako pre človeka z bežnej spoločnosti. To spôsobuje ich "zlyhanie" uplatnenia sa v spoločnosti a odsúva ich do kolonky "bezdomovec". Určiť alebo rozsúdiť, prečo človek stratil vzťahy s tými ostatnými, býva veľmi komplikované, ba priam z pohľadu nezainteresovaného človeka nemožné. Problém pramení niekde v spôsobe prekonávania ťažkých životných situácií, v rodinnom a sociálnom zázemí človeka, či v jeho schopnosti (neschopnosti) starať sa o seba, komunikovať a udržiavať vzťahy. Na Slovensku sa veľmi často stretávam s názorom, že bezdomovci si za svoju situáciu môžu sami. Na prvý pohľad by to tak mohlo vyzeráť, ale keď sa na to pozrieme z vnútra, zistíme, že je to oveľa zložitejšie.

1. Kto je bezdomovec?

Bezdomovci tvoria veľmi rôznorodú skupinu. Každý z nich je úplne iný a osobitý človek s osobitými problémami. Líšia sa nielen vo výzore, ale aj v spôsobe života, správaní, v získavaní obživy či v spôsobe bývania. Jediné, čo ich spája, je strata domova.

Pojem "domov" v sebe ukrýva špeciálny význam viažúci sa nielen k príbytku, v ktorom bývame, ale aj k špecifickému svetu každého z nás, k súkromiu a k medziludským vzťahom. Právý význam slovného spojenia "idem domov" si málokto z nás skutočne uvedomuje. Určite si vieme predstaviť ten pocit, keď po práci prídeme domov, stretneme sa s deťmi, manželom či manželkou alebo rodičmi, uvaríme si obľúbené jedlo, dáme si horúcu sprchu, čaj, porozprávame sa svojimi blízkymi, či sa len zavrieme do izby, v ktorej nájdeme pokoj a samotu, keď ju potrebujeme. Domov bežnému človeku zabezpečuje množstvo potrieb. Nemať domov znamená oveľa viac, ako len nemať sa kde zložiť k spánku. Znamená to nemať každodenné stretnutia s rodinou, byť sám, keď mám nejaký problém. Pre väčšinu ľudí bez domova to znamená odlúčenie od rodiny, priateľov, práce, jednoducho sociálnych väzieb, ktoré zažíva väčšina ľudí, ktorí domov majú. Domov je tiež istota. Istota, že každý večer mám kde prísť, mám sa kde vyspať, že ma nikto odtiaľ nevyhodí, že ma nikto neokradne a že som chránený.

Mať domov je prirodzená potreba každého z nás. Tí, ktorí ho nemajú, pociťujú nedostatok nielen materiálny, ale najmä sociálny.

Práve preto, že bezdomovecťvo sa dotýka všetkých stránok existencie človeka, môžeme na neho nazerať z viacerých pohľadov.

Definícia EÚ

Niektoré definície berú do úvahy len absenciu bývania a definujú bezdomovcov ako ľudí, ktorí sú bez možnosti využívať trvalý prístrešok. Z pohľadu bývania na bezdomovecťvo väčšinou nazerajú aj štátne správy. Je samozrejmé, že by malo byť v záujme každého štátu, aby mali jeho občania zabezpečené bývanie, čo deklarujú aj viaceré medzinárodné dohovory a zmluvy². Naplniť deklarované práva je však omnoho zložitejšie. Už len samotné uchopenie problému bývania či nebývania tak, aby boli obsiahnuté všetky jeho odtienky, je značne komplikované. V Európskej únii bola snaha zjednotiť pohľad na bezdomovecťvo a vylúčiť z bývania. Nadnárodná organizácia FEANTSA ponúka obsahlu definíciu ETHOS, ktorú správa EÚ prijala³.

Podľa ETHOS do kategórie bezdomovcov či ľudí ohrozených bezdomovecťvom patrí osoba⁴:

1. bez prístrešku (rooflessness - bez možnosti pobytu pod strechou 24 hodín denne, napr. na ulici, v kanáloch či v nocľahárni)
2. bez bytu (houselessness - osoby v rôznych zariadeniach, napr. v útulkoch, verejných ubytovniach, ako aj osoby, ktoré opúšťajú inštitúcie)

¹Magdaléna Kotýnková uvádza, že podľa výskumov z roku 2000 bol v Čechách pomer mužov a žien bez domova 85,5 % ku 14,5%. V USA to bolo 68% mužov a 32% žien. Kotýnková, Magdaléna: *Trendy v prevenci bezdomovecťva*. In: *Príklady nejlepšej praxe v boji proti bezdomovecťvu*, Praha 2003.

²Právo na bývanie je napríklad ukotvené aj v samotnej Deklarácii ľudských práv. Ústava SR ho takisto zaručuje.

³FEANTSA vypracovala a prijala typológiu, v ktorej sa snažila zohľadniť rôznorodosť skúseností z jednotlivých členských štátov EÚ a poskytnúť jednotnejší prístup k porozumeniu bezdomovecťva a vylúčeniu z bývania na Európskej a národnej úrovni. Podľa: Hradecký, Iľja: *ETHOS, komentár k tabuľke ETHOS*, 2007.

⁴Bližšie pozri: www.feantsa.org

Kriminál ma naučil jednu vec: prispôbiť sa hocičomu. A tak, keď som sa ocitol na ulici, hneď som sa adaptoval. Bolo to síce pre mňa niečo nové, ale poznal som veľa ľudí z kriminálu, ktorí boli tiež na ulici a tí mi pomohli. Začal som somrať na stanici od ľudí peniaze. Moje prvé začiatky boli doma v Košiciach a nebolo to kľuviččo, tak som sa rozhodol vybrať do sveta. Pas som mal. Moja prvá cesta smerovala do Nemecka. Tam som bol najskôr v Hamburgu a potom v Brémach a to už bola iná kapusta. Aby bolo jasno, všade vo svete sa spodina zdržuje na stanici a na západe to nie je inak. Chytil som sa v Brémach. Tam je totiž strašne veľa Poliakov a Rusov. Tí ma zobrali medzi seba. Rusi boli väčšinou veteráni z Afganistanu a Poliáci už tam žili roky. Mali jednu výhodu. Mali už dávno nemecké občianstvo. A tak im polícia nemohla nič. Zobrali ma medzi seba, lebo si všimli, že mi ide celkom dobre somranie na stanici. Spýtali sa ma, či si chcem ozaj zarobiť a ja, že hej. Hneď som vedel, o čo ide! Sadnúť si na chodník. A tak aj bolo! Dali mi klobúk a našli miesto pri Mac Donaldovi. Nechali ma tam sedieť celý deň, aby vyskúšali moju trpezlivosť. Zarobil som za celý deň iba 30 mariek, ale sedel som tam celý deň, tak som obstál v ich skúške. Na západe sa žije totiž v noci. Večer si ku mne sadol jeden Rus - Edgar. A ten mi začal dávať školy zo života ulice! A to bola škola! Edgar bol na ulici už tri roky a tak o nej už niečo vedel. Jeho prvé slová boli: Tu musíš byť potichúčky a veľmi trpezlivý a pójde to. A ešte niečo: Na ulici nesmieš byť sám! V prvú noc sme zarobili skoro 500 mariek. Mal pravdu: trpezlivosť ruže prináša. Na konci noci mi Edí povedal - tak a ulica je tvoja! Cez deň som už nerobil, chodil som s partiou do mesta, kde sa na námestí zišla celá spodina. Každý každého poznal a tak si vzájomne pomáhali. V živote som nemal v cudzine núdzu o jedlo a tak to bolo aj v Brémach. Človek by neveril, ale možno ani za normálneho života som toľko jedla nevidel, ako tu na ulici. V Brémach som bol skoro pol roka. Prachy boli, všetko bolo. Postupne som sa naučil nemecky, tak som začal somrovať aj na ulici. Lenže mňa to ťahalo ďalej, tak som sa vybral do Francúzska. Marseille - veľký prístav, veľa ľudí, veľa peňazí. So svojou nemčinou už som sa nebal cudzieho sveta. Postupne som prešiel Holandsko, Belgicko, Rakúsko, až som sa našiel na Slovensku. V Bratislave som zužitkoval všetky svoje skúsenosti z ulice. Totiž, do Blavy som prišiel v zime, na sviatky a tam sa mi podaril rekord. Na Vianoce som vyzbieral niekoľko tisíc korún. Samozrejme, našiel som si partiu. Mali sme vlastný barak, čo je na ulici základ. V Bratislave som vegetil asi rok. Je to pekné mesto, len ľudia nestoja za nič. Poznal som tam jedného chlapíka, volal sa Jožo, spolu sme to ťahali. Rád som s ním sedel, ale nerád chodil po uliciach. Vždy, keď zbadal kontajner, už bol v ňom a bolo mu jedno, či sú tam ľudia. Mne to až tak jedno nebolo, lebo po mne ustavične vykrikoval, že čo tam našiel (keby bol aspoň ticho!). Inak v tých kontajneroch človek nájde ozaj všeličo. Jeden našiel kufříkový počítač a na polícii ho obvinili, že ho ukradol. Mal čo robiť, aby dokázal, že to predsa nie je pravda! Jožo našiel v koši komplet uniformu po plukovníkovi aj s čiapkou. Okamžite sa dal oholiť, ostrihať, skrátka, dal sa do pucu, trochu vytriezvel a vybral sa do kasárni. Raz dostal veľký hlad, tak neváhal a bežal do najbližších kasární, nech mu tam vypražia rezne. Nezabudnem, vtedy bol piatok a v kasárňach mali na večeru granadiersky pochod, tak mu tie rezne naozaj vypražili. Doniesol ich za jednu igelitku, skoro sme onemeli. Stačil jeden telefonát, plukovník mal totiž dosť pod parou a všetci pochodujeme na stanicu k policajtom. Raz to ale plukovník prestrelil. Otravoval skupinu vojakov, nech mu kúpia fľašu vodky. Neviem kto, ale nejaká dobrá duša zavolala najskôr ochranku a tí vojenskú políciu. A to bol koniec plukovníka. Vyfasoval takú bitku, že ešte ani výložky po ňom neostali. S plukovníkom sme toho zažili dosť. Raz sme vyspávali na námestí SNP pod Pamätníkom a prišli policajti a chceli od nás doklady. Keď prišiel rad na plukovníka, pri otázke, ako sa volá jeho otec, jeho odpoveď bola: kašli na neho, to bol hajzel. Ja som nakoniec z Bratislavy odišiel.

1. Kto je bezdomovec?

3. bývajúca v neistých podmienkach (osoby, ktorým hrozí vysťahovanie, obeť domáceho násillia, domácnosti v bytoch bez právneho nároku)
4. bývajúca v neprimeraných podmienkach (priveľa ľudí v byte, zlý technický stav budovy, mimo pitnej vody a elektriny, rôzne provizórne stavby, maringotky)

V praxi to znamená, že v EÚ sa za bezdomovcov nepovažujú len ľudia, ktorí sú priamo viditeľní na ulici či v nocľahárňach a útulkoch, ale aj tí skrytí, potulujúci sa z ubytovne na ubytovňu alebo z bytu do bytu, s občasnými zastávkami pod mostom či v kanáli. Tiež ľudia, ktorí sa zatiaľ nachádzajú v rôznych inštitúciách, napr. vo väzniciach, zdravotníckych zariadeniach či azylových domoch, avšak keď ich opustia, nemajú kde ísť. Za potencionálnych bezdomovcov sa považujú aj ľudia, ktorým bezprostredne hrozí strata ich prístrešku, napríklad obeť domáceho násillia alebo nezamestnaní bez príjmu, ktorí nie sú schopní platiť nájomné. Takisto ľudia, ktorí bývajú v neprimeraných podmienkach, t.j. bez vody, bez elektriky, v chátrajúcich obydliach či príbytkoch, ktoré vôbec nespĺňajú kritériá domova, ako napr. maringotky či záhradné chatky.

V roku 2007 bola v Čechách vytvorená pracovná skupina, ktorá sa zaoberala typológiou bezdomovectva a podrobne rozpisala všetky prípady bezdomovectva - bezdomovcov i ľudí, ktorým bezprostredne hrozí bezdomovectvo, podľa definície FEANTSY. Na ukážku prikľadám prehľadnú tabuľku Európskej typológie bezdomovectva a vylúenia z bývania 2007 v prostredí ČR.

Je dôležité, že uvedená definícia rozlišuje nielen ľudí, ktorí reálne trpia stratou domova, ale aj tých, ktorým strata domova bezprostredne hrozí. Medzi týmito dvoma skupinami je veľmi tenká deliaca čiara, v niektorých prípadoch ide len o otázku času, kým človek príde o svoj domov. Takýto široký pohľad na problém dáva priestor aj pre prevenciu. Pre štátnu správu či zákon je to dôležité najmä preto, že v rámci starostlivosti je možné podchytiť aj rizikové skupiny ohrozené bezdomovectvom. Možnosť včasnej pomoci môže zachrániť pred pádom do dlhodobého a niekedy aj trvalého bezdomovectva.

Slovenská Republika sa zatiaľ k takto chápanému bezdomovectvu nepripojila a slovenské právo vlastne pojem bezdomovec vôbec nepozná. V súčasnosti sa problém bezdomovectva u nás, vo verejnosti či medzi kompetentnými väčšinou chápe len ako problém úzkej skupiny neprispôsobivých občanov. Samozrejme, že takéto chápanie problému oproti praxi EÚ potom vyzerá trochu krátkozrako.

Bezdomovectvo ako extrémne vylúenie

Podmienka bývania a prístrešku napľňa základný krok k vybudovaniu domova, domov však domovom nerobí. Ak aj bezdomovcovi ponúkne prístrešok v nocľahárni či ubytovni, nestane sa z neho automaticky "bežný občan". Ak bývanie nie je to, čo najviac vystihuje pojem bezdomovectva, tak čo potom? Ako nazvať stav, keď človek nemá nielen kde bývať, ale nemá omnoho viac, nemá sociálnu sieť a jej výhody, nemá miesto v spoločnosti, ba priam je tejto spoločnosti na obtiaž? Najvýstižnejšia definícia, s ktorou som

sa stretla, hovorí o bezdomovectve ako o extrémnom vylúčení⁵. Hovorí nielen o materiálnej stránke problému, ale najmä o tej sociálnej, ktorá spôsobuje, že sú bezdomovci pre nás tak iní. Extrémne vylúčenie zo spoločnosti a všetkých jej "dobier" - od prístrešku, jedla, pitia, ošatenia, cez zdravotnú starostlivosť, kultúrne aktivity, profesné uznanie a sociálne zabezpečenie až po sociálnu sieť, má fatálny dopad na životy bezdomovcov. Toto vylúčenie sa netýka len širokej spoločnosti. Bezdomovci sú často vylúčení z najbližších rodinných a priateľských kruhov. Tento stav zasahuje hlboko do vnútra človeka a jeho najintímnejších pocitov. Bezdomovec sa cíti ponížený, neverí si, neverí ostatným a nepovažuje sa plnohodnotného človeka. Také veľké a až existenciálne môže byť vylúčenie človeka. Kto sú teda bezdomovci? Pre nás sú to ľudia iní, "mimo". Ale sú to aj ľudia zranení a zraniteľní. Zranení tým, čo prežili a dennodenne zažívajú a zraniteľní tým, kým sú. Nie sú vždy ľúbiví, upravení, často sú agresívni a odmietajú pomoc. Dokonca by sa zdalo, že táto situácia im vyhovuje. Ich správanie a pózy však súvisia s tým, ako sa sami seba identifikovali a aké mechanizmy sa im osvedčili pri ich každodennom boji o prežitie a zabezpečenie základných potrieb. Vnútorňý svet bezdomovca je zahatený množstvom negatívnych skúseností, sklamaní, samoty a často aj pocitu neschopnosti, beznádeje a úplnej rezignácie. Bezdomovec si neverí a neverí mu ani 99% ostatnej populácie. Na cestu vpred je to veľmi ťažké východisko. Asi ako keď sa chceme vyšplhať na strmú horu s minimom skúseností a bez istenia.

Napriek tomu sa každodenne mnohí z nich usmievajú a vedú svoj život tak, ako my. A dokážu byť aj ľudskí, priateľskí, vďační či pracovití, napriek tomu, že ich často vidíme agresívnych, opitých, dotieravých alebo lenivých. Niekedy im stačí len ponúknuť dôveru a čas, niekedy stačí iba slušne sa správať a niektorí sú takí aj bez toho, aby sme im čokoľvek ponúkli. Aj keď sú pre nás akokoľvek iní, sú to ľudia ako my, so všetkými pozitívami a negatívami.

⁵Bližšie k téme pozri: Hradecký, Ilja, Hradecká, Vlastimila: *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha, 1996.

Koncepční kategorie	Operační kategorie		Životní situace	
BEZ STŘECHY	1	Osoby přežívající venku	1.1	Veřejné prostory nebo venku (na ulici)
	2	Osoby v noclehárně	2.1	Noclehárna
BEZ BYTU	3	Osoby v ubytovnách pro bezdomovce	3.1	Azylový dům pro bezdomovce
			3.2	Přechodná ubytovna
			3.3	Přechodné podporované ubytování
	4	Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1	Pobytové zařízení pro ženy
	5	Osoby v ubytovnách pro imigranty	5.1	Přechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)
			5.2	Ubytovny pro migrující pracovníky
	6	Osoby před opuštěním instituce	6.1	Věznice a vazební věznice
			6.2	Zdravotnická zařízení
			6.3	Zařízení pro děti
	7	Uživatelé dlouhodobější podpory	7.1	Pobytová péče pro starší bezdomovce
7.2			Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	
NEJISTÉ BYDLENÍ	8	Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel
			8.2	Bydlení bez právního nároku
			8.3	Nezákonné obsazení pozemku
	9	Osoby ohrožené vystěhováním	9.1	Výpověď z nájemního bytu
		9.2	Ztráta vlastnictví bytu	
10	Osoby ohrožené domácím násilím	10.1	Policejně zaznamenané domácí násilí	
NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ	11	Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1	Mobilní obydlí
			11.2	Neobvyklá stavba
			11.3	Provizorní stavba
	12	Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1	Obydlené neobyvatelné byty
	13	Osoby žijící v přelidněném bytě	13.1	Nejvyšší národní norma definující přelidnění

* Použité zkratky v posledním sloupci - Stupeň ohrožení a - ohrožené osoby b - bezdomovci

	Generická (druhová) definice	Národní subkategorie		*
	Osoby přežívající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1	Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagony, stany, garáže, prádelny, sklepy a půdy domů, vraky aut)	b
	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1 2.1.2	Osoby v nízkoprahové noclehárně Osoby sezonně užívané k přenocování prostory zařízení bez lůžek	b b
	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1 3.1.2 3.1.3 3.1.4 3.1.5 3.1.6	Muži v azylovém domě Ženy v azylovém domě Matky s dětmi v azylovém domě Otcové s dětmi v azylovém domě Úplné rodiny v azylovém domě Osoby v domě na půli cesty	b b b b b b
	Osoby ve veřejných ubytovnách s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.2.1 3.2.2 3.3.1	Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	b b b
	Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím	4.1.1 4.1.2	Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě	a a
	Imigranti v přechodných ubytovnách z důvodu imigrace Osoby v ubytovnách pro migrující pracovníky	5.1.1 5.2.1	Žadatelé o azyl v azylových zařízeních Migrující pracovníci - cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	a a
	Bez možnosti bydlení po propuštění Zůstává déle z důvodu absence bydlení Bez možnosti bydlení	6.1.1 6.2.1 6.3.1 6.3.2	Osoby před opuštěním věznice Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení Osoby před opuštěním dětské instituce Osoby před opuštěním péčovské péče	a a a a
	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě Dlouhodobé bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	7.1.1 7.2.1	Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidé dlouhodobě ubytované v azylovém domě Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	b b
	Přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy Nezákonné obsazení pozemku	8.1.1 8.1.2 8.2.1 8.2.2 8.3.1	Osoby přechodně bydlící u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení) Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu Osoby v nezákonně obsazené budově Osoby na nezákonně obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zemnice)	a a a b b
	Výpověď z nájemního bytu Ztráta vlastnictví bytu	9.1.1 9.2.1	Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a a
	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí obětí domácího násilí	10.1.1	Osoby ohrožené domácím násilím - policejné zaznamenané případy - oběti	a
	Mobilní obydlí, které není určené pro obvyklé bydlení Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák Provizorní stavba	11.1.1 11.2.1 11.3.1	Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení) Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a a a
	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	12.1.1	Osoby žijící v nevhodném objektu - obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání, ale dříve mohlo být	a
	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	13.1.1	Osoby žijící v přelidněných bytech	a

Prečo máme bezdomovcov?

O príčinách "vzniku bezdomovectva" som už toho počul viac ako dosť a neviem, či ma tie tvrdenia presvedčili. Pripustíme však, že v čase, keď ešte veci boli dobré, život týmto ľuďom v istom okamihu ich osobnej cesty postavil také prekážky, ktoré nemali silu zdolať. A tak kapitulovali. Kapitulovali možno na viacero fundamentov svojho života, ktorým vždy verili a boli im sväté. Teraz, keď je to zbúrané, nastupuje frustrácia, výčitky, kompenzácie, možno depresie a závislosti najrôznejšieho druhu. A možno to bolo opačne. Možno na začiatku celého stála nejaká ťažká závislosť, ktorá vyzerala dosť lákavo na to, aby ju človek mal.

Nuž a následne sa začali rúcať ostatné hodnotové fundamenty.

Nech je to už tak alebo tak, isté je, že máme pred sebou človeka, ktorý ma vypálené baterky. A často človeka, ktorý má kvôli tomu zamknuté zvnútra.

V takých prípadoch si už neodomkne sám. Potrebuje pomoc. Niekoho.

Svojím životom a správaním sa na ulici komunikuje niečo podstatné nám.

Hoci nevedomky.

Lenže my ideme v kofajách, ktoré nám predznačil dravý svet. Až otrocky.

A v takomto svete pre slabých a krehkých nie je miesto.

Do cudzích problémov sa nemiešame, nechceme hasiť, čo nás nepáli.

Škoda. (Ktovie koľko vznikajúcich bezdomovcov by sme takto mohli zachrániť.)

Nikto sa nesnaží preklenúť ich komplikovanosťou a nájsť v nich niečo zmysluplné...

Je to tam, ibaže zahádzané veľkým čiernym blatom... A v tej pomáhajúcej našej prítomnosti, pri inom človeku, by sme zrazu pocítili, že žijeme viac...

Ale v realite zväčša bezdomovec o všetkých prichádza.

Nakoniec aj sám o seba...

brat Filip

II. PREČO EXISTUJÚ BEZDOMOVCI?

Prečo existuje bezdomovectvo?

Bezdomovectvo v rôznych formách a obmenách pozná ľudstvo už stáročia. Ľudia bez domova, v minulosti vnímaní ako tuláci a najrôznejší čudáci, vždy sprevádzali tú "normálnu" časť ľudstva. Aj v budúcnosti budú v spoločnosti vždy takí ľudia, ktorí sa budú vymykať normálu tým, že nebudú mať svoj domov. V čom to tkvie, že sa spoločnosť nemôže zbaviť tohto nežiadúceho javu? Prečo sa niekto stane bezdomovcom? Ako je možné, že sa zrazu niekto ocitne na ulici bez priateľov a rodiny? Bez zázemia? Mnohým napadne, že si asi za to môže sám. Nie je predsa možné, aby normálny človek takto skončil. Na všetko sa však dá pozeráť z dvoch strán tej istej mince. Na jednej strane je tu človek, ktorý by mal svoj život pevne držať v rukách, na druhej strane, rôzne okolnosti a nevyhovujúce podmienky dokážu často priviesť jeho život tam, kam by nechcel.

V odborných kruhoch existujú rôzne názory na vysvetlenie tohto javu. Istá časť tvrdí, že bezdomovectvo je zapríčinené v dôsledku nedostatočných schopností jednotlivca - konkrétneho človeka. Podľa ich názoru si človek za svoje bezdomovectvo môže sám a nesie plnú zodpovednosť za situáciu, v ktorej sa nachádza. Na druhej strane stojí pohľad štrukturálny, ktorý príčiny bezdomovectva vidí v širších sociálnych a ekonomických procesoch a zmenách, ktoré ovplyvňujú spoločnosť ako celok. Ani jedno vysvetlenie nedáva nádej, že by tento jav zo spoločnosti niekedy vymizol, pretože vždy tu budeme mať nekompetentných jedincov a vždy bude spoločnosť prechádzať ekonomickými a spoločenskými procesmi tak, že sa to odrazí na určitej vrstve spoločnosti. Bezdomovci vždy tvorili a budú tvoriť úzku skupinu na okraji alebo možno tak trochu "za okrajom" spoločnosti a budú prítomní rovnako vo vyspelých, ako aj v menej vyspelých krajinách.

Prečo existuje bezdomovectvo u nás?

Problém bezdomovectva neobišiel ani Slovensko, slovenská verejnosť ho však začína vnímať až po roku 1989, po zmene politického režimu. Socializmus mal snahu tento jav eliminovať prostredníctvom sociálneho zabezpečenia a represívnych opatrení (každý musel pracovať a niekde bývať). A naozaj, bezdomovectvo sa vďaka týmto opatreniam podarilo dobre skryť do rôznych ubytovní, inštitúcií či väzenia. Nehovoriac o ľuďoch migrujúcich z bytov bližších či vzdialenejších príbuzných do bytov priateľov a známych. Akonáhle sa tento režim skončil, skrytí bezdomovci "vyplávali" na povrch a v našej transformujúcej sa spoločnosti "zrazu" vznikol "nový" problém. Viditeľnejšie sa začal prejavovať od konca deväťdesiatych rokov, keď počet bezdomovcov stúpol natoľko, že sme sa s nimi bežne stretávali na uliciach našich miest. V posledných rokoch, najmä po početných úmrtiach bezdomovcov v zimných obdobiach, začínajú tomuto problému dosť veľkú pozornosť venovať aj médiá, ktoré ho tak dostávajú do povedomia bežného občana. Bezdomovectvo však u nás v rôznych podobách existovalo vždy a nesúvisí len so zmenou politického systému. Na druhej strane, spoločnosť aj sociálna politika štátu môžu nastaviť také podmienky, že sa počet bezdomovcov výrazne zníži.

2. Prečo existujú bezdomovci?

Keďže obdobie transformácie ešte neskončilo (aj keď trvá už takmer 20 rokov) a naša spoločnosť, najmä myslenie ľudí sa ešte stále musí vyrovnávať s rôznymi novými skutočnosťami a problémami ako sú chudoba, nedostatok práce či sociálne reformy, nemyslím si, že v najbližších rokoch bude fenomén bezdomovectva u nás ustupovať. Dotýka sa totiž úzkej skupiny ľudí a stále je pre väčšinu nepochopiteľný. Mnohí zastávajú názor, že v spoločnosti je dosť iných skupín, ktorým by sa prednostne mala venovať pozornosť - od nevinných detí až po chorých a postihnutých. Riešiť problém dospelých jedincov, ktorí v predstavách ľudí nepracujú a potulujú sa s fľaškou v ruke, vyvoláva akúsi nevôľu a snahu preniesť zodpovednosť za stratu domova len plecia človeka - bezdomovca. V duchu hesla - "pomôž si sám človeče - aj Pán Boh ti pomôže" - býva tento problém v spoločnosti odsúvaný na desiatu a niekedy aj stú koľaj. Samopomoc v tomto prípade ale akosi nefunguje a aj bez výskumov vidíme, že počet bezdomovcov sa u nás za posledných desať rokov rýchlo zvýšil, čo môžu potvrdiť aj organizácie pracujúce s týmito ľuďmi. V krajinách, kde bol problém bezdomovectva vďaka inému politickému systému viditeľnejší oveľa skôr než u nás, a teda ho začali skôr aj riešiť, dokázala spoločnosť prekonať predsudky a stereotypné vnímanie bezdomovcov a prostredníctvom svojich sociálnych programov značne znížiť počet ľudí na ulici. Aby bola spoločnosť prístupnejšia a kompetentnejšia riešiť tento problém, musí pochopiť jeho príčiny.

Prečo sa niekto stane bezdomovcom?

Väčšina ľudí zaoberajúcich sa problematikou bezdomovectva sa zhodne na tom, že príčina tohto fenoménu tkvie tak v subjektívnych faktoroch konkrétneho človeka, ako aj v objektívnych podmienkach spoločenského nastavenia - sociálneho a ekonomického. Príčiny bezdomovectva sa nedajú zovšeobecniť pre každého bezdomovca. Konkrétne bezdomovectvo konkrétneho človeka vždy tkvie v konkrétnych príčinách. Najčastejšie ide o rôzne kombinácie subjektívnych aj objektívnych dôvodov v rôznom pomere. Bezdomovcom sa môže stať niekto, kto neudržiaval svoje rodinné vzťahy, takisto ako niekto, koho podvodom pripravili o byt či práve prepustili zo zamestnania. Objektívne dôvody bezdomovectva väčšinou súvisia so sociálnou politikou štátu alebo so spoločenskými zmenami. Rozhodujúcu úlohu pritom zohráva bytová politika, dostatok či nedostatok pracovných príležitostí, sociálne zabezpečenie rizikových skupín (starí, chorí, nezamestnaní, siroty, matky s deťmi a pod.), vymožitelnosť práva, rovnosť príležitostí a prevencia straty domova zakotvená

aj v legislatíve. Nezanedbateľné sú aj nepísané pravidlá a mechanizmy, ktorými sa riadi spoločnosť, miera diskriminačného myslenia, či dodržiavanie princípov spolupatričnosti a vzájomnej pomoci medzi obyvateľmi. Jednoducho povedané, bezdomovectvo tým viac narastá, čím menej pozornosti mu spoločnosť venuje.

Subjektívne príčiny bezdomovectva súvisia s konkrétnym človekom, jeho minulosťou, sociálnym postavením a rodinným zázemím, zdravotným stavom či osobnými schopnosťami a danosťami. Človek o svoj domov väčšinou prichádza, keď nastane krízová situácia, pri ktorej zlyhá aj záchytná sociálna sieť (rodina, priatelia, spoločnosť) a ktorú ďalej nie je schopný zvládnuť iným spôsobom.

Najčastejšie udávané subjektívne príčiny bezdomovectva z praxe sú:

- *vzťahové problémy v rodine - partnerské, súrodenecké alebo rodičovské*
- *úmrť partnera alebo rodičov (respektíve blízkej osoby)*
- *zdravotné postihnutie*
- *strata zamestnania, rôzne znevýhodnenia v prístupe na trh práce*
- *migrácia za prácou do veľkých miest, kde je jedinec odkázaný sám na seba*
- *neschopnosť plniť podmienky spojené s užívaním bytu/domu (platba nájomného a energií)*
- *strata bytu/domu v dôsledku iných okolností (podvod, právny nárok iných osôb)*
- *výstup z ústavného zariadenia (detský domov, psychiatrická liečebňa)*
- *návrat z výkonu trestu odňatia slobody*
- *sklon k nekonvenčnému spôsobu života prijatý ako riešenie problémov*
- *rôzne druhy závislostí*

Každý bezdomovec sa ocitne na ulici súhrou najrôznejších okolností zahrňujúcich tak spoločenské podmienky, ako aj jeho konkrétnu situáciu. Takmer vždy ide o situáciu, ktorú človek vníma ako svoju osobnú prehru, a ktorú si sám nevyberá. Pre nikoho nie je ľahké ostať sám na ulici, bez prístrešku, bez podpory rodiny, priateľov a bez práce, niekedy je to však jediné východisko, ktoré vo svojej situácii vidí. Väčšinou

2. Prečo existujú bezdomovci?

v tom ani nemusí vidieť východisko, ale jednoducho súhrou rôznych okolností ostatne na ulici bez možnosti iného výberu. Určovať akou mierou si za to môže sám a akou mierou iné okolnosti, nie je vôbec jednoduché a myslím, že pre nezúčastneného človeka tak trochu aj neprimerané. Z vlastnej skúsenosti poznám ľudí chorých, mentálne či zdravotne postihnutých, podvedených, týraných či vyhodených, ktorí skončili na ulici a napriek ťažkým životným skúskam boli obviňovaní z neschopnosti. Prináleží nám súdiť vážna, ktorý si už svoj trest odpykal a nemá nikoho, o koho by mohol oprieť svoj život? Alebo mladíka, ktorý vyšiel z detského domova a nikdy nepocítil puto rodiny? A prečo niekto začne piť alebo brať drogy? Možno preto, že je zvedavý, hlúpy a nevie sa ovládať a možno preto, lebo je zúfalý a v depresii. Prečo sa niekto poháda so svojimi príbuznými tak, že s ním nechcú mať ďalej nič spoločné? Možno preto, že siahajú na jeho slobodu a svedomie alebo ho ponižujú a využívajú a možno preto, že je neznášanlivý, neprispôsobivý a lenivý. Prečo sa niekto rozvedie, hoci vie, že potom nebude mať kam ísť? A ako je možné, že niekto bez práce, ktorá mu zabezpečovala príjem na platenie účtov, nie je schopný si nájsť iné zamestnanie? Možno žije v regióne, kde na jedno pracovné miesto pripadá ďalších dvesto uchádzačov a možno sa mu nechce pracovať. Vysvetlení je vždy nespočetné množstvo a kombinácií. Isté je, že bezdomovecťvo nie je dobrovoľná voľba človeka, ale výsledok nevládnutej situácie.

Americká národná koalícia bezdomovcov (national homeless coalition - NHC) určila desať najčastejších príčin bezdomovecťva.

Podľa nich je bezdomovecťvo zapríčinené nasledovnými skutočnosťami (zoradené od tých, ktoré najväčšou mierou prispievajú k bezdomovecťvu):

- nedostatok cenovo dostupných bytov
- vysoká nezamestnanosť
- nízke mzdy
- odchod z inštitúcií
- domáce násillie
- psychická alebo fyzická choroba
- rozvod
- smrť
- strata zamestnania
- návrat z výkonu trestu

zdroj: www.nationalhomeless.org

Mal som dva roky, keď som sa dostal do detského domova. Bol som od mala týraný, moji genetickí rodičia boli strašní alkoholici. Do šiestich rokov som ich nevidel. Dostal som sa k druhej rodine. Moje detstvo bolo nádherné. Potom prišli školské povinnosti, až kým som sa nedostal do piatej triedy. Môj prospech sa začal zhoršovať, správanie tiež a dostával som sa do sporov s rodičmi, až prišla puberta. Vtedy som sa výrazne zmenil. Lenže škoda, že nie k lepšiemu, ale naopak, k horšiemu. Dostával som sa vždy viac a viac do konfliktov medzi kamarátmi, ale i s rodičmi. Začalo sa záškoláctvo, fajčenie a hlavne, utkanie z domu. Z mesiaca na mesiac a z roka na rok sa to stupňovalo. Chcel som vždy začať od znova, ale vždy som padol. V mojom živote som absolvoval už šesť psychiatrických liečení, ale bezúspešne, ale vždy som mal nádej, lebo tá umiera posledná. Na liečení som si našiel dievča a začal sa život celkom inak rozvíjať. Nedbal som na rodinu a rodičia mi boli ukradnutí, až kým som nestratil dievča. Rútil som sa do silnej depresie, bol som hospitalizovaný. Vtedy mi rodičia dávali pomocnú ruku, ale ja som odmietal, bol som pyšný a slovo pokora, ktoré už teraz poznám, mi nevravelo vôbec nič. Strednú školu som nedokončil a pomaly som si ani seba neveril. Potom som sa rozhodol začať nový život. Spravil som si rekvalifikáciu, ale prácu nie a nie nájsť, a i keď sa dačo našlo, tak som nevydržal, a tak sme sa s otcom dohodli, že pôjdem do Žakoviec. Mnoho vecí som pochopil, už som si myslel, že som zrelý na odchod, ale mylil som sa. Odišiel som, pokúšal som sa dostať naspäť k rodine, ale bezúspešne. Otec povedal: Vrať sa, ak chceš starať sám o seba, tak vyskúšaj svet vonku a rozlúčil sa so mnou. Vtedy mi tie slová padli do duše a rozplakal som sa ako dieťa. Veril som, že si poradím sám, ale bez úspechu. Môj život sa začal viac a viac komplikovať a začali pribúdať trestné činy. Až som si opäť povedal, že s tým musím skončiť, kým sa dá a rozhodol som sa napraviť. A prišiel som naspäť do Žakoviec. Dúfam, že to vyjde. Plány do života veľké nemám, ani nechcem mať. Lebo život sa nedá plánovať. Povedal som rodičom veľa nepekných vecí a dnes ma to mrzí, dúfam, že sa mi to podarí napraviť s Božou pomocou. Lebo Bohu nič nie je nemožné. A dúfam, že niekedy budem môcť byť opäť so svojou rodinou. Záleží to iba na mne.

Peter

Ako sa niekto stane bezdomovcom?

Väčšina z nás má rodinu, rodičov, detí, starých rodičov, vnukov či príbuzných, s ktorými udržiava niekedy viac a niekedy menej vrúcne vzťahy. Väčšina z nás má svoje miesto na spánok a oddych. Väčšina z nás má toľko finančných prostriedkov, aby sme si okrem existenčných potrieb a zaplatenia účtov niekedy mohli dopriať aj niečo "navyše" či dopriať to svojim blízkym. Väčšina z nás má prácu či už v zamestnaní alebo pracuje inou formou. Niekomu práca aj naplňa, niekomu zabezpečuje postavenie a niekomu umožňuje prostredníctvom platu prežiť v tejto spoločnosti. Väčšina z nás má priateľov alebo aspoň kamarátov, kolegov a známych. A väčšina z nás sa aspoň z času na čas môže venovať svojim záujmom a oddychu. Toto všetko vytvára náš osobný svet a náš domov. Prostredníctvom vzťahov a hodnôt, ktoré vytvárame, sme súčasťou spoločnosti. Naše vzťahy a kontakty tvoria pevnú sociálnu sieť, ktorá nás dokáže zachytiť pri menších aj väčších životných krízach a udržať v našom domove. Niekam patriť je životný pocit istoty, umožňuje nám pracovať a žiť bez toho, aby sme museli každodenne riešiť existenciálne otázky. Kedy a ako nastáva ten zlom, keď človek prestáva byť súčasťou spoločnosti? Väčšinou sa to stane vtedy, ak je natoľko sám, že v závažnej kríze nemá o koho oprieť svoj život. Bezdomovcom sa stáva človek, ktorý už nie je schopný ďalej žiť so svojimi blízkymi alebo jeho blízki odmietajú žiť s ním. Prichádza o všetky svoje doterajšie životné istoty a domov a ostáva "na ulici". Práve preto bezdomovec tak hlboko zasahuje vnútro človeka a jeho ľudskú stránku. Práve preto bezdomovec nie je len absencia prístrešku, stravy a ošatenia, ale často aj strata zmyslu života a vízie. Táto situácia nenastane zo dňa na deň, ale väčšinou "kvasí" už dlhší čas. Niekedy tkvie v slabom rodinnom a sociálnom zázemí človeka poznačenom závislosťami, stresovým prostredím a nestabilitou hodnôt. Niekedy človek nikdy nezažil, čo je rodina, pretože celý svoj život strávil v detských domovoch. Niekedy nemá schopnosti riešiť náročné a krízové situácie. Chýbajú mu základné sociálne zručnosti. Je akoby sociálne nekompetentný a to pretrháva jeho sociálne vzťahy. Niekedy je príliš pohodlný, aby sa o seba začal starať sám a dlhodobo využíva sociálne zázemie rodiny. Rodina potom odvrhne takého človeka alebo jednoducho už nevládze alebo nemá možnosti podržať ho. Niekedy na ulici skončia aj chorí, starí, mentálne či fyzicky postihnutí, o ktorých sa príbuzní nevedia alebo nechcú postarať. Stáva sa, že človek trpí rôznymi psychickými poruchami, ktoré ho doženú tak ďaleko, že nie je schopný komunikovať so svojim okolím a štandardne riešiť problémy. Niekto jednoducho nemá schopnosť vychádzať so svojimi blízkymi a dostáva sa do konfliktov. Môže za tým byť nízke sebadomie alebo aj zranenia z minulosti. A niekto blízkych nemá vôbec, pretože zomreli alebo odišli. Hlavná príčina toho, že človek príde o svoj domov, spočíva v narušení alebo absencii väzieb s rodinou a blízkymi. Pretože človek môže byť chorý, zúfalý a v depresii, môže stratiť partnera, dieťa, prácu a dokonca aj byt a neskončí automaticky na ulici. Na ulici skončí až vtedy, keď sú jeho vzťahy a komunikácia s najbližšími zásadne narušené a on nie je schopný bez ich pomoci alebo podpory zvládnuť svoj život. Sú samozrejme aj takí ľudia, ktorí o svoje domovy prišli v dôsledku zlej sociálnej situácie a ich rodina a blízki nemali možnosť im pomôcť. Väčšinou však v živote bezdomovca nie je nič "v poriadku" už dávno predtým, ako skončí na ulici. Závažná krízová situácia pôsobí len ako spúšťač mechanizmu procesu, ktorého výsledkom je strata domova. Ak sa pozrieme na to, akí ľudia na ulicu prichádzajú, uvidíme ich zraniteľnosť.

Podľa odbornej verejnosti i praxe väčšinu bezdomovcov tvoria nasledujúce skupiny⁶:

- *osoby trpiace depresiou, osamelosťou, sklúčenosťou*
- *mladí ľudia z detských domovov, ktorí neboli nikdy zamestnaní*
- *dlhodobo nezamestnaní*
- *prepustení väzni*
- *starí, osamelí ľudia*
- *mentálne a zdravotne postihnutí*
- *ľudia trpiaci najrôznejšími psychickými a somatickými chorobami a poruchami*
- *alkoholici, narkomani a patologickí hráči*
- *ženy - osamelé, s deťmi, tehotné, vyhodené z domu, týrané*
- *migranti*

Ak človek príde o svoj domov a príde fyzicky aj o svoj prístrešok, väčšinou sa najskôr pokúša uchytiť v bytoch známych či v ubytovniach, pokiaľ má na to financie. Takýto stav sa však nedá dlhodobo udržať. V skutočnosti už je bezdomovcom, ale ešte si to tak dobre neuvedomuje. Neodvratne príde tá situácia, keď sa ocitne na ulici bez ničoho a celý svoj majetok môže ukryť do pár igelitiek. Musí sa prispôsobiť novým podmienkam, inak by neprežil. Jeho život sa začne riadiť úplne inými pravidlami a tempom ako doteraz. Veci, ktoré bežnému človeku trvajú chvíľku - napríklad ranná hygiena, či zabezpečenie čistého šatstva, sú v podmienkach ulice oveľa ťažšie dostupné. Len pre ilustráciu: Nám trvá zapnutie práčky 5 minút. Bezdomovec, ak si chce oprat' oblečenie, musí sa dopraviť do zariadenia, väčšinou na okraji mesta. Niekedy to môže trvať aj pol dňa, kým tam pricestuje, počká, pokiaľ príde na rad, nájde miesto, kde by oblečenie mohol usušiť, atď., atď.. Len zabezpečenie čistého oblečenia je také komplikované, že buď ostane špinavý alebo pravidelne využíva ponuku šatstva v charitatívnych zariadeniach. Nehovoriac o tom, že čisté oblečenie väčšinou nemá kde skladovať. A čo takto večerná teplá sprcha? Pre bezdomovca nemysliteľný luxus, ak len nebýva v nejakom zariadení, ktoré túto službu poskytuje. Okrem problémov s hygienou sa v dôsledku života na ulici začínajú u neho prejavovať aj zdravotné problémy. Človek, ktorý nemá bezpečné miesto na spánok a oddych, je nevyspatý, mrzutý a nemôže sa koncentrovať. To mu znemožňuje pracovať. Keď nemá prácu, nemôže si zaplatiť miesto v ubytovni. A tak dookola. Bezdomovec svoju existenciu často sústreďí len na prežitie, pretože všetko navyše je skomplikované množstvom problémov a nepredvídateľných situácií. Nehovoriac o tom, že život na ulici je nebezpečný a nechránený a bezdomovec často intenzívne pociťuje strach. Nič nie je isté, miesto kde spal dnes, už zajtra nemusí byť k dispozícii. Je nad jeho sily to riešiť. Mnohí sa poddajú, rezignujú a prispôbia sa novým životným podmienkam. Už pár mesiacov na ulici sa môže na človeku, jeho psychike a návykoch tak podpísať, že návrat späť môže trvať aj niekoľko rokov. Bez týchto návykov a vnútorného obrnenia by však na ulici dlho neprežil. Z tohto dôvodu je veľmi dôležité, aby mala spoločnosť dostatočné preventívne mechanizmy, prostredníctvom ktorých by zachytila ľudí prepádajúcich na ulicu. Vždy je ľahšie bezdomovectvu predísť, ako riešiť problémy spojené s dlhodobým životom na ulici.

⁶Hradecký, Ilja, Hradecká, Vlastimila: *Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha, 1996.*

O čom je život bezdomovca?

Život bezdomovca je často o zomieraní zaživa.

Zomiera telo aj duša.

Vie niekto niečo o tom, že väčšina bezdomovcov, ktorí sa nedostanú do útulku, je chronicky noc čo noc nevyspatých? Že ich existencia všade tam, kde nocujú (opustené baraky, lavičky, mosty, stanice, bunkre, kontajnery) je patologicky ohrozená... Nie iba kvôli poveternostným vplyvom a nenažraným potkanom, ale aj vďaka človeku... Nie je málo tých, ktorí si radi kopnú (fyzicky alebo slovne) do bezdomovca. On je pre nich handra. A ne jeden z bezdomovcov už zakúsil, ako si na nich liečia ľudia svoje komplexy. Ako náhle sa niekto stane bezdomovcom, jeho budúcnosť je v osamelosti.

A jeho vedomie sa tomu musí prispôbiť.

To zabíja dušu.

Všetci umierame, ale tá odlišnosť ich procesu umierania nespočíva iba v rýchlosti a intenzite bolesti, ale aj v totálnej kapitulácii. Oni totiž postupne tento údel prijali ako niečo, čo im patrí. Iba večné poníženie a zneuctenie ich osobnosti ako niečo, čo je tu iba pre nich... Len sa niekedy zahľadíte do tváre bezdomovca, akoby aj ich hlboké vrásky naznačovali, že väčšinu svojho života prežívali iba odmietanie a odsudzovanie.

Medzi ľuďmi ale aj tak bude navždy platiť, že ísť s priateľom potme je lepšie, ako ísť sám za svetla.

Tak sme skonštruovaní...

Ak ide o roky, ba až desaťročia, ktoré takýto človek strávi na ulici, zvyčajne zakúsi, že ešte aj tých zopár blízkych, ktorí boli doteraz ochotní vždy nanovo povstať s nimi z prachu a popola, sa od nich odvracia... Definitívne. (Kvôli hanbe, ľudským ohľadom, alebo osobnej unavenosti...)

Keď bezdomovec zažije aj posledné odvrátenie sa rodiny alebo priateľov, definitívne opustí svet vzťahov a vytvára si chladný svet predmetov, v ktorom platí zakúsiť, využiť, zneužiť, použiť a zahodiť. Dokonca, aj keď sa v takomto ich svete vyskytnú ľudia zvonku, ktorí sú im ochotní nejako pomôcť, sú nimi často vnímaní len ako predmety, objekty či veci určené na dosiahnutie vlastných cieľov.

"Múdroseť múdrych" teda vyhráva: "Môžu si za to sami"

Už len zázrak by mohol priniesť zmenu takéhoto rezignovaného človeka.

Verím v zázraky.

brat Filip

III. O ČOM JE ŽIVOT BEZDOMOVCA?

Keď som prednávknom robila prednášky o bezdomovectve pre dvanásťročné deti, opýtala som sa ich na denný režim bezdomovca. Odpovede boli veľmi zaujímavé. Jedna skupina napísala, že bezdomovec si ráno kúpi škatulu "čuča", doobeda si kúpi ďalšiu, na obed tiež, takisto aj poobede, podvečer a večer. Výsledok takéhoto denného režimu by bolo 6 litrov vypitého lacného vína (samozrejme, deti mali tak trochu aj "zábavu" a predvádzali sa pred spolužiakmi). Ďalší napísali, že ráno vstane o siedmej hodine, potom predáva Nota bene, niečo si "vyhrabe" v kontajneri na obed, poobede hľadá miesto na spánok a večer ide spať. Iní napísali, že celý deň žobre, pije a hľadá si nejaké jedlo a skrýšu na spánok a tak dookola. A čo si predstavíme my o živote bezdomovcov? Čo tí bezdomovci vlastne celé dni robia? Myslím, že odpoveď by bola u mnohých veľmi podobná tým detským. Je pravdou, že bezdomovci pijú, žobru a vyberajú kontajnery, ale robia ešte mnoho ďalších, aj ušľachtilejších činností. V prvom rade, s tým ranným vstávaním to nemajú také jednoduché.

Nocovanie a bývanie bezdomovcov

ulica

Noc bezdomovca vyzerá totiž úplne inak ako tá naša, v závislosti od toho, kde sa uchýlil. Niektorí sa do neskorých nočných hodín, pokiaľ to len ide, zdržiavajú v mestskej hromadnej doprave, v nákupných centrách, na železničnej stanici, a potom prečkajú do rána na ulici - pod mostom, na lavičke, vo vchodoch domov, v betónových bunkroch, v závetrí dvorov, v parkoch a zalesnených častiach mesta. O nejakom spánku nemôže byť ani reč, možno len o driemaní. Títo bezdomovci sú najviac vystavení nepriazni počasia aj ľudí, bývajú napádani, zbití či okradnutí. Miesta spánku sa často menia, pretože nie sú bezpečné. Tiež ich tam môže prichytiť policajt alebo majiteľ a vyhodiť. Noc na ulici môže striedať noc v nocľahárni, podľa toho, či má bezdomovec peniaze alebo nie. Závisí to aj od jeho stavu - môže byť na tom telesne a duševne tak zle, že mu je jedno, či spí na ulici alebo môže byť opitý či nadrogovaný, a vtedy si to neuvedomuje. V každom prípade, nocovanie na ulici je krajným riešením a každý sa snaží čo najrýchlejšie zabezpečiť si nocľah inde. Pokiaľ človek spáva na ulici, je tiež veľmi dôležité, aké je ročné obdobie. V zime sa samozrejme počet bezdomovcov na ulici znižuje a v lete zase zväčšuje. Ak niekto spí na ulici, musí si väčšinou nosiť všetky svoje veci so sebou alebo ich ukrývať. Cez deň potom využíva rôzne priestory, v ktorých sa môže zdržiavať a dohnať spánkový deficit alebo jednoducho sedí či spí na lavičke, autobusovej zastávke a pod..

provizórne prístrešky

Ďalší sú na tom trochu lepšie, pretože si našli už také miesto, ktoré je tak trochu "ich". Ak je to možné, vracajú sa tam každý večer. Priestory, kde bývajú, sú väčšinou veľmi malé a nie je možná ich ochrana. Stávajú sa

3. O čom je život bezdomovca?

nocľaziskom, jedálňou i skladiskom bezdomovca. Môže to byť kanál, opustená pivnica či chátrajúci opustený dom, výmenníková stanica, most alebo záhradná chatka. Bývať sa dá aj v tých najbizarnejších miestach, ako je napríklad betónový bunker alebo duté tunely v mostoch. Niekedy si v rôznych porastoch a hájnikoch zbijú vlastné budy a chatrče.

Provizórne prístrešky poskytujú trochu väčší úkryt ako lavička a bezdomovec má šancu, že na tom istom mieste bude môcť prespať aj ďalšiu noc. Aby boli chránení a silnejší pred nebezpečenstvami z okolia, väčšinou obývajú jedno miesto viacerí. Charakteristické sú malé skupinky dvoch až piatich bezdomovcov. Takéto miesta však neposkytujú dostatočnú ochranu a záruku na dlhodobejšie užívanie. Bezdomovec na obývané miesto nemá právny nárok a majiteľ ho môže kedykoľvek odtiaľ vyhodiť. Na druhej strane, môže byť vyhodnený samotnými bezdomovcami, ak sú silnejší a mocnejší a chcú na danom mieste ostať. Z tohto dôvodu sa miesto nočného pobytu bezdomovcov neustále mení.

Pokiaľ je to možné, rozčleňujú obývaný priestor podľa účelu - napr. kútik na umývanie, na varenie, na jedenie, na spanie. Často sa pri takomto obydľí vytvára aj niečo, čo by sme mohli nazvať smetiskom. Tam bezdomovec znáša veci, ktoré našiel a ktoré by sa mu mohli ešte zísť. Napriek tomu, že príbytky bezdomovcov sú vždy neisté, v mnohých prípadoch sa ich snažia udržiavať a zveľaďovať. Pokiaľ príde na návštevu niekto "zvonku", je typické, že ho upozorňujú na poriadok svojho obydľia (napríklad na to, že nemajú pavučiny). Typická je tiež snaha pripodobniť obydľie čo najviac "bežnému" domovu (napríklad pomocou rôznych predmetov, ktoré bezdomovec nájde alebo napodobnením častí nábytku). Bývanie je sťažené zlým prístupom k elektrike, vode a kanalizácii. Najdôležitejší je prístup pitnej vody, ktorý sa zabezpečuje z najbližšieho WC, prípadne z cintorína, jednoducho, z verejne prístupného objektu. Teplo sa zabezpečuje buď kúrením - obydľia vykurejúc drevom v pieckach, starých kachliach, ktoré nájdu, alebo zakladaním ohňa. Bezdomovci môžu tiež bývať v priestoroch, ktoré teplo poskytujú "samé od seba" - v kanáloch, alebo teplo nemajú vôbec. Niektoré miesta ako most či betónový bunker sú absolútne nevhodné na zimné obdobie, pretože neposkytujú dostatok tepla. Veľa bezdomovcov v zime prišlo doslova o svoje končatiny kvôli omrzlinám. Každú zimu niekoľko umrú, zamrznú alebo kvôli nepriaznivým podmienkam podľahnú svojej chorobe. Poznala som ľudí, ktorí aj v zimnom období "spávali" v "príbytkoch", ktoré neposkytovali žiadne teplo. Títo ľudia spali čo najmenej, lebo sa báli, že zamrznú a pri spánku sa striedali. Spánkový deficit potom dohánali cez deň v rôznych zariadeniach, na stanici a vo verejne prístupných vykúrených priestoroch.

Kanály alebo teplovzdušné šachty síce poskytujú dostatok tepla, niekedy až príliš, sú však veľmi nebezpečné z hľadiska na horúce potrubia. V týchto priestoroch často dochádza k najrôznejším zraneniam, nehovoriac o absolútne nedostatočnej hygiene. Teplovzdušná šachta, ktorú som navštívila, mala stvorcový pôdorys a veľkosť tri krát tri metre. Popri dvoch stenách zo štyroch viedlo hrubé potrubie, ktoré vyplňalo skoro celý priestor. Napriek tomu, aké stiesnené a tmavé miesto to bolo, tlačili sa v ňom štyria ľudia, ktorí boli veľmi spokojní, že tam môžu byť. Pár týždňov predtým im totiž kanál niekto vypálil. Ich "šťastie" však netrvalo dlho, lebo na pozemku, kde sa teplovzdušná šachta nachádzala, sa začali robiť stavebné úpravy a oni museli zase odísť. Na ten čas, čo boli v kanáli, tvorili skupinu, ktorá spoločne nažívala a riadila sa určitými pravidlami. Dvaja platili akoby nájom zo svojich sociálnych dávok tým druhým dvom, ktorí kanál našli prví a dovolili im "bývať" s nimi. Toto riešenie bolo vzájomne výhodné pre celú skupinu. Keď o miesto prišli, nič už ich nedržalo spolu a každý išiel svojím smerom.

Najlepším riešením pre bezdomovca je uchýliť sa do záhradnej chatky. Chatka poskytuje dostatočný priestorový komfort a väčšinou sa v nej dá aj zakúriť. Do chatky sa zmestí aj posteľ, takže kvalita spánku môže byť oveľa vyššia, ako v iných pribytkoch. Chatka má aj okná, bezdomovec nebýva len v tmavom priestore. A má aj strechu a je uzavretá, takže účinne chráni pred počasím. Najviac pripomína "normálne" bývanie a bezdomovec si ju môže zariadiť podľa vlastných predstáv. Avšak tým, že každá chatka má vždy nejakého majiteľa, je toto miesto pre bezdomovca úplne neisté. Navyše sa spája s trestnou činnosťou, pretože bezdomovec väčšinou nemá povolenie majiteľa a do chatky sa vláma. A niekedy ju aj zdevastuje, väčšinou sa však snaží len preexistovať a nie devastovať. Ak bezdomovec má povolenie majiteľa a istotu, že miesto môže využívať dlhodobejšie, svoj životný priestor zveľaďuje a udržiava. Sama som niekoľko krát zažila v pribytkoch bezdomovcov situáciu, keď ma opakovane upozorňovali na to, že majú ometené pavučiny a umytý riad.

Bývanie v záhradnej chatke sa javí niektorým bezdomovcom ako ideálne a jediné možné finančne dostupné riešenie ich problému. Viacerí sa preto snažia získať takéto bývanie napríklad formou inzerátov v *Nota bene*. Za záhradnú chatku sú dokonca ochotní zaplatiť nájomné.

nocľaháreň

Niektorí bezdomovci nechcú riskovať noc na ulici a rozhodnú sa radšej pre nejakú inštitúciu. Bezdomovec si podľa svojich možností môže vybrať medzi dvoma typmi inštitúcií - nocľahárnou a ubytovňou. Je medzi nimi zásadný rozdiel, pretože nocľaháreň poskytuje isté ubytovanie len na jedinú noc, zatiaľ čo ubytovňa sa väčšinou vypláca na jeden mesiac - čiže keď ju bezdomovec vyplatí, má isté ubytovanie na jeden mesiac. Oproti noci strávenej vonku je tu určitý rozdiel. Tým, že bezdomovec prišiel do zariadenia, prijme určité pravidlá, je pod dozorom a môže ho podchytiť sociálny pracovník. Väčšinou má možnosť základnej hygieny a aspoň jednoduchej stravy. Nocľaháreň sa najčastejšie stáva útočiskom človeka bývajúceho priamo na ulici, prípadne v provizórnych zbitých prístreškoch. Človek žijúci na ulici strieda noci vonku s nocami v nocľahárni podľa toho, či má finančné prostriedky a či nemá k dispozícii lepšiu možnosť. Nocľaháreň je pre bezdomovca len nárazovým riešením a neposkytuje nič iné, len nocľah. Bezdomovec musí prísť vždy nanovo každú noc, zahliásiť sa nanovo, prejsť registráciou nanovo a väčšinou ani nedostane tú istú posteľ. Taktiež si tam väčšinou nemôže uschovať svoje veci. Niekedy nemusí byť v nocľahárni dostatok miesta a na ďalšiu noc ho už neprijmú.

Nocľahárne môžu mať najrôznejšie podmienky prijatia bezdomovca. Nízkoprahové väčšinou nevyžadujú nič, tolerujú, ak je bezdomovec opitý a jedinou podmienkou je, aby nebol agresívny. Ostatné môžu vyžadovať potvrdenie lekára, doklady, nulovú hranicu alkoholu v krvi, finančný príspevok (väčšinou symbolický) a dokonca, bola aj taká nocľaháreň, ktorá vyžadovala röntgen. Z týchto dôvodov nebývajú niektoré nocľahárne bezdomovcami vždy naplno využívané. Niektoré podmienky sú pre nich jednoducho nesplniteľné. Napríklad, získať potvrdenie od lekára môže byť pre človeka, ktorý ani nemá kartičku poistenca značne komplikované, nehovoriac o tom, že lekári neradi ošetrujú bezdomovcov a za potvrdenie si pýtajú nemalú finančnú čiastku. Nízkoprahové nocľahárne zase nechcú využívať bezdomovci, ktorí nepijú. Ak je nízkoprahová nocľaháreň ešte aj veľkokapacitná, je tu možnosť oveľa vyššej nákazy (napr. svrabom) a znížená záruka hygieny. Navyše nocľahárne väčšinou nedisponujú dostatočným priestorom a bezdomovec je nútený, v závislosti od priestoru, spať na izbe s ďalšími 3 až 5 ľuďmi, niekedy aj v jednej veľkej miestnosti s ďalšími desiatkami ľudí. Pre tieto dôvody určitá skupina bezdomovcov odmieta bývať v nocľahárňach, ale radšej zvolí pobyt na ulici. Význam

3. O čom je život bezdomovca?

nocľahárni je však nezastupiteľný. V zimných mesiacoch pomáhajú doslovne zachrániť životy bezdomovcov, najmä tých pod vplyvom alkoholu. Nehovoriac o tom, že ak človek nie je vystavený nepriaznivým situáciám na ulici, môže predísť nepríjemným chorobám, ako sú napríklad omrzliny, či útokom ľudí. Napriek tomu, kvalita spánku v týchto zariadeniach nie je veľmi vysoká, hlavne, ak ide o zariadenia s vyššou kapacitou (chrápanie, chrčanie, prehadzovanie, príchod ďalších, využívanie WC a pod...) Bezdomovci musia nocľaháren väčšinou opustiť v skorých ranných hodinách (väčšinou o 7:00).

ubytovňa (útulok)

Ubytovne poskytujú 24 hodinový pobyt, čo je pre bezdomovca nevídaná ponuka. Bezdomovec má vlastné miesto, kde si môže odkladať veci a tráviť čas kedykoľvek sa mu zachce cez deň aj v noci. Ubytovne väčšinou ale vyžadujú poplatky, ktoré sú pre mnohých príliš vysoké a ktoré môže bezdomovcovi zabezpečiť len stály príjem - napr. starobný či invalidný dôchodok, zamestnanie či dlhodobá brigáda. Sociálne ubytovne sa pohybujú s cenami okolo dvoch až troch tisíc za mesiac (vrátane spotreby energií). Pokiaľ bezdomovec býva v ubytovni, má miesto, kde môže tráviť čas, kde si môže čas aj rozvrhnúť a kde sa nemusí báť intervencie zvonka. Toto sú výhody, ktoré mu umožňujú vytvoriť si určitý režim, potrebný, ak chce chodiť do práce. Na druhej strane, pokiaľ chodí do práce, má peniaze na to, aby si mohol zaplatiť ubytovňu. V ubytovni preto najčastejšie nájdeme ľudí, ktorí sú na prechode zo života spoločnosti na ulicu alebo naopak. Prechod smerom na ulicu je oveľa jednoduchší (a rýchlejší) ako naspäť. Ubytovňa je pre človeka len tranzitným miestom. Ak sa bezdomovcovi zlepši finančná situácia, môže sa do nej vracaf, pokiaľ má na zaplatenie. Existujú ubytovne, ktoré nemajú presné pravidlá ohľadom dĺžky a ubytovanie bezdomovca v nich závisí od subjektívneho rozhodnutia pracovníka inštitúcie. Možnosť ubytovať sa býva podmienená triezvym stavom bezdomovca, rešpektovaním pravidiel a niekedy aj preukázaním pracovnej zmluvy. Poplatok za bývanie je niekde pevný, inde sa zase pohybuje od finančnej situácie bezdomovca. Bezdomovci využívajú väčšinou sociálne ubytovne, ktoré sú im prispôbené finančne, ale neposkytujú taký komfort, ako bežné ubytovne. Poskytujú však bezdomovcovi to, čo na ulici nemá - možnosť osprchovať sa, navariť si, či posediť pred televízorom.

byt, dom, prives, osada, inštitúcia

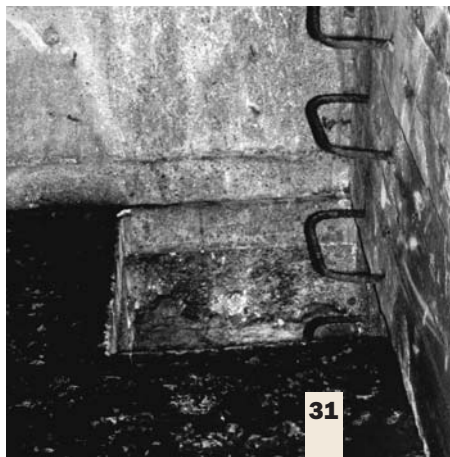
Nakoniec nesmieme zabúdať na veľkú skupinu ľudí, ktorí síce ešte majú strechu nad hlavou, ale ich príbytky

sú z najrôznejších príčin pre nich neisté alebo úplne nevyhovujúce a kedykoľvek môžu o ne prísť. Ide najmä o ľudí, ktorí sú ohrozovaní svojimi najbližšími (týrané ženy, muži, deti), o ľudí, ktorí nevlastnia alebo nemajú právny nárok na byt či dom, ktorý obývajú a migrujú od príbuzných k príbuzným, o ľudí, ktorí z najrôznejších príčin nie sú schopní platiť nájomné a energie a hrozí im exekúcia. Taktiež ide o ľudí, ktorí žijú v absolútne nevyhovujúcich sociálnych podmienkach bez vody a elektriky (napr. niektoré rómske osady, privesy), bývajú v preplnených priestoroch a často si musia hľadať miesto na spánok inde, lebo sa jednoducho nezmestia. Nakoniec, neistý spánok majú aj ľudia, ktorí síce zatiaľ žijú v nejakej inštitúcii (vázene, zdravotnícke zariadenia, protialkoholická liečebňa), ale po prepustení neexistuje miesto, kde by mohli bývať a nocovať. Prostredie alebo príbytky tejto skupiny ľudí väčšinou vôbec nevytvárajú vhodné podmienky na dôstojný a plnohodnotný život v spoločnosti. Okrem častých stresových situácií sa musia neustále obávať o svoje bývanie.

Deň bezdomovca a jeho stratégie prežitia

To, kde a ako človek nocoval, sa odráža aj v jeho denných aktivitách. Od noci závisí, koľko energie má bezdomovec na vyplnenie svojho dňa. Mnohí sa venujú získaniu finančných prostriedkov a zabezpečeniu miesta na spánok. Deň bezdomovca môžu vyplňať aj ďalšie najrôznejšie činnosti. Sú takí, čo sa celé dni ponevierajú v centre mesta, obsadzujú lavičky a priestory pred nákupnými centrami. Zdalo by sa, že okrem popíjania nič nerobia. Nie je to celkom tak. Aj títo ľudia musia z niečoho existovať, niekde prenocovať a získať aspoň minimálne finančné prostriedky na jedlo (či samotné jedlo). Na to, aby to dosiahli, musia vyvíjať aspoň minimálnu aktivitu - ísť do nejakej inštitúcie, ktorá im poskytne polievku alebo získať peniaze a jedlo prostredníctvom žobrania či vyberania kontajnerov. A musia si vyhľadať miesto, kde budú tráviť noc a presunúť sa tam. A to hovoríme o skupine ľudí, ktorá je na tom najhoršie. Všetci ostatní toho robia omnoho viac a volia si najrôznejšie stratégie pri zaobstarávaní obživy. Zdravotný stav a schopnosti človeka sú tiež často určujúce v spôsobe sebazaopatrenia. Napríklad, chorí a starí ľudia najviac využívajú rôzne inštitúcie, ktoré poskytujú jedlo a šatstvo. Taktiež narkomani a alkoholici, pokiaľ nechcú žobrať alebo kraďnúť, nie sú väčšinou schopní zabezpečiť si základné potreby iným spôsobom. Mnohí bezdomovci nechcú byť závislí od inštitúcií a vykonávajú prácu,

3. O čom je život bezdomovca?

najmä brigády alebo aspoň zbierajú suroviny či vyberajú kontajnery. Ďalším nevadí, že sa zviditeľnia a predávajú časopis *Nota bene* alebo žobru. Spôsob získavania obživy závisí od povahy bezdomovca a od miery, s ktorou je ochotný ísť s "kožou na trh" a ukázať svoju tvár bezdomovca ostatným ľuďom. Preto budú radšej niektorí chodiť na obed do charity, ako by mali predávať časopis alebo budú radšej vyberať kontajnery, akoby mali žobrať. Každý si hľadá taký spôsob, ktorý je pre neho najpriateľnejší a vzhľadom k jeho schopnostiam najefektívnejší. Sú takí bezdomovci, ktorí sa neochvejne celé roky púšťajú do nových a nových brigád, len aby si udržali vlastnú tvár a pocit dôstojnosti. A sú takí, ktorí po jednom alebo dvoch neúspešných pokusoch rezignujú a radšej si zhŕňajú obživu iným spôsobom. Najčastejšie sa však stáva, že bezdomovec strieda rôzne činnosti, podľa toho, aké má obdobie, či aká je aktuálna ponuka pomoci zo strany spoločnosti. Raz sa mu darí brigádovať či pracovať, inokedy je odkázaný na pomoc inštitúcií. Raz je na dne a uchýli sa k žobraniu, inokedy predáva časopis či zbiera staré železo. Niekedy trávi noci vonku a cez deň nie je schopný nič zmysluplné robiť, inokedy sa mu podarí ubytovať v nocľahárni či ubytovni a nazbierať dostatok síl na brigádu či inú prácu.

Najčastejšie bezdomovcami využívané služby sú strava a šatstvo. Bezdomovcami veľmi žiadanou, ale málo pokrytou službou, je aj možnosť pravidelnej základnej hygieny (mydlo, sprcha, umývanie zubov a nôh, holenie). Znie to možno neuveriteľne, ale väčšina bezdomovcov túži byť čistými a pracovať. Keď som pred niekoľkými rokmi robila prieskum a pýtala sa ich na vysnívanú budúcnosť, väčšina z nich zamestnanie považovala za kľúčový zlom ich života. K tomu by im stačil len maličký domček či bytík s jednou izbou a milovaný partner či dieťa. Aké jednoduché a zároveň veľmi prirodzené a ľudské. Ich túžby sa v tomto nelíšili v ničom od tých našich, snáď len v tom, že boli oveľa skromnejšie - stačila by im akákoľvek istá práca a bývanie. Samozrejme, hovorím o bezdomovcoch, ktorí ešte nestratili úplne záujem o svoj život a budúcnosť. Veľká časť aktivít bezdomovcov sa totiž odvíja aj od ich vnútorného rozpoloženia. Dôležitú úlohu zohráva aj nastavenie okolia a ľudí, s ktorými bezdomovec prichádza často do styku. Tí môžu mať na neho pozitívny vplyv a "ťahat" ho alebo naopak, udržiavať ho v jeho stave alebo ho dokonca zhoršovať. Sú bezdomovci, ktorí okrem zaobstarávania si základných životných potrieb stihnú oveľa viac aktivít. Preto je dôležitá pre nich možnosť zmysluplne tráviť voľný čas či relaxovať. Niektoré organizácie také služby poskytujú. Z bezdomovca je zrazu herec, futbalista či diskutujúci. Mnohí si radi doplnia vzdelanie či schopnosti, využívajú počítač, internet, učia sa po anglicky alebo idú na výlet. Všetky tieto aktivity ich aspoň na chvíľu vytrhávajú z prostredia ulice a dávajú možnosť participovať na "normálnom" živote, čo je nesmierne dôležité pre ich psychický stav a vnútorné nastavenie. Takíto bezdomovci potom oveľa ľahšie siahajú po možnostiach, ktoré sa im ponúkajú a v ich vlastných očiach im dávajú možnosť prežiť ich život dôstojnejšie a plnohodnotnejšie.

Stratégie prežitia sa rôznia a u väčšiny bezdomovcov často menia alebo prelínajú. Bezdomovec sa môže rozhodnúť pre nasledujúce možnosti:

využívanie ponúk inštitúcií

Inštitúcie dokážu bezdomovcovi poskytnúť rôzne služby. Na Slovensku to ešte stále najčastejšie bývajú: strava, šatstvo, hygiena, prístrešok či základné sociálne poradenstvo (vybavovanie dokladov, úradných náležitostí a pod.), ktoré majú bezdomovcovi pomôcť naplniť si základné životné potreby. Medzi základné služby, ktoré nie sú u nás ešte celkom rozvinuté patrí streetwork - práca v teréne, v prirodzenom prostredí, kde sa bezdomovec nachádza a denné centrá s ponukou najrôznejších služieb a trávenia času v inštitúcií aj cez

Ked' je človek unavený, vyspí sa aj na stoličke. Mne sa raz podarilo vyspať sa v stojane, kde sa prášia koberce. Samozrejme, mal som riadne pod čiapkou. Najhorší zážitok so spaním som zažil v Bratislave na Vajnorochoch v depe. Boli sme na Nivách a popíjali vodku. Lenže, blížila sa noc a ja som nevedel, kde sa vyspím. V tých časoch, na začiatku, som nemal ešte nič vybavené, tak som spal, kde sa dalo. Z nástupišta nás vyhodili, tak jeden chlapík spomenul, že vo Vajnorochoch je odstavený vagón, kde sa všetci dobre vyspíme. Tak sme išli s ním a to sme nemali. Z Mlynských Nív do Vajnor je dobrá štreka, takže do cieľa sme dorazili skoro o polnoci. Vonku bola zima ako na Sibíri a my sme spali pred úplne rozbitým a rozobratým vagónom. Skoro sme ho tam prizabili, ale nič iného sme aj tak nemohli urobiť, ako tam prespať. Autobusy už nechodili, cesta do mesta bola ďaleká. Vliezli sme do toho vagóna preklínajúc vlastný osud a hľadali potme sedadlá, ktoré tam ešte ostali. Vagón bol však úplne vyčistený, ešte aj okná boli porozbíjané, takže vonku bolo teplejšie. Vietor fúkal z každej strany a tá vodka mi ulahčila tú noc v tom hlúpom vagóne. Tento chmuľo však nebol jediný, ktorý ma so spaním dobehol. Asi mesiac som chodil po Bratislave s jedným Maďarom od Nových Zámkov a to bol "trubka". Jeho špecialitou boli kostoly. Ten chlap bol lakomý, ako som zistil a to nie je dobrá vlastnosť na ulici. Všetko schovával. Chodili sme spávať spolu do vchodov, kde boli otvorené dvere. Malo to jednu chybu. Ten chlap tak chrápal, až zobudil všetkých obyvateľov baráku a v tú ranu sme boli na ulici. Bol však nezmar, vždy našiel niečo nové, odkiaľ nás po chvíli zase vyhodili. Dnes už dávno nežije.

Fero

Na začiatku boli chvíľky, keď som nejedol aj niekoľko dní. Človek z neba múdry nespadol a ja už vôbec nie. To až časom príde samo, keď vás prostredie donúti robiť veci, ktoré by za normálnych okolností človeku ani nenapadli. Zistil som jednu vec, a to, že kamarát vám skôr kúpi vypíť, ako zjesť a piť sa stále nedá. Zažil som faru, kde nás napakovali, že sme to nemohli ani odniesť a zas sa mi stalo, že u jedného kňaza nám dali tri salónky a jeden banán. Aj keď som bol na ulici, potrpel som si na čisté jedlo, človek nikdy nevie, čo môže chytiť. Ako môj kamarát. Ten furt chodil do bufetu a dojedal zvyšky, až raz prišiel a uvidel na prázdnom stole rybi šalát a skoro celé pivo. Chvíľku počkal a potom sa pustil do jedla, napil sa piva a ani ho nedopil, keď ho vystrelo. Niekoľko mu tam nasypal otravu, musela prísť sanitka a v nemocnici mu potom robili výplach žalúdka. Nič to však nezmenilo na jeho spôsobe života a chodí do bufetov ďalej. Neviem, že by niekto na ulici umrel od hladu, zato z alkoholu...Dnes naozaj aspoň vo väčších mestách nie je problém s jedlom. Na Slovensku sa mi najlepšie vodilo v Bratislave. Nemám to mesto rád, ale je bohaté.

Imro

3. O čom je život bezdomovca?

deň. Keď má bezdomovec naplnené základné životné potreby, je možné na tom stavať ďalej. Nadstavbové služby sú veľmi potrebné, aby nestagnoval alebo dokonca neupadal. Práve prostredníctvom týchto služieb ponúkame bezdomovcom možnosť začleniť sa do spoločnosti. Medzi nadstavbové služby patria najrôznejšie resocializačné aktivity, pomoc pri liečení závislostí, aktivity zamerané na rozvoj komunikácie a posilnenie sebaúcty či sebadôvery, pracovná terapia, pomoc odborníkov - lekára, psychológa či právnicka, voľnočasové a klubové aktivity či duchovné aktivity a mnohé ďalšie.

Sú aj takí bezdomovci, ktorí riešia svoje problémy radšej samostatne a nevyhľadávajú pomoc inštitúcií. Iní do zariadení prichádzajú každý deň a opätovné poskytovanie služieb u nich vytvorí akúsi závislosť na inštitucionálnej pomoci. Mnohé problémy však väčšina bezdomovcov nie je schopná vyriešiť bez pomoci zvonka. Z tohto pohľadu je pre nich význam služieb a zariadení nenahradiateľný. Ponuka inštitúcií býva pre bezdomovca niekedy poslednou možnosťou. Pomáha mu prežiť (v prípade nocľahární, ubytovní, poskytovania stravy), udržiavať hygienu a vyzeráť prijateľne (možnosť sprchy, výdaj šatstva), komunikovať s úradmi a zachytiť ho tak v sociálnom systéme štátu (vybavovanie dokladov, komunikácia s úradom práce, so zdravotnou a sociálnou poisťovňou a pod.) a podporuje ho v jeho úsilí žiť svoj život prijateľne a dôstojne (nastavbové služby). Keďže bezdomovec často stráca kontakt s ľuďmi z "normálnej" spoločnosti, sociálny pracovník môže niekedy predstavovať jediného sprostredkovateľa medzi ním a spoločnosťou.

zamestnanie

Najlepši spôsob, ktorým si môže bezdomovec pomôcť, je ten, že sa zamestná. Stále zamestnanie kladie na bezdomovca vysoké nároky. Mnohí z nich sú chorí, telesne alebo mentálne postihnutí či starí. Ďalší zase majú zápis v registri trestov. A skoro všetci majú neisté bývanie a miesto na spánok, takže nemôžu dodržiavať určitý režim, potrebný na to, aby mohli chodiť do práce. Je samozrejmé, že po noci strávenej v kanáli alebo na ulici nie je možné vykonávať uložené pracovné úlohy. Základom vytvárania si určitého režimu potrebného na výkon zamestnania je pravidelný a istý spánok. Tento predpoklad však u mnohých bezdomovcov chýba. Okrem toho, aby mohli chodiť do práce, potrebujú si zložiť svoje veci na nejakom mieste, potrebujú sa z práce niekam vrátiť, potrebujú byť každý deň čisti a upravení. Ďalším problémom je, že človek žijúci na ulici dlhší čas, stráca pracovné návyky, ťažšie nesie zodpovednosť za svoju prácu alebo jednoducho o normálne zamestnanie na trvalý úväzok už ani nejaví záujem. Preto zamestnanie získava len malý počet bezdomovcov. Veľké množstvo ľudí sa dostalo na ulicu práve kvôli tomu, že stratilo, respektíve si ani nenašlo zamestnanie. A naopak, malé množstvo ľudí sa dostalo z ulice vďaka tomu, že si našlo prácu. Trvalé zamestnanie značne podporuje začlenenie bezdomovca do spoločnosti. Ak sa mu podarí nájsť prácu na trvalý úväzok, často má problém sa v nej udržať, buď kvôli zlým životným podmienkam, neistému bývaniu alebo strateným pracovným návykom, či nepripravenosti čeliť konfrontácii a problémovým situáciám zo strany zamestnávateľa a pracovného kolektívu. Ani zamestnávateľa nebývajú voči bezdomovcom veľmi ústretoví. Kategória "bezdomovec" je príliš stigmatizujúca na to, aby takému človeku ponúkli zamestnanie. Bezdomovec nie je pre zamestnávateľa dostatočne dôveryhodný. Očakáva, že nebude pripravený dostatočne plniť stanovené úlohy, že je nespoľahlivý, dokonca ho často upodozrieva aj z kriminálnej činnosti. Niektorí ich zase zneužívajú a ponúkajú prácu na čierno za nízku finančnú odmenu. To má za následok, že bezdomovec po takejto skúsenosti neverí zamestnávateľom, čo značne znižuje jeho šance, že sa niekedy zamestná. Napriek všetkým

prekážkam existuje skupina bezdomovcov, ktorá má dlhodobé zamestnanie. Ich finančný príjem väčšinou však nepostačuje na zabezpečenie stáleho a istého bývania.

Brigády, príležitostné práce

Oveľa jednoduchšie, ako získať stále zamestnanie na plný úväzok a trvalý pracovný pomer, je pre bezdomovca zabezpečiť si brigádu, či vykonávať inú príležitostnú prácu. Je to pre neho výhodné, pretože brigádničenie nie je až také náročné na dodržiavanie určitých pravidiel a nie je ani natoľko záväzné. Okrem toho, pokiaľ práca bezdomovca ako brigádnika nevyhovuje zamestnávateľovi, nemá to vplyv na zamestnanie sa do budúcnosti - bezdomovec si môže nájsť inú brigádu a iného zamestnávateľa. Brigáda sa hľadá oveľa jednoduchšie. Existujú agentúry, ktoré sprostredkovateľsky ponúkajú brigády každý deň. V prípade bezdomovcov ide najčastejšie o brigády z oblasti stavebníctva, kde vykonávajú rôzne pomocné práce. Brigádničenie bezdomovcov však prináša so sebou aj problémy. Najväčším je problém čiernej práce - niektorí zamestnávateľa zneužívajú to, že ide o bezdomovcov, neponúknu zmluvu, neadekvátne ich vyplatia alebo ich často nevyplatia vôbec. Brigády znamenajú pre bezdomovca nárazový príjem, z ktorého si môže napr. zaplatiť ubytovňu a dôstojne zabezpečiť naplnenie svojich potrieb. Neriešia však jeho situáciu do budúcnosti a väčšinou ani nezabezpečujú platenie odvodov do sociálnej a zdravotnej poisťovne.

predaj časopisu Nota bene

Projekt Nota bene je hlavnou náplňou aktivít občianskeho združenia Proti Prúdu. Podstatnou myšlienkou tohto projektu je riešenie bezdomovectva za pomoci samotných bezdomovcov. Celý projekt predaja časopisu funguje na veľmi jednoduchom princípe. Záujemca o predaj časopisu sa zaregistruje v združení a zaviazhe sa dodržiavať Kódex predajcu. Potom dostane zadarmo 5 časopisov, ktoré predáva na určenom mieste. Keď chce ďalej predávať, musí si ďalšie časopisy kupovať. Časopisy od združenia kupuje za polovicu ich predajnej sumy. Mnohým to poskytuje aspoň taký finančný obnos, že sú schopní si zaplatiť ubytovňu či nocľaháreň a kúpiť si stravu, čo je pre bezdomovca najdôležitejšie (samozrejme sú aj takí, ktorí zarobené peniaze míňajú menej zmysluplne). Nota bene predávajú všetky kategórie a skupiny bezdomovcov (od alkoholikov, trestaných, cez tých, ktorí "len" stratili prácu až po takých, ktorí sú "len" v dočasnej krízovej situácii). Zámer projektu je motivovať bezdomovca k riešeniu svojej situácie, pomôcť mu naučiť sa starať o seba, pomôcť mu získať pracovné návyky, ale najmä, pomôcť mu naplňovať svoje potreby prijateľný spôsobom. U mnohých predajcov nebadáť výrazný posun v ich živote ani po niekoľko ročnom predaji časopisu. Dôležitá však je už len možnosť dôstojne zabezpečiť si príjem bez toho, aby museli kraďnúť alebo žobrať. Prístup verejnosti k predajcom časopisu je väčšinou tolerantný a zhovievavý. Niektorí majú svojich stálych zákazníkov, ktorí im potom pomáhajú aj iným spôsobom (pomoc pri hľadaní zamestnania, poskytnutie šatstva, stravy a pod.).

pouličné zabávanie a žobranie

Pouličné zabávanie je špecifický spôsob získavania peňazí, ktorý bol tolerovaný aj v minulosti. Ide väčšinou o pouličné hranie na hudobné nástroje, za ktoré môže okoloidúci prispieť nejakou sumou. Na ulici nezvyknú hrať len bezdomovci, ale aj skutoční hudobníci, napr. rôzne alternatívne skupiny študentov s nádhychom etno hudby a pod. Hrať zvyknú jednotlivci, ale aj skupiny. Niekedy ide o skutočné hranie a hudba

je kvalitná, inokedy je nástroj len rekvizita (najčastejšie to býva gitara) k žobraniu - žobrák vyžobre takýmto spôsobom viac. Niekedy ide skôr o šou a dobrý nápad, za ktoré sú ľudia ochotní zaplatiť viac. Vo všeobecnosti platí, že žobrák, ktorý vykonáva nejakú činnosť, v tomto prípade hrá na nejakom hudobnom nástroji, vyžobre viac, ako ten, ktorý nerobí nič. Takýmto spôsobom totiž poskytuje aspoň minimálnu protislužbu (neobdarovávame, ale platíme za hru) za finančné prostriedky.

Žobranie spolu s vyberaním kontajnerov býva často označované za atribút bezdomovectva. Verejnosť si zvykne bezdomovcov zamieňať so žobrákmi. Pravdou je, že iba určitá časť bezdomovcov využíva túto možnosť zaobstarávania si prostriedkov. Žobranie je relatívne jednoduchý spôsob ako sa dostať k peniazom. Človek však tak zviditeľňuje svoje bezdomovectvo a vlastnú neschopnosť, preto sa väčšinou k takémuto spôsobu zhaňania obživy uchýli až vtedy, keď už nemá čo stratiť. Situácia, keď niekto žobre o peniaze alebo o jedlo je veľmi ponižujúca. Väčšina žobrákov má problémy s alkoholom alebo drogami, alebo sú to starí či chorí ľudia, ktorí sa nevládzu zaopatriť iným spôsobom. Prvá skupina ľudí žobre preto, lebo jej je už jedno ako peniaze získa, druhá preto, že nie schopná prežiť inak. Žobranie je na Slovensku pomerne rozšírené. Žobráci sa sústreďujú najmä do centra mesta, kde majú možnosť vyžobrať najviac. Pred niekoľkými rokmi som sa "prestrojila" za bezdomovkyňu a žobrajúc na uliciach Bratislavy pokúšala zistiť o žobraní niečo viac.

Prišla som na to že, žobráci niekedy navzájom rešpektujú svoje miesta, ak však na miesto príde niekto mocnejší, tak ho obsadí. Je neefektívne, aby žobrali viacerí na jednom mieste, takže slabší väčšinou ustúpi. Aby žobrák čo najviac vyžobral, musí vymýšľať rôzne stratégie, ktoré majú za úlohu upútať potencionálneho darcu a vzbudiť v ňom pocit ľútosti alebo aspoň dosiahnuť, aby si ho všimol. Pri žobraní ide o to, že žobrák chce od okoloidúcich cudzích ľudí, aby mu dali peniaze. Je logické, že každý človek dá oveľa radšej peniaze vtedy, keď vidí, že je niekto hendikepovaný alebo sa snaží aspoň niečo robiť (napríklad hrať na gitare). Preto si žobráci so sebou nosia rôzne "rekvizity", napríklad palicu, psa, rôzne tabuľky s nápisom (na operáciu a pod.) alebo si vymýšľajú rôzne príbehy o ukradnutých dokladoch a peniazoch a podobne. Bezdomovec žobrajúci pred kostolom musí vedieť, kam sa postaviť, ako sa tváriť, prípadne, aké rekvizity mať so sebou. Napríklad, vôbec neuspje ten, ktorý žobre zboku dverí kostola, pretože okolo neho vychádzajúci ľudia môžu prejsť bez povšimnutia. Najlepšie je postaviť sa priamo do stredu davu pred bránu kostola, pretože tam, pokiaľ nechce človek do žobráka naraziť, musí sa na neho pozrieť. Takto to robia aj bratislavskí kostolní žobráci. Dôležité tiež je, akým výrazom sa žobrák tvári, či kľučí alebo stojí zhrbený, či sa modlí alebo sa iba prosebne díva. Kostoly pomaly prestávajú byť dobrým miestom na žobranie, pretože kňazi varujú pred obdarovávaním žobrákov, ktorí podľa ich slov peniaze aj tak prepijú alebo predrogujú. Veriaci, ktorí predtým dávali veľa peňazí, sa stávajú čoraz imúnnejšími voči žobrákom a sú čoraz menej štedrejší.

Iní žobráci sa zase uchylujú k tomu, že "úprimne vyznajú", že žobru na alkohol a na cigaretu - na veľa ľudí takáto úprimnosť zaberá, alebo sú to spolucítiaci fajčiari. Niektorí sa "zamaskujú" - napríklad, poznala som jednu žobráčku, ktorá vyzerala ako stará, dementná babička - schúlená postava, šatka na hlave, hlúpy výraz. Dost dlho som jej verila a dávala jej občas peniaze, aj keď žobrákom peniaze už teraz nezvyknem dávať. Potom som ju raz videla "odstrojenú", keď sa išla najesť do miestneho bistra. Tá žena bola v skutočnosti oveľa mladšia a inteligentnejšia ako pôsobila vo svojom prestrojení na ulici. Aj po niekoľkoročnej skúsenosti s bezdomovcami som bola dosť šokovaná. No a práve v tomto spočíva umenie žobrania. Človek, pokiaľ chce niečo vyžobrať, musí vedieť, ako sa ma tváriť, kde a kedy sa má postaviť, čo má mať so sebou, čo má pri tom hovoriť. Musí ľudí zaujať a donútiť, aby si ho všimli. Musí to byť srdcervúce, presvedčivé, malo by to pôsobiť úprimne

- vtedy vyžobre oveľa viac. Keď bude len sedieť na rohu ulice s klobúkom, nevyžobre toho veľa. Preto sú žobráci niekedy takí dotieraví. Aj dotieravosť je účinnejšia ako pasivita. Ale žobranie je aj o šťastí. Niekedy stačí natrafiť na zahraničného turistu a má o peniaze na celý deň postarané. Nie sú pravdou fámy, že žobráci vyžobruť tisíce - nemožné to nie je, ale musel by to byť veľmi schopný žobrák a musel by mať veľmi dobrý deň, aby takto vyžobral. A hlavne, asi by musel aj žobrať inde ako na Slovensku. Suma vyžobraných peňazí záleží aj od zručnosti žobráka - ľudia sú ochotní platiť za to, keď je niekto niečím výnimočný. Vo všeobecnosti viac vyžobruť starí a chromí ľudia ako mladí a zdraví. Napríklad Michal, mladý žobrák na vozíčku, ktorý zvykol žobrať pred V klubom v Bratislave, vyžobral za hodinu zhruba 100 až 150 korún (v roku 2002). Žobral na dobrom mieste a vzbudzoval v mnohých pocit ľútosti kvôli jeho postihnutiu. "Zárobok" žobrákov závisí od miesta, času i spôsobu žobrania. Najviac žobrákov obdarovávajú turisti. Bezdomovec vyžobrané peniaze naozaj častokrát použije na alkohol, drogy, prípadne si kúpi nejaké jedlo. Preto rady mnohých pracovníkov s bezdomovcami znejú: "ak chceme bezdomovca obdarovať, najlepšie je mu dať jedlo" (gastro lístky sa vraj tiež dajú vymeniť za "kadečo")

Veľkým problémom žobrania je kupliarstvo. Osobne som sa s organizovaným žobraním nestretla, ale som presvedčená, že niektorí bezdomovci majú svojich "pasákov", ktorým odovzdávajú časť peňazí. Pasáci si vyberajú psychicky a fyzicky slabých ľudí, ktorí sa nevedia voči nim brániť. Sú to najmä takí bezdomovci, ktorí sú ľahko ovládateľní - notorickí alkoholicy, narkomani. Sú to takí, ktorí sú na ulici sami - nemajú kamarátov, nepatria k nejakej skupine, ktorá by ich ochránila. Niekedy sa môže stať aj to, že vyžobrané peniaze odovzdávajú žobráci svojej rodine, ktorá ich takto zneužíva. Často sa stáva, že žobrák si požičia od úžerníka, ktorému potom musí donekonečna "vracať" peniaze a de facto sa stáva jeho vazalom. V marci 2003 umrel už spomínaný známy bratislavský žobrák - telesne postihnutý Mišo na vozíku. Mišo umrel na otravu krvi - na postihnutých končatinách mal dlhodobo neliečené rany a nebol schopný sa niekoľko krát dostať na operáciu. Viacerí potvrdili, že mal pasáka, ktorému musel odovzdávať peniaze a ktorý si ho strážil a úmyselne udržiaval v zlom fyzickom stave, dokonca mu dával drogy. Niekoľko ľudí videlo Mišu, ako ho niekto priviezol na aute pred jeho miesto žobrania, či ako ho pravidelne pozorne sledoval istý muž. To, či mal pasáka sa už teraz dá zistiť veľmi ťažko. On sám sa krátko pred smrťou vyjadril, že "tí vydriduchovia ho nechceli pustiť na operáciu". Najväčší problém kupliarstva je v tom, že málokto žobrák prizná, že má nejakého pasáka a už vôbec ho nepôjde udávať či proti nemu svedčiť, pretože sa ho bojí. Tento problém je bez pomoci polície neriešiteľný.

Žobranie je pre bezdomovca najkompromitujúcejšia forma získavania prostriedkov. Žobranie nevyužíva veľa bezdomovcov, ale tí, ktorí to robia, zviditeľňujú problém bezdomovectva.

vyberanie kontajnerov, zber surovín, predaj kvetov a plodín

Obsahy kontajnerov poskytujú veľa vecí, ktoré sa dajú použiť či speňažiť. Okrem toho, ľudia zvyknú baliť všetok svoj odpad do igelitových vreciek, niečo býva aj viackrát zabalené - preto kontajnery nie sú pre bezdomovca až také odpudivé (igelitové vrecká zabezpečujú, že biologický odpad z jednej domácnosti sa nemieša s odpadom z druhej domácnosti a v kontajneroch nevzniká až taká špina, ani taký zápach). Ľudia dokonca často nechávajú veci, ktoré by ešte mohli bezdomovci použiť, osobitne zabalené vedľa kontajnera (nijakou zvláštnosťou nie sú igelitky s opratým oblečením alebo starostlivo zabalené potraviny). Najväčším artiklom pre bezdomovca sú vratné fľaše alebo kovy, ktoré sa dajú vykúpiť, či hocijaká dobrá vec, ktorú možno predaj. Zbiera sa tiež papier, prípadne šatstvo, ktoré môže bezdomovec použiť. Existujú

3. O čom je život bezdomovca?

rôzni priekupníci, ktorí odkúpia cenné veci, napr. drobné starožitné predmety, nachádzajúce sa v kontajneroch pomerne často. V kontajneri sa dá nájsť aj jedlo.

Prehľadávať sa dajú rôzne druhy kontajnerov - od domových kuka nádob, cez veľké kontajnery na materiál, až po skládky odpadu.

V kontajneri sa dajú nájsť aj veľmi dobré a kvalitné veci (napr. značkové oblečenie, elektronika, ktorá má minimálne poškodenie alebo je zastaralá - cez staré tranzistory až po moderné reproduktory, rôzne hračky, časti nábytku a pod.), tie sa bezdomovec snaží predať alebo si ich nechá. Niekedy to, že chodí veľmi dobre oblečený je práve zásluhou kontajnerov.

Najviac dobrých vecí sa dá samozrejme nájsť v tých oblastiach, kde je vyššia životná úroveň. Tiež je dôležité, aká časť roka práve je. Kontajnery bývajú preplnené po veľkých sviatkoch (napr. po Vianociach alebo po Veľkej Noci), tiež v období, keď zvyknú ľudia robiť veľké upratovanie, hlavne na jar. Napríklad, veľa vecí sa nachádza v kontajneroch v blízkosti vysokoškolských internátov v čase odubytovávania študentov (v júni). Kontajnery vtedy bývajú doslovne obložené igelitkami dobrých vecí. Odpadu pri internátoch je v tomto období niekoľko násobne viac, ako je kapacita kontajnerov. Tiež rôzne akcie v meste poskytujú bezdomovcom príležitostný zárobok, napr. v podobe vratných fliaš (napr. pri priamom prenose hokejových zápasov na veľkoplošnej obrazovke alebo pri rôznych koncertoch a pod.).

Vyberanie kontajnerov nie je pre bezdomovca natoľko hanlivé ako žobranie. Vyberanie kontajnerov sa dá robiť viac skryto. Okrem toho, pri žobraní pýtame peniaze od cudzích osôb bez poskytnutia protislužby, ale keď niekto vyberá kontajnery, získava peniaze svojou vlastnou činnosťou a neostáva nikomu nič dlžný. Žobranie je pre mnohých nepríjemné práve preto, lebo dané prostriedky žobrák nemá ako vrátiť a je závislý od milosti druhých. Vyberanie kontajnerov je obľúbené najmä preto, že bezdomovec môže získať finančné prostriedky, ktoré inak získava veľmi ťažko. Okrem toho, vyberanie kontajnerov nie je doménou len ľudí bez domova, ale takisto sociálne slabších vrstiev, najmä veľmi chudobných dôchodcov či rôznych starinárov.

Zber surovín je pre bezdomovca takisto finančne zaujímavý. Kilogram papiera stojí od 50 halierov do troch korún, podľa toho, či je farebný, novinový, atď. Z kovov je najvzácnejšia meď - kilogram za 80 až 200 korún, v závislosti od burzy a výkupcov, potom hliník od 30 po 60 korún a železo od 2 do 4 korún za kilo. Odpredaj kovov do zberní je natoľko výhodný, že niektorí bezdomovci sa neštítia kraďnúť ich v podobe káblov. Zbierajú sa aj hliníkové plechy, ktoré sa rozoberajú z vrakov áut, ktoré možno nájsť na skládkach alebo často len tak odstavené na lúke alebo v lese. Na skládkach sa zbiera tiež mosadz, ktorá je súčasťou chladičov rôznych elektrospotrebičov, napr. chladičiek.

Medzi ďalšie spôsoby, ktorými bezdomovci získavajú peniaze, patrí zber ovocia (jablák, šípok a pod.) a zber a predaj kvetov - snežienok, konvaliniek, fialiek, bahniatok, ale aj iných kvetov. Predaju kvetov sa prevažne venujú ženy. Tento spôsob získavania peňazí je takisto charakteristický aj pre iné vrstvy obyvateľstva ako sú bezdomovci.

krádeže a lúpeže

Niektorí bezdomovci získavajú peniaze aj prostredníctvom krádeží. Je to malá skupina, ale spôsobuje, že bezdomovectvo sa často spája s kriminalitou. Ide o pouličné krádeže (vreckári), krádeže v obchodoch (najmä v supermarketoch), ale tiež o krádeže ovocia a zeleniny v záhradkách. Kraďnú sa aj rôzne predmety, napr. bicykle, mobilné telefóny a pod. - teda ide opäť o veci, ktoré možno speňažiť.

O čom je život bezdomovca?

vnútorný svet bezdomovca

Mnohí možno majú s bezdomovcami negatívne skúsenosti. Aj ja si veľmi dobre uvedomujem všetky negatíva, ktoré sprevádzajú ich život. Všetko má však svoju príčinu a hlbšie súvislosti. Negatívne veci, ktoré bezdomovec reálne robí, vyplývajú väčšinou z boja o prežitie a snahy zabezpečiť si aspoň základné potreby. Čo všetko je schopný urobiť človek, ktorý nemá čo dať do úst, ktorému je ukrutná zima alebo sa trasie strachom o vlastný život? Myslím, že hraničné situácie privádzajú človeka na hranice morálneho konania, teda morálneho konania z pohľadu väčšinovej spoločnosti. Sú ľudia, ktorí tú hranicu neprekročia a svoj život bezdomovca zvládnu bez väčších prešlapov. A sú ľudia, ktorí to nedokážu. Áno, sú bezdomovci, ktorí kradnú, vylamujú chatky, pijú, drogujú, bijú sa, nadávajú, využívajú, klamú, sú agresívni...Vo svojom živote nenachádzajú inú alternatívu a možnosť ako preexistovať. Niekedy až dotyk toho najhlbšieho dna spôsobí, že sa rozhodnú niečo so svojim životom urobiť. Mnohí však, ktorí podstupujú túto bolestnú cestu, umrú skôr, ako prídu na jej koniec. Prečo je to tak?

Život bezdomovca sa riadi úplne inými zákonmi a pravidlami, ako ten náš. Významnú úlohu v tom hrá prostredie, v ktorom žije. Nie je veľmi priateľské a nevytvára možnosti pre osobnostný rast či bezproblémové zabezpečenie existencie. Je aj na nás, aby sme vytvárali možnosti pre tých, ktorí si nedokážu pomôcť sami a prejavili človeku bez domova trochu viac dôvery a úcty. Ich správanie je akýmsi zrkadlom aj pre nás. Ak sa budeme k niekomu správať ako "ku psovi", po čase prijme svoju rolu a začne štekať a hrýzť. Správanie bezdomovcov je často zúfalým výkrikom o pomoc bez adresáta. Väčšinu z nich odvrhli aj najbližší príbuzní. Prečo by sa vlastne ešte mali snažiť? Mnohí nevidia význam niečo so svojim životom urobiť, pretože nemajú pre koho, nie je tu nikto, kto by to ocenil a kto by ich potreboval. Ich sebaúcta je často tak podkopaná, že sami pre seba to neurobia. Ale aj bezdomovec môže mať svoju úroveň alebo nie. Dokonca samotní bezdomovci sa kastujú a veľmi neradi stretávajú s tými, ktorí sú na tom horšie. Je logické a samozrejmé, že nechcú, aby ich niekto spájal so skupinou, ktorá by ich robila "horšími", ako sú. Preto sa abstinenti nechcú stretávať s alkoholikmi a narkomanmi, čistí so špinavými a smradľavými, tí, čo vzorne predávajú. Nota bene s tými, čo zobru a tí, čo pracujú s tými, čo sa poflakujú. Je to aj forma ochrany pred negatívnymi vplyvmi z okolia, ktoré by im mohli poškodiť alebo ich stiahnuť na dno. A nakoniec, je to aj istý spôsob zvyšovania sebahodnoty a sebaúcty, ktoré bezdomovec tak potrebuje, aby sa udržal na určitej úrovni. Veď aj bežný človek sa často cíti oveľa lepšie a hodnotnejšie oproti niekomu, kto je na tom horšie ako on.

Proces bezdomovectva u mnohých prechádza rôznymi štádiami. Raz sú dole a raz zase hore. Raz nazbiehajú dostatok sily na riešenie svojich problémov, ale potom príde nejaká prekážka a oni veľmi rýchlo upadajú naspäť do stavu, v ktorom boli predtým, často aj horšieho. Poznala som jednu mladú ženu, ktorá sa chcela odlúčiť od partnera, ktorý ju bijaval. Na to bolo potrebné, aby si vybavila doklady a prešla viacerými ubytovňami a našla vhodné miesto. Sociálny pracovník s ňou absolvoval celý tento proces a nakoniec našiel vhodnú ubytovňu. Keď po dlhej perepúti a mnohých závähaniach konečne prišla na miesto svojho nového pobytu, bolo treba ísť zadným vchodom, pretože predný bol zamknutý. Vtedy povedala, že ona už nevládze, otočila sa a odišla na svoje staré miesto na ulici. Bezdomovci pociťujú strach vstúpiť do niečoho nového, čo z ich pohľadu prináša len nové neistoty. Každý svoj život predsa radšej žije v zabehnutých koľajách. Ak nie sú dostatočne pripravení, často nemajú silu čeliť novým situáciám a prekážkam, ktoré sa im kladú do cesty. Ich

3. O čom je život bezdomovca?

sebavedomie je na takej nízkej úrovni, že bezdomovecťvo si niekedy vyslovene nosia nalepené na čele. Akýkoľvek problém vzťahujú k svojmu stavu. Od spoločnosti už zažili toľko poniženia, že nie sú schopní sa od svojho statusu bezdomovca odosobniť. Často sami o sebe rozprávajú ponižujúco a zosmiešňujúco, možno len preto, aby predbehli očakávanú reakciu. Nechcú ďalej zažívať poniženie, a preto je pre nich také ťažké vydržať medzi "normálnymi" ľuďmi. V spoločnosti sa cítia ako slon v porceláne. Je to vidno napríklad vtedy, keď sa zamestnávajú a musia sa začleniť do nového pracovného kolektívu. Pre mnohých je to úloha nad ich sily a radšej z práce odídu. Ale treba povedať, že ani pracovný kolektív nezvláda svoju časť úlohy vždy bravúrne. Iní bezdomovci, zase práve naopak, vyhľadávajú čo najviac spoločnosť, chodia do kina a do divadla, ak na to majú možnosti, pozývajú vás na kávu alebo sa vám snažia vnútiť kadejaké darčeky a za každú službu poskytnúť nejakú protislužbu. Je pre nich prestížou robiť všetko tak, ako "normálni" ľudia a dokazovať, že sú schopní a že na to majú. Takéto, často prehnané správanie, je v mnohých prípadoch vyjadrením túžby, aby ich okolie vnímalo ako bežných ľudí. Bezdomovec však vždy cíti rozpor medzi jeho prirodzenou ľudskou túžbou byť prijatý a skutočnosťou, že len málokto mu preukáže náležitú úctu ako ktorémukolvek inému človeku. Napriek tomu, pokiaľ nie je v stave, že sa úplne opustil, vždy sa snaží svojím spôsobom čo najviac zapadnúť medzi ostatných ľudí. Bezdomovci sa zo svojho života snažia vytiahnuť čo najviac pozitívnych vecí a vyniesť ich na "svetlo Božie", najmä, ak sa s nimi niekto snaží nadviazať kontakt. Niekedy, aby celému svetu dokázali, že nie sú na tom až tak zle, a že ich netreba ľutovať a pomáhať im (pretože ľútosť a pomoc môžu v konečnom dôsledku hovoriť aj o neschopnosti a nekompetentnosti ľutovaného) tvrdia, že ich situácia im vyhovuje a je im takto dobre. Väčšinou však nikomu nevyhovuje mrznúť na ulici, nemať čo jesť a byť ponižený.

Každý bezdomovec vnútorne bojuje so stigmatizáciou zo strany spoločnosti, ktorá úzko súvisí aj s ďalšími pocitmi. Väčšina ľudí má o čo oprieť svoj život - má rodinu, deti, alebo aspoň priateľov či prácu, má víziu, má zmysel. To sú hodnoty, ktoré naplňujú náš život úspechom, v ktorých sa realizujeme, ktoré nám dávajú aj nejakú sebahodnotu - sme pre niekoho dôležití a potrební. Keď ľudia stratia tieto vzťahy, tak čo im ostane? Človek potrebuje byť prijímaný. Ak chce rozvíjať svoju osobnosť po všetkých stránkach, potrebuje k tomu niekoho, kto mu dá silu, aby si sám veril a vedel byť sám sebou. Bezdomovec väčšinou už dlhšie predtým, než sa stane bezdomovcom, zažíva frustráciu z medziludských vzťahov. Ľudia, ktorým chýbajú medziludské vzťahy, záujem najbližších a naplnenie najhlbších ľudských citov, sa často cítia osamelí a odvrhnutí celým svetom. K tomu sa môže pripojiť aj pocit krivdy voči tomu, kto ich opustil či odvrhol. Tieto pocity spôsobujú, že človek sa uzatvára do vlastnej ulity a prestáva dôverovať okoliu. Bezdomovec už netrpí len existenčnými problémami, ale aj existenciálnymi, ktoré často spôsobujú pocity úzkosti, sklúčenosti a depresívne stavy. Každý sa podľa sily vlastnej osobnosti s tým vyrovnáva ako vie. Netvrdím, že aj iní ľudia nemôžu byť vystavení podobným pocitom, ak je však niekto bezdomovcom, je veľká pravdepodobnosť, že minimálne niektorý z týchto pocitov na neho doľahne veľmi intenzívne. Psychický stav človeka potom vplyva aj na jeho celkové nastavenie, schopnosť komunikovať s okolím, schopnosť chytať sa nových príležitostí, schopnosť vidieť do budúcnosti, vôľu a presvedčenie, že chce niečo so svojím životom urobiť a že je to vôbec možné. Bezdomovec padá do začarovaného kruhu, v ktorom vnútorná paralizovanosť paralizuje človeka aj na vonok a ten sa potom za hojného pritakávania spoločnosti len ďalej utvrdzuje vo svojom nízkom sebahodnotení a vlastnej neschopnosti a nepotrebnosti.

nekonečný kruh problémov (práca, bývanie, zdravie)

Takýchto začarovaných kruhov vplýva na život bezdomovca viac. Udržujú ho v jeho situácii a sťažujú mu preklenúť viaceré problémy. Prelomiť kruh je oveľa zložitejšie ako vyriešiť jeden problém. Najzávažnejší kruh vzájomne podmienených situácií sa týka práce a bývania. Ten, kto nepracuje, nemá finančné prostriedky na to, aby si zaplatil bývanie. Ale ten, kto nemá prístrešok, nie je schopný vykonávať prácu. Keď som v roku 2007 vyhodnocovala jeden projekt zameraný na zamestnávanie bezdomovcov, ukázalo sa, že istota bývania a vhodný prístrešok boli absolútne kľúčové pre zamestnanie človeka a jeho udržanie sa v novonadobudnutej práci. Keď sme bezdomovcom v rámci projektu ponúkli isté bývanie, mohli sa sústrediť na riešenie ďalších problémov. Tento prístup sa ukázal ako veľmi vhodný, pretože počas dvoch rokov trvania projektu sa z 50 ľudí zamestnalo 20, z toho 11 pracovali dlhšie ako pol roka. Mnohí bezdomovci však takúto šancu nedostanú. Neistý prístrešok, strach a chronické nevyspatie, neustále presúvanie sa a hľadanie nového priestoru na spánok sú natoľko vysilujúce, že väčšina bezdomovcov nie je schopných venovať energiu nadobudnutiu stálej práce, nehovoriac o problémoch s hygienou a zdravím, ktoré sa pridružia v dôsledku života na ulici.

Ďalší kruh sa začína práve zlým zdravotným stavom bezdomovca. Mnohí trpia najrôznejšími chorobami, a tiež preto nie sú schopní pracovať. Keď nemajú financie, nemôžu si zabezpečiť primeranú stravu, bývanie a nemôžu si kúpiť lieky. Ich choroba pretrváva a väčšinou sa rapídne zhoršuje. Bezdomovci trpia najrôznejšími chorobami, ktoré možno získať v neprimeraných životných podmienkach. Od obvyčajnej angíny, cez rôzne poranenia, choroby kože až po omrzliny, gangrény a TBC. Závažné je, že v prostredí ulice aj obvyčajná angína či rezná rana môže prerásť v nebezpečnú, život ohrozujúcu chorobu. Neliečené choroby prechádzajú do chronického stavu a spôsobujú sústavné oslabenie organizmu. Oslabený organizmus priťahuje ďalšie choroby a zhoršujúci sa zdravotný stav bezdomovca môže mať veľmi rýchly spád. Niektorí si už z predchádzajúceho života so sebou na ulicu prinášajú aj mentálne a fyzické postihnutia. K zlému fyzickému stavu sa často pridruží narušená psychika a najrôznejšie duševné choroby a poruchy. Môžu to byť depresie, fobie či poruchy spánku, ale aj zložitejšie choroby, napríklad schizofrénia. Bezdomovci, napriek svojmu zlému zdravotnému stavu, často odmietajú navštíviť lekára z najrôznejších príčin. Hanbia sa alebo sa boja. Vyšetrenie je intímnu záležitosťou a pokiaľ im lekár popri tom nadáva, ponizuje ich, či ich nejako zhadzuje, bezdomovec nie je ochotný ho podstúpiť.

Raz som sama také vyšetrenie zažila - bola som s jedným bezdomovcom - abstinujúcim narkomanom u lekára. Podotýkam, že bezdomovec už niekoľko mesiacov nebral drogy, čo potvrdili aj výsledky krvných testov. Bezdomovec, ako bývalý narkoman, mal veľmi "slabé" žily a nebolo mu možné odobrať krv. Po niekoľkých pokusoch sa lekár nezdržal, zvýšil hlas a veľmi ponížujúco mu vynadal do "feťákov a narkomanov". Od tohto momentu bolo skoro nemožné dosiahnuť, aby spomínaný bezdomovec navštívil lekára. Prípady ponížovania bezdomovcov lekárom nie sú vôbec zriedkavé. Na druhej strane, aj bezdomovci dokážu byť k lekárom agresívni alebo dotieraví. Lekári ich neradi ošetrujú kvôli nedostatočnej hygiene či zápachu. Nakoniec, niektorí bezdomovci nedisponujú ani len kartičkou poistenca, čo lekárom komplikuje preplatenie ich zdravotného úkonu, ktorý by nemal byť nad rámec zachovania života bezdomovca. Zlý zdravotný stav nielenže znemožňuje bezdomovcovi vykonávať mnohé činnosti, od zamestnania až po bežnú hygienu, ale často končí predčasnou smrťou človeka. Bezdomovci umierajú veľmi mladí, ich priemerný vek je pod päťdesiat rokov. Súvisí to tiež so závislosťami, ktoré môžu byť aj dôsledkom života na ulici, nie len príčinou, ako by sa

3. O čom je život bezdomovca?

zdalo. Mnohí bezdomovci začnú piť a zase sa cyklia vo svojich problémoch. Pijú, pretože sa zle cítia a je to pre nich niekedy posledné potešenie. Alebo pijú, pretože to tak robia všetci v ich partii. Alebo im je jednoducho zima. Ale tým, že pijú, ich pocity sa nezlepšia, skôr naopak, ako alkoholici zažívajú oveľa väčšie opovrhnutie spoločnosťou. A čím viac pijú, tým menej priateľov a známych majú, a tým menej sú si schopní zabezpečiť teplé miesto na spánok. Takto by som mohla pokračovať vo vyratúvaní desiatok ďalších a ďalších, vzájomne poprepájaných a podmienených problémov a situácií. Kruh problémov má na život bezdomovca taký vplyv, že ak sa mu aj podarí niečo vyriešiť, iný problém mu zamedzí napredovať alebo dokonca zničí výsledok predchádzajúceho úspechu. Napríklad, keď si bezdomovec vybaví doklady, môže konečne požiadať o sociálne dávky a nadobudnúť tak aspoň malú, ale istú finančnú čiastku. Nie je však vôbec žiadnou výnimkou, keď už o týždeň žiadne doklady nemá, pretože mu ich niekto ukradol alebo ich stratil, keď sa presúval z miesta na miesto. Nielenže si nemôže požiadať o sociálne dávky, ale k jeho problémom mu pribudne aj pokuta, ktorú bude musieť zaplatiť, keď bude chcieť doklady opäť. Lenže, keď nemá doklady a nie je zaregistrovaný na úrade práce, narastá mu dlh v sociálnej a zdravotnej poisťovni. Preto, aj keď by si niekedy v budúcnosti našiel zamestnanie, bude musieť najskôr splatiť veľké dlhy v týchto inštitúciách a zamestnanie mu neposkytne dostatok finančných prostriedkov na zaplatenie bývania. Bude nútený prespávať krízovo - vonku, v nocľahárňach a o svoju prácu príde, pretože nebude schopný vykonávať pracovné úlohy. A nakoniec skončí tam, kde začal. Neustále vyskakujúce problémy a prekážky plodia ďalšie, zneisťujú, odoberajú množstvo energie a spôsobujú, že bezdomovec sa uchýli k riešeniam, ktoré sú síce jednoduchšie a na prvý pohľad podľa neho riešia jeho aktuálny stav (ukradne, aby sa najedol, opije sa, aby sa zohrial a zabudol a pod.), ale v konečnom dôsledku ho len viac a viac zamotávajú v pavučine bezdomovectva.

zvyk

Ľudia bez domova sa so svojou situáciou vyrovnávajú rôzne. Každý z nich si nakoniec po určitom čase privykne novému životu, naučí sa na ulici pohybovať tak, aby si zabezpečil prežitie. Niektorí sa snažia zohnať prácu, iní si "pomáha" pitím, ďalší sa uzavrie a hanbí za to, ako žije, iní je agresívny, ďalší kradne alebo sa snaží pekne obliekať a vyzerá tak, aby nikto v ňom nemohol identifikovať bezdomovca. Už som spomínala, že stratégií prežitia môže byť množstvo, môžu sa meniť a prelínať. Zvykne si však aj na ďalšie veci. Na opovrhnutie, na znížený prah rešpektovania pravidiel, na agresivitu a nelútostnosť prostredia, na využívanie i čo najmenších šanci len vo svoj prospech a určitú vypočítavosť. Zvykne si príliš nesnívať a nemať veľké očakávania do budúcnosti. Zvykne si, že nové riešenia jeho situácie prinášajú nové problémy, ktoré musí prekonávať a to je psychicky vyčerpávajúce. Obrní sa a zhrubne. Všetky tieto negatívne návyky mu však pomôžu prežiť, pretože jemný altruista by to na ulici dlho nevydržal. A na ulici tiež mnohým veciam odvykne. Odvykne dennému režimu, pretože ulica na vytvorenie denného režimu neposkytuje vhodné príležitosti. Odvykne práci, pretože dlhodobo nepracuje. Niektorí odvyknú dochvilnosti, iní hygienickým návykom, ďalší slušnému a kultivovanému správaniu. Život na ulici to od nich nevyžaduje a niektoré zvyklosti a spôsoby existencie nás, väčšiny, priam znemožňuje. Preto sa nám ich spôsob života javí taký neprijateľný. Preto sa nám bezdomovci zdajú takí neprispôsobiví. Ponúkame im prácu a oni nechcú pracovať (ale nevedomíme si, že môžu byť chorí, chronicky nevyspať alebo jednoducho od práce odvykli). Ponúkame im vybavenie dokladov a oni nechcú (ale nevedomíme si, že predtým mu ich mohli už niekoľko krát ukradnúť a on nemá silu

Na ulici je peňazí dosť, len ich musíš vedieť zbierať. Stará poučka pre ľudí, ktorí z tej ulice žijú. Ulica má svoje vlastné zákony, ktoré sa dodržiujú. Sú nepísané, ale platia o to viac. Kto sa ich nedrží, má jednoducho smolu. Tam sa nič neodpúšťa. Ulica ťa podrží, iba keď ju nezradíš. Všetko tam je rozdelené, každý má svoje miesto. Dokonca, v dnešnej dobe sú rajóny rozdelené ešte aj na kontajnery. Pri vandrovaní po svete som poznal jedného človeka, volal sa Ivan, žil som u neho asi tri mesiace. Vychodil iba päť tried základky, ale mal byť. Bývali sme tam piati, z toho traja chodili každé ráno na "koše" a ja s Ivanom sme ostávali doma. Vo svete sú ľudia veľmi bohatí alebo chudobní. Nebolo dňa, že by sme nejedli mäso. Raz dokonca doniesli domov dvoch celých moriakov. Ja som varil a Ivan iba jedol. Hlavne mäso. Bol to dobrák od kosti, ale stále bol hladný a veľa pil. Bol to naozaj dobrák, ale sprostý ako peň. Nič nebol schopný vybaviť sám. Rozhodol som sa, že mu vybavím dôchodok a to bola šou! Hneď u jeho lekárky sme zažili trapas. Ja som vysvetlil doktorke, prečo sme prišli. Tak vytiahla papiere a začala ich vypisovať. Medzitým padla otázka, aký má príjem a z čoho žije. A Ivan na to, že z kontajnera! Skoro som sa prepadol! Ten chlap nemal hanby a to pritom, keď na to príde, tak sa v tých kontajneroch on nikdy nehrabal. To robili za neho druhí. A on im za to poskytol byt. Žil si ako prasa v žite, chlapi na neho makali a za to sa mohli u neho vyspať. Ivan sa len raz pozrel do kontajnera, aj to ho pritom odfotili. A už bol v novinách! Odvtedy sa k smetiakom ani nepriblížil. Mal starý bicykel, ukradnutý, a rád sa na ňom vozil. Už som spomenul, že pil a jedol za dvoch. Ale raz sa mu to nevyplatilo. Túlal sa po meste a natrafil na kamaráta, ktorý niekde splašil flašu domácej slivovice. Tak ju spolu vypili, lenže Ivanovi tá slivovica udrela do hlavy, a tak nebol schopný si ani sadnúť na bicykel. Po dlhej chvíli sa mu to podarilo a rozbehol sa rovno oproti múru pred ním. Nezabrzdl a skončil v nemocnici a my všetci, čo sme s ním bývali, na ulici. Odišiel som do Bratislavy a ani neviem, či ešte žije. Bolo mi u neho dobre, ale ja som aj tak bol zvyknutý na pohyb vo svete. Ivan má určite ďalších nocležníkov, čo na neho vyberajú kontajnery, aby mali kde spať. Aj taká je ulica, jeden žije z druhých.

Fero

Mišo: Vela ľudí na ulici fajčí...asi tri štvrtiny...fajčenie je zlozvyk...ulica ťa naučí strašne vela zlých vecí, ale aj dobrých...

Nina: Čo dobré ťa naučila?

Mišo: Naučí ťa samostatnosti...to ma aj v domove naučili. Naučí ťa uvažovať sám nad sebou, prežiť.

Nina: Môže sa niekto z ulice aj dostať?

Mišo:...takých, čo sa vzchopia je strašne málo. Väčšina sa dostane na úplné dno...upadne. Alkohol, drogy...závisí to od partie ľudí, aj od neho, či sa môže vzchopiť...záleží to len na ňom...

Nina: No a ako sa niekto môže dostať z toho von?

Mišo: Keď je niekto na tom mizerne, tak začne znova. Väčšinou za to môže partia, že podľahne. Rodičia ho nechcú, baba ho nechce, nechce byť sám, tak sa pridá k prvej partii, ktorú zbadá na ulici, aby nebol sám...len aby nebol sám. Keď je človek sám, cíti sa mizerne.

úryvok z rozhovoru autorky s bezdomovcom Mišom

3. O čom je život bezdomovca?

celý ten proces podstúpiť znova). Chceme, aby sa umyli a nesmrдели (ale neuvedomíme si, či vôbec majú kde a či majú možnosť umývať sa pravidelne, aby sa udržali v čistote a či sa im to vôbec javí ako potrebné, keď prespávajú v kanáli). Rozčuľuje nás, keď im ponúkame jedlo a oni nechcú, pretože v tom momente chcú len peniaze, aby mohli piť (ale už si neuvedomíme, že trpia alkoholizmom, chorobou, ktorá sa nedá vyriešiť zo dňa na deň, ale musí sa liečiť). Zvyk na jednej strane spôsobí, že aj bezdomovec si môže vo svojom živote vydýchnuť, vie a má mechanizmy, ako riešiť situácie, ktoré mu prináša jeho život, vie ako sa svojím spôsobom môže s nimi vyrovnáť. Nemusi každý deň vymýšľať niečo nové a bojovať s "veternými mlynmi" a zažívať tak ďalšie sklamanie a neúspechy. Na druhej strane, práve zvyk je tou železnou košelou, ktorá tak veľmi sťažuje zmeny v myslení a konaní, vieru, že aj ja - bezdomovec - sa môžem posunúť ďalej, že aj ku mne niekedy prichádzajú šance na zmenu a že dokážem niečo so svojím životom urobiť. Na takúto zmenu v myslení je potrebné poskytnúť človeku bez domova veľa dôvery a reálne možnosti, napríklad pomoc pri zabezpečení ubytovania alebo možnosť pracovať v chránenom prostredí, ktoré zohľadní všetky špecifiká jeho života.

medziľudské vzťahy bezdomovca

Bezdomovec na to, aby prežil, potrebuje medziľudské vzťahy a kontakty. Oblasť medziľudských vzťahov zvykne byť práve tou najkomplikovanejšou časťou jeho života. Bezdomovec má vzťahy jednak z obdobia predtým, než bol bezdomovcom - s rodinou, známymi, možno kamarátmi, kolegami a jednak z obdobia, keď sa stal bezdomovcom - s inými bezdomovcami, so sociálnymi pracovníkmi, s ľuďmi, ktorých zaujíma jeho život, ale aj tými, čo ho stretávajú na ulici alebo s ktorými prichádza do styku pri práci. Zložité bývajú najmä vzťahy z obdobia predtým, než sa stal bezdomovcom. Najčastejšie s partnermi, deťmi, rodičmi, bratmi, sestrami, niekedy so starými rodičmi, vnukmi, strýcami, tetami. Sú narušené najrôznejšími zraneniami a pocitmi krivdy, hanby, viny, strachu alebo hnevu na jednej i druhej strane. Veľmi ťažko sa napraviajú a bezdomovec sa väčšinou do nápravy ani nechce púšťať. Je to jeho citlivé miesto, miesto, v ktorom cíti zlyhanie, osobné alebo jeho najbližších. Niekedy sa už ani nedajú napraviť, pretože boli prerušené smrťou, či odchodom toho druhého. Práve v narušení týchto vzťahov tkvie nešťastie bezdomovca, vnútorný zdroj jeho problémov a pocit životného nenaplnenia. Mnohí sa preto zúfalo snažia nájsť blízke osoby v prostredí, v ktorom žijú. Nechcú byť sami, chcú niekam patriť a s niekým byť. Niekedy si nájdu partiu, inokedy verného kamaráta, alebo partnera. Všetci túžia mať pri svojom boku niekoho. Vzťahy s druhými, partia alebo partner robia bezdomovca silnejším a chránia

ho pred nebezpečenstvami. "Na ulici, keď chceš prežiť, musíš mať známosti, ľudí, ktorí sa za teba postavia, svoju partiu. Potom si žiješ kráľovsky, inak si stratený" - to sú slová samotného bezdomovca. Tieto vzťahy sa však často vyznačujú rýchlymi zmenami a nestabilitou. Bezdomovec ostáva na jednom mieste príliš krátko na to, aby bol schopný stabilizovať vzťahy s ľuďmi vo svojom okolí. Obyvatelia ubytovní a nocľahární sa stále menia a migrujú, človek bývajúci po inštitúciách je v podstate osamotený. Priateľstvá, ktoré vznikli na ulici, tiež nemusia mať dlhú životnosť. Skupiny bezdomovcov sa rýchlo preskupujú a vzťahy končia v tom momente, keď už nie sú pre existenciu vhodné a potrebné a naskytne sa šanca lepšieho života. Niektoré spoložitia kamarátov sa zakladajú len na vzájomnom prospechu. Občas bývajú partie bezdomovcov stabilné a dlhodobé, môžu však spôsobiť "zacyklenie" skupiny, ich členovia sa navzájom udržiavajú v bezdomovectve. Bezdomovci, túžiac po blízkej osobe, dokážu vytvoriť aj pevné partnerstvá, ktoré niekedy končia dokonca sobášom. Najmä, ak je na ulici žena, nikdy nezvykne byť osamotená a vždy sa snaží chrániť tým, že si nájde partnera. Niekedy nový partner či dieťa, ktoré sa hlási na svet, sú tou životnou energiou, ktorá dokáže bezdomovca postaviť na nohy. A niekedy nie. Poznám páry, ktoré sa po kratšej dobe rozišli, ale aj také, ktoré sú spolu už dlhé roky. Občas sa partnerstvá a kamarátstva bezdomovcov neustále krútia okolo tých istých problémov a doslova vyciavajú a ničia človeka (alkohol, drogy, týranie, niekedy až chorobné naviazanie sa), ktorý nie je schopný sa z nich vymaniť. Paradoxne, akokoľvek môžu byť sebazničujúce, robia ich existenciu aspoň trochu znesiteľnejšou, pretože majú pri sebe niekoho, kto s nimi zdieľa ich život. Na ulici však dokážu vzniknúť aj zdravé vzťahy, ktoré človeku dodávajú energiu a silu potrebnú, aby sa vymanil zo svojej situácie. Na to, aby si začal viac veriť, je potrebný aj niekto "zvonku" - zo spoločnosti, kto mu dôveruje. Môže to byť hocikto - sociálny pracovník, kamarát, zamestnávateľ, rehoľná sestrička alebo jeho príbuzný. Tieto vzťahy sú pre bezdomovca nesmierne dôležité, pretože mu otvárajú možnosti začleniť sa naspäť do spoločnosti. Ak v neho skladá dôveru niekto z väčšiny, nielenže to posilňuje samotného bezdomovca, ale môže to vzbudzovať dôveru a rešpekt voči bezdomovcovi aj pred ostatnými. Bezdomovci cítia, ak ich "berieme", ak ich len neľutujeme, či neopovrhujeme nimi. Niekedy môže byť výraznou pomocou pri udržaní ich medziludských vzťahov možnosť robiť niečo zmysluplné, niečo pre ostatných, čo by im dodalo vážnosti. Bezdomovcovi môže pomôcť každý z nás veľmi jednoducho tým, že sa k nemu bude správať s takou úctou a rešpektom, ako ku ktorémukoľvek inému človeku. Ak sa človeku, ktorý chce mať nejaký podiel na riešení situácie bezdomovca, podarí získať jeho dôveru, po čase sa bezdomovec už nespráva milo len kvôli tomu, aby mal z toho nejaké výhody, ale aj preto, že nás nechce sklamať.

budúcnosť, vízie a sny bezdomovcov

Keďže bezdomovca zamestnáva každodenný boj o prežitie, nedokáže premýšľať o budúcnosti a naplánovať si ani najbližší mesiac, nie to roky dopredu. Bolo by to vlastne zbytočné, pretože každý deň prináša množstvo nepredvídateľných udalostí, ktoré by narušili akýkoľvek plán. Na ulici totiž nič nie je isté. Neistota je mocná skutočnosť, ktorá sprevádza život každého bezdomovca, nech už býva kdekoľvek, nosí čokoľvek a správa sa akokoľvek. Jeho budúcnosť je zahmlená, bez vyhliadky na zlepšenie. Nechce sa mu prekonávať prekážky, niekedy je už unavený životom a chce všetko rýchlo a jednoducho. Stráca zmysel života. Nemá plány a vízie, nechce nič dosiahnuť. Ak aj nejaké plány má, zdajú sa byť pre neho nedostiahnuteľné.

Mnohí bezdomovci stratili svoju budúcnosť a zmysel života, len akosi prežívajú každý deň. Majú sny o malých domčekoch, zamestnaní a šťastných rodinách, ale už neveria, že by sa im mohli vyplniť. Na to, aby človek opäť nadobudol presvedčenie, že jeho sny sa môžu stať skutočnosťou, je potrebný silný impulz, zážitok, vzťah, presvedčenie, niečo, čo zmotívuje jeho vnútro a dodá mu energiu. Pre niekoho to môže byť nový partner, dieťa, viera v Boha alebo noví priatelia, niekto, kto ho dokázal nadchnúť pre zmenu, či príbuzní, ktorí odpustili alebo prijali. Niekomu stačí len pomocná ruka, dostupnosť základných služieb, poskytnutie istoty v práci či bývaní a dôvera okolia. Pre človeka je jednoduchšie pracovať na sebe, ak je tu niekto, kvôli komu sa oplatí začať posúvať vpred, niekto, kvôli komu treba byť zodpovedný, kto naplňuje život, kto vleje človeku bez domova nádej, že aj jeho existencia môže byť "normálna". Je to jednoduchšie vtedy, ak je tu niečo, čo dá jeho životu zmysel, kvôli čomu sa oplatí snažiť, napriek námahe, zraneniam a prekážkam. Dať svojmu životu zmysel, to je ťažké aj pre bežného človeka. Mnohí dlhé roky žijú bez toho, aby to vôbec riešili. V prípade bezdomovcov a zmeny ich života sa však otázka zmyslu stáva kľúčovou. Takýto prerod sa niekedy deje pomaly, postupne a môže trvať aj niekoľko rokov. Bezdomovec, ktorý našiel zmysel svojho života, víziu a energiu na to, aby začal konať, už na polovicu vyhral. Na polovicu preto, lebo tá druhá polovica záleží od toho, aké podmienky pre život mu pripravilo okolie a spoločnosť, v ktorej žije. Poznala som ženu, ktorá na ulici porodila dieťa. To jej odobrali do detského domova. Mala veľkú snahu svoju situáciu vyriešiť, našla si prácu, zaplatila komerčnú ubytovňu. Otehotnela znova. Keď zaplatila nájomné, skoro nič jej neostalo. Nakoniec prišli na ubytovňu pracovníci sociálneho oddelenia a rozhodli, že do takýchto podmienok jej dieťa nevrátia. Celá jej snaha sa zdala byť úplne zbytočná. Život na ulici sa odrazil aj na jej zdraví a výkonnosti a keď vo vyššom štádiu tehotenstva nevládala robiť, ale na materskú ešte nemala nárok (až 6 týždňov pred plánovaným pôrodom), nevydržala to a z práce odišla. Tým pádom stratila aj ubytovanie a skončila opäť na ulici. Takto prišla aj o svoje druhé dieťa a rozhodla sa, že ďalšie už nikdy nechce mať. Mnohí bezdomovci nevidia význam zamestnania, ktoré im neponúkne dostatočné finančné prostriedky na to, aby si mohli dať svoj život do poriadku a nadobudli isté bývanie. Zdá sa im zbytočné robiť za minimálnu či o niečo vyššiu mzdu, z ktorej sa v dnešnej dobe nedá zaplatiť ani komerčná ubytovňa (ak bývajú v Bratislave). Samozrejme, nechcem spochybniť význam zamestnania a práce. Vždy je lepšie, keď človek niečo robí, aj keď za málo peňazí, ako keď nerobí vôbec nič. Avšak platové podmienky takej práce, ktorú môžu vykonávať aj bezdomovci, z ktorých väčšina má nízke vzdelanie, register trestov či zlý zdravotný stav, sú bez podpory okolia či príbuzných nepostačujúce na zabezpečenie bývania a existencie. A naša krajina, Bohužiaľ, absolútne nedisponuje dostatkom cenovo dostupného bývania pre najslabšie sociálne vrstvy.

čo je na bezdomovcoch dobré

Niektorí bezdomovci majú mnohé skúsenosti a tiež určitý nadhľad. Myslím, že naše snahy im pomôcť niekedy berú s humorom, nie preto, že by boli necitliví, ale preto, že triaľame úplne vedľa. Niekedy je naozaj smiešne, ak sa ich niekto snaží poučovať a v podstate nič o ich živote nevie. Mnohí bezdomovci dokážu svoj život veľmi reálne zhodnotiť. Sú k sebe sebakritickí, presne vedia určiť, kde nastal problém a v čom bola ich chyba. Niekedy sa dokážu vnímať presne takí, akí sú, bez prikrášľovania a bez sebazhadzovania. Bezdomovci dokážu robiť aj mnoho dobrých vecí. Dokážu byť veľmi silní a odolávať najrôznejším pokušeniam, ktoré im ponúka ich svet. Mnohí sa nepoddávajú závislostiam alebo krádežiam. Ďalší dokážu podržať svojich kamarátov, dokážu im pomôcť, rozdeliť sa aj s málom, ktoré majú. Iní sa dokážu veľmi snažiť kvôli svojim deťom, dokážu prestať piť, vedieť byť úprimní a denno - denne bojovať s tým, aby boli čistí a upravení, hoci na to vôbec nemajú podmienky. Dokážu sa úprimne tešiť už aj z najmenších úspechov vo svojom živote. Jeden bezdomovec býval s partiou na ulici, veľa pil a nedbal o seba. Potom som ho dlhšiu dobu nevidela. Keď som ho po roku stretla, bol upravený a vo výrazne lepšom stave. S nadšením mi rozprával, že nebýva na ulici, ale, že už spáva v nočľahárni. Úprimne ma to dojalo, pretože akokoľvek by sa nám mohla zdať smiešna táto zmena v jeho živote, pre neho to bol reálny úspech. Pre mnohých je úspech, keď začnú dbať o hygienu alebo keď nestratia doklady. Mnohí alkoholici majú na ulici obdobia, keď vôbec nepijú a aj to je úspech, pretože môžu začať riešiť problémy, ktoré predtým možno ani nevnímali. Úspech je, keď si nájdú životného partnera alebo svoje miesto v niektorej organizácii, ktorá im predtým pomáhala. Úspech môže byť už len to, keď si po sebe upracú bez toho, aby ich niekto vyzval, alebo keď kvôli vám nepoužívajú vulgárne výrazy. Úspech je, keď sa cítia byť niekde začlenení. V Bratislave u Františkánov niekoľko rokov fungoval diskusný klub pre bezdomovcov. Využívali ho väčšinou tí najposlednejší alkoholici a ľudia bývajúci vonku. Po niekoľkých stretnutiach sa na klube vytvorila taká domácka atmosféra, že presne vedeli, čo kde patrí, čo ako majú upratať, sami sa hlásili, že pomôžu a niektorí vymýšľali, ako inak by ešte mohli pomôcť (napríklad ako skrášliť okolie a podobne). Aj keď sa bezdomovci v klube obmieňali, vytvorila sa pevná skupina tých, ktorí chodievali pravidelnejšie a radi - nie preto, aby dostali nejakú výhodu (občerstvenie, kávu, čaj), ale preto, aby sa mohli porozprávať a stretnúť s ostatnými. Niektorí dokonca sami priniesli kávu, alebo niečo iné, čím by prispeli na klub. Boli aj takí, čo nezabudli na sviatok a priniesli drobné darčeky, napríklad na Mikuláša. A niektorí to nerobili preto, aby si získali priazeň, ale jednoducho preto, lebo chceli potešiť. Moje skúsenosti hovoria, že aj bezdomovci dokážu vzťahy opätovať, byť úprimne vďační, dokážu sa úprimne tešiť zo stretnutia s vami, dokážu sa snažiť pre niekoho, na kom im záleží alebo dokonca úprimne pomôcť podľa svojich možností. Záleží to od ich povahy a od dôvery, ktorú si s nimi vytvoríte.

Ako ich vníma "Normálna spoločnosť"?

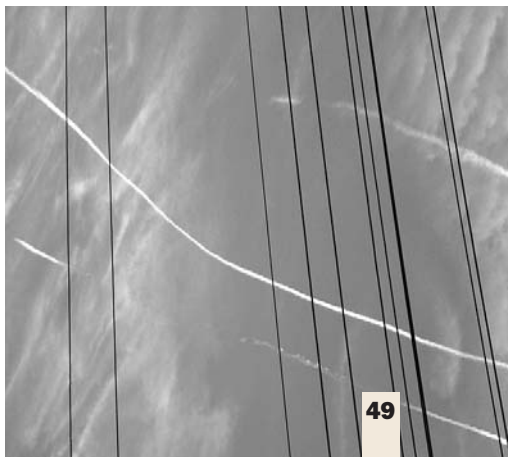
Prvé, čo mi napadá, je slovo menejcennosť...
Aspoň takto som to mohol z praxe odpozorovať...
To je to, čo vytvára vzdialenosti medzi nami...
Všetko v našom úzkoprsom živote má svoje pravidlá...
Sme privetiví iba k tým, čo sú voči nám privetiví...
Podáme ruku iba tomu, kto ju má čistú...
Približujeme sa iba k ľuďom, ktorí nepáchnu...
Kamarátíme sa zväčša s tými, ktorí nám v istých momentoch života
môžu byť prospešní, minimálne aspoň tak, ako my im...
Skrátka a zle, vždy vieme najlepšie, kde bezdomovci zlyhali, kde je ich problém
a hlavne, ako by sa z neho mali dostať von...
To, čo by nám hádam všetci bezdomovci sveta mohli vážne vyčítať je,
že sme nikdy nemali túžbu pozrieť sa na ich životy z ich perspektívy, s ich očami
a v ich súvislostiach...
Nepoznáme ani dar nášho života, a preto vidíme tak čierne-bielo...
Ach jaj, keby sme len trošku spoznali veľkosť daru našich životov, dokázali by sme
prekročiť prah nášho sebeckého smerom k týmto chudobným a vydedeným ľuďom...
Myslím, že tá schopnosť zmeny uhla pohľadu by nám potom dokázala zmeniť slovník...
A kto vie čo všetko ešte!!!
Verím, že to zmeníme...
Ibaže neviem, ako dlho to ešte potrvá...
Pretože svitá, až keď je už celkom tma...

brat Filip

IV. Aké miesto majú bezdomovci v spoločnosti?

Vyčlenenie zo systému spoločnosti

Dalo by sa povedať, že systém, ktorým sa riadi naša spoločnosť, ľuďom bez domova nepraje. Človek stratou domova nevypadáva len zo sociálnych väzieb a medziludských vzťahov. Väčšinou je vyčlenený i z trhu práce, a tým aj zo systému sociálneho a zdravotného zabezpečenia, je vyčlenený z právnej ochrany - z nároku byť a užívať práva člena spoločnosti. Zamestnanie je jedným z hlavných prostriedkov na získanie a udržanie svojho miesta v spoločnosti. Okrem toho, že jednotlivcovi zabezpečuje určité sociálne postavenie, je kľúčovým momentom aj z hľadiska zaradenia človeka do byrokraticko-legislatívnych štruktúr systému. Otvára dvere všetkým vymoženostiam súčasnej spoločnosti. Ak chceme byť zdravotne ošetrovaní, mať dôchodok, či zobrať si pôžičku, musíme mať zamestnanie. Ak bezdomovec stratí zamestnanie, môže sa prihlásiť na príslušnom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny a zostať tak v systéme začlenený. To je však pre mnohých komplikované, pretože sa buď nezdržiavajú na mieste trvalého bydliska alebo nemajú doklady alebo jednoducho nie sú schopní dodržať podmienky, ktoré vyžaduje úrad práce. Ak nie sú zaregistrovaní, prechádza na nich povinnosť platiť odvody do sociálnej a zdravotnej poisťovne. Samozrejme, že drvivá väčšina bezdomovcov tieto odvody neplatí. Tým strácajú nárok na zdravotné ošetrovanie, preplatenie liekov, či dôchodok, ktorý by im mal zabezpečiť starobu. Všetky istoty, ktoré ponúka spoločnosť svojim členom sú preč. Dlhy v poisťovniach narastú do takých výšok, že aj keby sa v budúcnosti bezdomovec opäť do systému začlenil, bude mať veľký problém ich splatiť. Ak sa dožije staroby, jeho situácia sa tiež nezmení. Aj keď možno počas svojho života pracoval, bolo to asi "načierno", bez toho, aby zamestnávateľ odviezol príslušné poplatky. Tým, že človek nepracuje, neplatí odvody a možno ani nemá

4. Aké miesto majú bezdomovci v spoločnosti?

doklady, nemôže čerpať výhody systému. Pre úrady je komplikované ho zachytiť, pretože mu nemajú kde doručiť poštu - najrôznejšie upozornenia a rozhodnutia si na adrese trvalého bydliska nevyzdvihne, pretože sa tam nezdržiava. Dokonca ani polícia ho nemôže často vypátrať. Bez dokladov sa vlastne nemôže uplatniť ako občan a má sťažený prístup nielen k bežným službám, ale aj k vymožitelnosti práva či iným občianskym právam, nehovoriac o prístupe k vzdelávaniu. Prestáva byť tiež zaujímavý pre finančné inštitúcie ako sú banky či poisťovne. Väčšinou nedisponuje účtom, bankomatnou kartou. Vzhľadom k nízkemu a nestálemu príjmu je pre banku nespohľadivý klient. Často sa stáva, že má voči banke podlžnosti. Dlhý sú závažným problémom mnohých bezdomovcov. Niektorí na svoje meno berú pôžičky pre niekoho iného, kto ich potom nikdy za nich nespláti. V dnešnej dobe úrokov a penalizácie sú dlhy tým väčšie, čím dlhšie sú neplatené. Malicherné pokuty na dopravných podnikoch, u mobilných operátorov či nízke pôžičky sa rýchlo šplhajú do závratných súm, z ktorých sa bezdomovec so svojím príjmom nevie "vymotať". Návrat do systému je "cesta zarúbaná" a človek tak ostáva visieť vo "vzduchoprázdne" niekedy až do konca svojho života. Často sa stáva, že ak umrie, úrady nedokážu vôbec vypátrať jeho totožnosť. Pre systém spoločnosti v podstate neexistuje a ak existuje, tak iba ako problém. Tým, že nespĺňa pravidlá systému, prichádzajú sankcie. Tie nemusia byť len v podobe pokút. Vysokou sankciou je napríklad aj zápis v registri trestov. Niekedy sa bezdomovec dopracuje až k trestnému stíhaniu, bez toho, aby niečo ukradol, najmä ak ide o zanedbanie vyživovacej povinnosti. Najväčšou sankciou za jeho život je však verejná mienka a postoj spoločnosti. Aj keby dodržiaval pravidlá systému, je z neho vylúčený už len tým, že väčšina ľudí ho považuje za tzv. asociála a neprispôsobivého občana. Neraz býva takto prezentovaný aj v médiách.

Postoj spoločnosti

Bezdomovci od spoločnosti často zažívajú odvrhnutie a ponižovanie. Ľudia sa ich boja, lebo ich nepoznajú, ubližujú im, pretože sú slabí a zraniteľní, nevšímajú si ich, pretože ich otravuje zaoberať sa niekým, kto im je nepríjemný. Často krát ich aj ľutujú a výrazne podceňujú a dávajú im najavo ich neschopnosť

a menejcennosť. Je to preto, že spoločnosť trpí najrôznejšími predsudkami a verí mnohým mýtom, zakladajúcim sa na neúplných alebo skreslených informáciách a skúsenostiach. Každý z nás má tendenciu zovšeobecňovať a zjednodušiť si tak vnímanie sveta. Bezdomovcov posudzujeme ako jedného človeka bez toho, aby sme vnímali ich rozdielnosť. Ak má niekto negatívne skúsenosti s jedným bezdomovcom, preniesie ich na celú skupinu. Niekedy stačia len negatívne informácie, obraz, ktorý prinášajú médiá či známi. Bezdomovec pre nás znamená problém. Ich odlišný život a konanie vždy považujeme za "horšie" oproti tomu nášmu. Mnohí sú si istí, že oni by sa do podobnej situácie nemohli dostať a keby sa aj dostali, určite by sa tak nesprávali. Ale ako sa vlastne bezdomovci správajú? Všimneme si smradľavého alkoholika či otravného zobráka, ale pekne oblečenú pani či človeka, ktorý robí na stavbe, možno aj vedľa nášho domu, tých prehliadneme, pretože nám ani nenapadne, že by mohli byť bezdomovcami. Nenapadne nám, že zanedbaný človek, ktorý teraz okupuje lavičky pred obchodným centrom pred mesiacom mohol pracovať a chodiť upravený a o mesiac bude možno znova niečo robiť, ak dostane šancu a bude chcieť. Objektívne zhodnotenie javu bezdomovectva si vyžaduje hlbší pohľad a pochopenie súvislostí ich života. Bežný človek však nemá čas všetko skúmať, nad všetkým do hĺbky rozmýšľať, hľadať skryté návaznosti a pátrať po príčinách. Preto si mnohé názory vytvorí len na minimálnom základe informácií, respektíve často sa len pridá k akémusi povedomiu väčšiny. Všetky keď každý o tom tak rozpráva, asi to tak bude. Bezdomovci sú potom mnoho krát už dopredu odsúdení na zavrhnutie a podozrievanie, dokonca aj v tom prípade, ak sa snažia niečo so svojím životom urobiť. Keďže podľa názoru väčšiny si môžu za svoju situáciu sami, spoločnosť celé bremeno problému bezdomovectva zvykne preniesť len pleciam samotných jeho nositeľov. Zbaví sa tak nenápadne problému, ktorému nerozumie a nevie si s ním rady. Nie je v našich silách, aby sme hneď každého bezdomovca, ktorého nájdeme na ulici, prijali do svojho domova. Niekedy však stačí málo, aby sme prispeli k riešeniu problémov, ktoré ťažia spoločnosť. Každý môže urobiť aspoň to, že bezdomovca ihneď neodsúdi. Práve priateľské prostredie a prijímajúca spoločnosť je najvhodnejším základom, na vytvorenie takých systémov a mechanizmov, ktoré človeka bez domova zachytia alebo mu pomôžu. Inak je riešenie problému bezdomovectva neustále zabrzďované rozhodnutiami kompetentných ľudí, ktorí ich už dopredu odsúdili a neveria, že nejaký zákon, služba, zariadenie či prístup, by reálne človeku bez domova mohli pomôcť.

MÝTY O BEZDOMOVECTVE⁷

■ BEZDOMOVCI SI MÔŽU ZA SVOJU SITUÁCIU SAMI ■

Pravdou však je, že za každým bezdomovectvom stoja tak subjektívne, ako aj objektívne príčiny v rôznom pomere. Bezdomovectvo nie je výsledkom osobného rozhodnutia človeka. Je to výsledok krízovej situácie, ktorú nezvládol tak jednotlivec, ako aj jeho okolie a sociálna sieť. Bezdomovectvo nehovorí len o neschopnosti a nekompetentnosti bezdomovca, ale aj o neschopnosti spoločnosti postarať sa o svojich najslabších a najzraniteľnejších. Rozsúdiť a určiť, prečo sa človek stal bezdomovcom je veľmi komplikované a možno aj nenáležité.

■ BEZDOMOVCOM ICH SITUÁCIA VYHOVUJE A NECHCÚ SA ZMENIŤ ■

Pravdou však je, že nikomu nevyhovuje spávať na ulici, mrznúť a hladovať, zažívať ponižovanie a doprosovať sa pomoci, žiť v neistote a strachu. Bezdomovec už len väčšinou rezignoval a nie je schopný ďalej so svojím životom nič robiť. Neverí, že je možné sa zmeniť, že to má vôbec nejaký význam. Nemá pre koho. Zvykol si a nevie inak. Alebo trpí závislosťami, ktoré si vyžadujú dlhodobé liečenie a úplne pohltia jeho svet. Niekedy sám vyhlasuje, že mu je na ulici dobre, len aby sa nemusel pred druhými ponížiť a priznať úplné zlyhanie. Väčšina bezdomovcov však túži po zmene, túži po práci, domove a rodine, len nevie, ako na to a väčšinou ani nemá možnosti pre radikálnu zmenu.

■ BEZDOMOVCI SÚ NEBEZPEČNÍ, VÄČŠINA BEZDOMOVCOV SÚ PÁCHATELIA TRESTNÝCH ČINOV S ASOCIÁLNYM SPRÁVANÍM ■

Pravdou však je, že len určitá skupina sa uchýli ku kriminalite, najmä k drobným trestným činom. Naopak, väčšina bezdomovcov sa stáva obeťami trestných činov - fyzických útokov (niekedy aj s následkom smrti), krádeží, týrania či vydierania. Bezdomovectvo síce narušuje sociálne väzby človeka a jeho sociálny život, to ale neznamená, že je automaticky sprevádzané kriminalitou či tzv. asociálnym správaním.

■ VŠETCI BEZDOMOVCI SÚ ALKOHOLICI A ZÁVISLÍ ■

Pravdou však je, že len určité percento bezdomovcov tvoria závislí ľudia. Podľa národnej koalície bezdomovcov v USA je to len 40% bezdomovcov⁸. Iné číslo, ktoré je z ambulancie lekára pre bezdomovcov v Prahe, dokonca hovorí, že len 23% bezdomovcov, ktorí ambulanciu navštívili trpelo nejakou závislosťou. Všetci ostatní, 77%, problémy so závislosťami nemali⁹.

⁷ Nasledujúcu podkapitolu som spracovala na základe interných materiálov Sandry Tordovej.

⁸ www.nationalhomeless.org

⁹ Podľa: Šupková, Danuše: Zdravotní stav bezdomovců v České Republice. In: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR, Praha 2007.

Tohto roku som sa vrátil z výkonu trestu. Býval som v lese, potom som sa dozvedel o projekte *Nota bene*. Odkedy predávam *Nota bene*, žijem si dobre. Nežijem ako žobrák pred Tescom, navštevujem divadlo, chodím kade-tade a mám okolo seba dobrých ľudí. Mám kopu kontaktov... Býval som v lese pod stanom. A kamarát mi povedal, že existuje tento projekt. Ja som povedal, šak ja sa hanbím, celá Bratislava ma pozná, čo ja budem predávať *Nota bene*, radšej sa budem živiť ako zvieratko. A nakoniec mi to nedalo a 15. mája som sa bol dať zaregistrovať a predávam niečo cez šesť mesiacov. Došiel som tam, dal som im nejaké iniciály. Nechceli v podstate nič, žiadny doklad. Denne predám 15/20 časopisov. A ľudia dajú aj 30, aj 50, aj 100 korún za ten časopis. Ale keby aj dali len tých 30, tak z každého časopisu mám 15 korún. Minulý mesiac som predal 474 časopisov, tak si môžeš vypočítať, koľko som zarobil. Vďaka časopisu som sa naučil komunikovať s ľuďmi. Mám kopu kontaktov. Režisér Juraj Nôta, herec Hajdu, pozývajú ma, poďte sa pozrieť do divadla. Bývam s ľuďmi, ktorí predávajú časopis. Vlado chodí žobrať do kostola. Závidia mi, že ja chodím po iných aktivitách, závidia mi, že ja chodím do telky, do divadla, že sa neskoro v noci vraciam domov, lebo som bol niekde. Aj robôt som mal sľúbených toľko, že si ani nemôžem spomenúť teraz na všetky, ale stále ma brzdi register trestov. Ja predávam na SNP, tam mi hneď ponúkli prácu, ale keď som ukázal register, povedali, že si to nemôžu dovoliť. Potom som mal zase sľúbeného šatniara, ale keď sa dozvedeli, že som bezdomovec, povedali: "Bohužiaľ, nemôžeme vám majetok zveriť do vašich rúk". Dokonca som mal ísť robiť na vianočné trhy a tam sa ma opýtali, že kde máte garanta, že kto je váš garant? Kto nám zaručí, že keď niečo ukradnete, tak sa nám to vráti?

Juro

■ VŠETCI BEZDOMOVCI SÚ LENIVÍ, NECHCE SA IM PRACOVAŤ A ŽIJÚ ZO SOCIÁLNYCH DÁVOK ■

Pravdou však je, že existuje skupina bezdomovcov, ktorá pracuje - brigáduje alebo má dokonca dlhodobé zamestnanie. Ak bezdomovci nepracujú, nie je to primárne kvôli ich lenivosti, ale skôr kvôli chronickému nevyspatiu, zlému zdravotnému stavu, zvyku a neschopnosti pracovať. Na druhej strane, nie je ani dostatok zamestnávateľov, ktorí by reálne bezdomovcovi ponúkli zamestnanie a boli ochotní platiť všetky odvody. Mnoho bezdomovcov nemá doklady alebo sa nezdržuje na mieste trvalého bydliska, a preto vôbec nepoberá sociálne dávky.

■ VŠETCI BEZDOMOVCI SÚ ŠPINAVÍ, SMRDIA A PRENÁŠAJÚ CHOROBY ■

Pravdou však je, že mnohí bezdomovci dbajú o svoju hygienu. Svedčí o tom aj veľký záujem z ich strany o hygienické služby. Niektoré inštitúcie, ktoré disponujú hygienickými službami, nie sú schopné pokryť dopyt zo strany bezdomovcov, ktorí sa musia zapisovať do poradovníkov. Taktiež nákazlivými chorobami trpí len určitá skupina bezdomovcov žijúcich na ulici, ktorá dlhodobo nemá k dispozícii prístrešok a nie je schopná alebo nemá možnosť dodržiavať hygienické zásady.

■ SLUŽBY PRE BEZDOMOVCOV SPÔSOBIA HÚFNU MIGRÁCIU VŠETKÝCH BEZDOMOVCOV NA MIESTO POSKYTOVANIA SLUŽBY ■

Pravdou však je, že bezdomovci sa väčšinou na danom mieste zdržujú už dávno predtým, než tam bola vybudovaná nejaká služba. Zariadenia a služby ich naopak z ulice stiahnu a poskytnú im možnosť hygieny, stravy či základného poradenstva. Každý bezdomovec bude radšej čas tráviť v nejakom zariadení, kde sa môže vyspať, najesť, napiť, umyť alebo posedieť si, akoby mal mrznúť na ulici. Skúsenosti zo zahraničia dokazujú, že umiestnenie služieb práve tam, kde sa bezdomovci najviac nachádzajú, čiže v centrách miest, bolo najúčinnnejším riešením ako dostať bezdomovcov z ulíc. Ak je bezdomovec v nejakom zariadení alebo využíva nejakú službu, dostane sa do kontaktu so sociálnym pracovníkom, ktorý ho môže podchytiť a pomôcť mu začať riešiť jeho problémy.

■ NIE JE TO ZÁVAŽNÝ PROBLÉM A CHARITATÍVNE ORGANIZÁCIE HO VYRIEŠIA ■

Pravdou však je, že bezdomovectvo je závažným sociálnym problémom, ktorý značne narastá, ak spoločnosť nejaví záujem o jeho riešenie. Účinná pomoc sa nemôže zakladať len na poskytovaní služieb, ktoré zvykne ponúkať charita - stravy, šatstva alebo prístrešku, pretože tie síce pomôžu, aby človek neumrel, ale len samotné nestačia na to, aby sa začlenil do spoločnosti. Na to je potrebná súčinnosť verejnosti, tretieho sektora, samosprávy a vlády SR. Snahy o vyriešenie problému bezdomovectva sa na jednej strane musia

opierať o kvalitnú sieť služieb podporenú zákonom, zameranú aj na uspokojovanie a rozvíjanie "vyšších" potrieb, ako sú len tie základné a na druhej strane o spoločnosť, ktorá trpí čo najmenšou mierou predsudkami a vytvára možnosti na prijatie človeka - bezdomovca.

■ BEZDOMOVCI NEHCÚ NAŠU POMOC A ANI SI JU NEZASLÚŽIA ■

Pravdou však je, že mnohí bezdomovci si bez pomoci druhých nedokážu zabezpečiť ani základné existenčné potreby. No a začleňovanie bezdomovca do spoločnosti je bez pomoci a ochoty samotnej spoločnosti nemožné. Práve ľudia, ktorí pomoc odmietajú, sú často vo veľmi zlom fyzickom aj psychickom stave, niektorí možno trpia aj duševnými poruchami. Nieže by pomoc nechceli, len neveria, že akýkoľvek skutok by mohol zlepšiť ich život a úplne rezignovali na svoju situáciu. A či si našu pomoc zaslúžia? Poznáte to...obézneho človeka so zlou životosprávou, ktorý má napríklad problémy so srdcom, sa tiež lekár neopýta, či si zaslúži jeho pomoc.

Ako sa dá bezdomovcom pomôcť?

Teória s praxou si ešte nikdy ruky nepodali.

(Behajú mi teraz po rozume všelijaké denné stacionáre, ošetrovne prvého kontaktu a nízkoprahové nocľahárne, ktoré sa miešajú so socioterapiou, arteterapiou a vnútorným duchovným uzdravením...)

Ale poďme ďalej v tomto našom bádání.

Nielen z chleba žije človek - to je jasné už dávno.

A peniaze sú to, čo teraz bezdomovci potrebujú azda najmenej!

Vlastne odporúčam všetkým: Peniaze za žiadnych okolností nedávať!

Tie ich totiž iba udržiavajú v akejsi pouličnej agónii!

Nechcem tu ponúkať nejaké zaručené rýchle lieky na bolesť, ale v zásade si myslím, že keď sa chceme odhodlať stavať loď, nemôžeme začať dávať ľuďom do rúk ťažké náradie,

ale najprv ich musíme presvedčiť o kráse nekonečných morských obzorov, aby uverili vo vznešenosť cieľa...symbolickou rečou povedané.

Som preto presvedčený, že budúcnosť formácie bezdomovcov bude patriť tomu, kto dá týmto ľuďom nádej...

Lebo moralizátorov a mravokárcov tu už bolo viac ako dosť!

brat Filip

V. Ako riešiť problém bezdomovectva?

Aj život bezdomovca môže mať šťastný koniec

Problém bezdomovectva sa dá riešiť a bezdomovcom možno pomôcť. Dokazujú to skúsenosti z mnohých krajín. Ja osobne som sa stretla s ľuďmi, ktorí si život zlepšili alebo sa im dokonca podarilo z ich bezdomovectva vymaniť. Poznala som človeka, ktorý prespával na záchodoch internátu a teraz má stále bývanie a prácu učiteľa a dokonca si ďalej zvyšuje svoje vzdelanie. Poznala som ženu, ktorá niekoľko mesiacov predávala Nota bene a celé dni trávila v uliciach a teraz má stále bývanie a dôchodok, ktorý si dokáže rozvrhnúť, tak, aby preexistovala celý mesiac, dokonca si založila vlastné združenie. Poznala som dievča, ktoré využívalo rôzne zariadenia pre ľudí bez domova a teraz zodpovedne a už dlhodobo pre tieto zariadenia pracuje. Poznala som pani, ktorá bývala v chatke a bez práce a teraz už vyše roka pracuje v stálom zamestnaní a zmierila sa so svojou dcérou. Poznala som dokonca človeka, ktorý býval v kanáli a teraz býva v byte a zarába. Tak dobre vyzerá, že na jednom večierku pre bezdomovcov som si ho skoro pomýlila so sponzorom. A poznala som aj párik ľudí, ktorí žili na ulici a teraz majú dom, stále zamestnanie vo výrobe a ich dcérku im navrátili z detského domova. Zo skúseností iných by som mohla pokračovať vo vyratúvaní ďalších príkladov. Každý, kto sa bezdomovectvom zaoberá, pozná zopár osudov so šťastným koncom.

Ako riešiť problém bezdomovectva?

Kľúčom k riešeniu problému bezdomovectva je komplexný prístup. Riešiť problém komplexne znamená riešiť ho na všetkých jeho úrovniach, od materiálnej, cez zdravotnú a právnu až po sociálnu zložku. Zapojiť sa musí tak bezdomovec sám, ako aj spoločnosť. Je potrebné, aby sa ním zaoberala legislatíva, aby problém brali do úvahy kompetentní pri politických rozhodnutiach, aby ho zohľadňovala sociálna politika štátu, VÚC, miest a obcí. Je potrebné čo najviac odbúrať predsudky spoločnosti a nazbierať dostatok ochoty a možno aj presvedčenia, že je dôležité ľuďmi bez domova sa zaoberať, venovať im čas a investície do rozvoja služieb. Vlastne, nielen bezdomovec musí uveriť, že je možné v jeho živote vykonať pozitívne zmeny, musí tomu uveriť aj spoločnosť.

Účinné riešenie problému bezdomovectva tak spočíva v aktívnej snahe samotných bezdomovcov i v pripravenosti spoločnosti chrániť svojich najsilnejších, vytvárať podmienky pre dôstojný život všetkých jej členov a podať pomocnú ruku tým, ktorí ju potrebujú. Spočíva jednak v kvalitnej prevencii tohto problému a jednak v kvalitnom a koncepčnom systéme pomoci, služieb a zariadení, ktoré bezdomovca môžu zachytiť na akejkolvek úrovni jeho existencie. Ak spoločnosť v zastúpení svojich predstaviteľov riešenie problému bezdomovectva zakotví do svojich systémov, sociálnej politiky a legislatívy, pomôže v konečnom dôsledku aj sama sebe. Ak bude myslieť na svojich slabých a zraniteľných, ak sa bude riadiť princípmi solidarnosti a sociálnej súdržnosti, ak bude sociálne vyspelá, ochráni tých, ktorí by mohli do bez-

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

domovectva prepadnúť a pomôže mnohým, aby bezdomovectvom trpeli čo najkratšie alebo menej intenzívne.

Spoločenské podmienky, ktoré vplyvajú na zvyšovanie miery bezdomovectva:

- zmena politického režimu a transformácia spoločnosti
- vysoká nezamestnanosť
- bytová politika, ktorá nezohľadňuje najslabšie sociálne vrstvy a nedostatok cenovo dostupného bývania
- slabé sociálne istoty a slabá sociálna ochrana občanov
- oslabenie sociálneho citenia a spolupatričnosti členov spoločnosti v dôsledku vysokej miery chudoby a rýchlych sociálnych zmien podporujúcich individualizmus v duchu hesla: "každý je zodpovedný len sám za seba"
- nedostatočná prevencia a chýbajúce legislatívne zastrešenie problému bezdomovectva, ktorého dôsledkom je absencia komplexného systému služieb a zariadení pre ľudí bez domova

Pred dvoma rokmi istá žena vo vysokom štádiu tehotenstva presedela celé dni na stanici. Bolo horúce leto a ona sa v dlhom kabáte nechcela zo svojho miesta ani pohnúť. Jej situácia inšpirovala médiá tak, že z toho vznikol príbeh na pokračovanie. Onedlho mala porodiť. Nebolo možné ju dostať do nemocnice, k lekárovi, do útulku, ani do azylového domu. Odmietala akúkoľvek pomoc. Mnohí sa snažili jej situáciu riešiť, ale nakoniec väčšina z nich skonštatovala, že nasilu jej pomôcť nemôžu. Je to jej rozhodnutie, ostať na ulici. Má slobodnú vôľu a nemôžeme na ňu siahnuť, aj keby to malo stáť život dieťaťa, ktoré príde na svet. Zdalo by sa, že neexistuje nijaké prijateľné východisko. Avšak tí, čo poznali jej životný príbeh hlbšie, vedeli, že trpí psychickou poruchou a je v stave, keď nedokáže reálne zhodnotiť svoje konanie. Riešenie prípadu bolo nakoniec veľmi jednoduché. Stačilo privolať psychiatra, ktorý skonštatoval, že žena nemôže za seba rozhodovať. Následne ju polícia previezla do nemocnice. Možno by sa zdalo, že takýto prístup je trochu drastický, ale oveľa drastickejšie by bolo nechať ju porodiť bez pomoci na ulici.

Tento príbeh nám ukazuje, že väčšina z ľudí, ktorí sa snažili žene pomôcť, nakoniec na jej situáciu rezignovala. Nechcelo sa im púšťať do nepríjemných riešení, zahŕňajúcich psychiatra či políciu a s pokojným svedomím, že žena sa sama rozhodla porodiť na ulici, ju tam nechali. Riešiť problém bezdomovectva určite nie je ľahké, ani príjemné. Spoločnosť, ktorá chce bezdomovcom pomôcť, nesmie rezignovať. Tí sa často nachádzajú v situácii, keď si nedokážu pomôcť sami, dokonca v tom nevidia ani žiadny význam. Aj keby sa snažili a boli aktívni, úspech ich sociálneho začlenenia vždy bude závisieť od spoločenských podmienok. Bude závisieť od postoja ľudí, s ktorými prichádzajú do kontaktu. Bezdomovec sa bude nadarmo snažiť, pracovať, chodiť čistý a upravený, ak ho nebude chcieť nikto zamestnať. A ak si nájde zamestnanie a bude normálne robiť, nič mu to nepomôže, keď si z platu nebude môcť zaplatiť bývanie. Nebude stačiť, ak bude milý a slušný, keď ho okolie bude podozrievať a nebude mu veriť. Ak bude chcieť svoj život zmeniť a na-

praviť chyby, ktoré urobil, nič mu to nepomôže, keď nenájde odpustenie a prijatie u svojich blízkych. Všetka jeho námaha bude zbytočná, ak mu spoločnosť svojím postojom a mechanizmami nenastaví podmienky, vďaka ktorým by mohol normálne existovať.

Komplexný systém služieb

S konkrétnou pomocou musí spoločnosť začínať od najhlbšieho dna zapáchajúcich a niekedy aj fyzicky doslova "nahnných" alkoholikov, narkomanov či duševne chorých, ktorí vlastne o ňu väčšinou už ani nejavia záujem. Úplným základom, ktorý im môžeme ponúknuť, je nocľah, aby boli chránení a nezamrzli a transport, aby sa mali ako dopraviť na miesto nocľahu. To však nestačí. Ak sa nám podarí človeka podchytiť v nocľahárni alebo pri terénnej práci (streetworku), je potrebné s ním pracovať ďalej. Ak človeku zabezpečíme naplnenie základných životných potrieb, ale zároveň mu nedáme šancu svoju situáciu zlepšovať, v podstate oddialíme jeho smrť a naďalej ho udržiavame v jeho stave. Každý vie, že človek má okrem fyziologických potrieb aj ďalšie potreby - psychické, sociálne, duševné. Platí to pre všetkých ľudí rovnako, bez ohľadu na to, či niekto bezdomovcom je alebo nie. Vlaste, pre bezdomovcov to platí obzvlášť, pretože jedlo si vždy dokážu nejako zabezpečiť, ale ich vnútro ostáva často bolestne neuspokojené. Možno nám napadne - čo by už len taký bezdomovec ešte mohol chcieť, keď mu dáme najesť a prespať? Niekedy naozaj už nič iné nechce, ale sú aj takí, ktorí chcú oveľa viac a oveľa viac aj dokážu pre zlepšenie svojho života urobiť. Koniec koncov, túžba väčšiny z nich je byť úplne normálnym a plnohodnotným členom spoločnosti. Preto je poskytovanie základných služieb nevyhnutné, ale samo o sebe nepostačujúce. Základné služby sa musia spojiť so službami, ktoré bezdomovcovi pomáhajú prechádzať procesom sociálneho začlenenia. Až prostredníctvom procesu sociálneho začlenenia sa nám ukazuje cieľ riešenia problému bezdomovectva. Samozrejme, ide o proces obsiahly a postupný. Zastrešiť ho dokáže koncepčný systém služieb zameraný na mnohé odtienky problémov, ktoré so sebou bezdomovectvo nesie. Takýto systém by mal krok po kroku, od jednoduchších služieb až po tie zložitejšie, obsiahnuť fyziologický, bytový, zdravotný, pracovný, sociálny, kultúrny, psychický aj duševný rozmer bezdomovectva. Mal by dokázať podchytiť bezdomovca na akejkoľvek úrovni, či už býva v kanáli alebo pracuje a pomôcť mu zlepšiť kvalitu jeho života s cieľom plnohodnotného zapojenia sa do života spoločnosti. Mal by myslieť aj na prevenciu rizikových skupín, ktorým bezdomovectvo hrozí alebo ktorým sa už z neho podarilo vymaniť. Práve vďaka kvalitnej prevencii je možné značne znížiť počet ľudí, ktorí sa na ulicu prepadnú. Aby mohol takýto systém s konkrétnymi zariadeniami a službami v praxi fungovať, je nevyhnutné zastrešiť ho legislatívnymi opatreniami a ukotviť do zákonov SR. Napokon, toto všetko sa ťažko udeje bez podpory verejnosti a ochoty ľudí, ktorí majú rozhodovacie právomoci. Na to, aby sa prijímali a realizovali rozhodnutia, ktoré pomôžu riešiť problém bezdomovectva, musí spoločnosť chcieť vytvoriť vhodné spoločenské podmienky.

Koncepčný systém pomoci pre bezdomovcov má teda dva stupne. Služby a zariadenia v prvom stupni zabezpečujú prežitie človeka. Sú základom, bez ktorého nie je možné ďalej stavať. Darmo by sme človeku ponúkali pracovnú terapiu alebo vzdelávacie programy, keď sa nebude mať kde najesť a vyspať. Nocľahárne, denné centrá a práca v teréne pomáhajú zachraňovať životy ľudí. Pred niekoľkými rokmi bola v Škótsku priorita stiahnuť počet ľudí žijúcich priamo v uliciach. Rozhodli sa postupovať tak, že postavili

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

množstvo denných centier a nocľahární s dostatočnou kapacitou v miestach, kde sa bezdomovci najviac zdržiavali. Medzi týmito službami nesmeli chýbať ľahko dostupné nízkoprahové zariadenia, ktoré svoje priestory, stravu, hygienu, ale aj najrôznejšie kultúrne, pracovné alebo duchovné aktivity poskytovali komukoľvek bez ohľadu na to, či je pod vplyvom omamných látok alebo nie. Nocľahárne zase ponúkali možnosť nocľahu v chránenom a teplom prostredí. Činnosť nocľahární a denných centier bola podporená prácou v teréne, počas ktorej sociálny pracovník kontaktoval bezdomovca priamo v jeho prostredí, sprostredkúval mu ponuku služieb, distribuoval ho do zdravotníckych zariadení alebo sa snažil formou rozhovoru získať jeho dôveru pre ďalšiu prácu.

Systém týchto troch služieb je pri práci s bezdomovcami veľmi dôležitý a opodstatnený. Umožňuje nadviazať kontakt aj s tými ľuďmi, ktorí sú na tom najhoršie, trpia závislosťami alebo si sami nevedia zabezpečiť základné potreby. Ak sa podarí bezdomovca zachytiť v sieti sociálnych služieb, je tu možnosť, že začne svoje problémy postupne riešiť alebo, že aspoň skvalitní svoj doterajší život (minimálne pravidelnou stravou či hygienou). Tieto opatrenia sa ukázali ako mimoriadne účinné, pretože v Škótsku sa v priebehu piatich rokov podarilo siahnuť mieru pouličného bezdomovectva o dve tretiny.

Keď už dokážeme zabezpečiť dostatok možností na nocľah a naplnenie základných potrieb, je dôležité ponúknuť ďalšie služby. Mali by byť čo možno najrozmanitejšie, tak ako sú rozmanité problémy i potreby konkrétnych bezdomovcov. Všetky by mali smerovať k sociálnemu začleneniu človeka. Mali by mu ponúknuť stále a isté bývanie na dlhšie časové obdobie (azylové domy, útulky, ubytovne, chránené byty a pod.), aby bol schopný riešiť svoje ďalšie problémy. Mali by pomôcť sprostredkovať komunikáciu s úradmi, aby sa začlenil do sociálneho systému štátu (poradenstvo). Mali by sa zamerať na odbúravanie jeho vnútorných bariér a fobií, na tréning sociálnych, pracovných i komunikačných zručností (kluby, školenia, tréningy). Mali by sa zamerať aj na kultúrne či záujmové aktivity (futbal, divadlo, kino, výlety). Veľmi dôležité sú služby, ktoré sa zameriavajú na prípravu do pracovného procesu a ponúkajú možnosť pracovať v chránených podmienkach zohľadňujúcich špecifickú situáciu bezdomovcov. Keďže bezdomovci trpia množstvom takých problémov, ktoré vyžadujú odbornú pomoc, sú potrebné služby odborníkov - lekára, právnik, psychológ, psychiatra alebo napríklad aj kňaza. Cieľom sociálnej pomoci je pripraviť človeka pre život v spoločnosti. Ciest a spôsobov je mnoho. Ich spájajúcim prvkom je podpora činnosti a aktivity bezdomovca, podpora tých osobnostných kvalít, vďaka ktorým vie nadväzovať a udržiavať medzilidské

*Majstrovstvá sveta vo futbale
bezdomovcov v Edinburhu, júl 2005.*

vzťahy a podpora sociálnych schopností tak, aby vedel optimálne komunikovať so svojím okolím či úradmi. Všetky služby by mali byť ponúknuté prostredníctvom kvalifikovaného sociálneho pracovníka, ktorý je pri poskytovaní pomoci stmelujúcim prvkom, pozná situáciu bezdomovca a dokáže ho distribuovať do zariadení a k odborníkom podľa jeho potrieb.

Osobitnú pomoc predstavujú zariadenia komunitného typu, ktoré väčšinou v sebe spájajú základné služby s nadstavbovými, respektíve ponúkajú bezdomovcovi ubytovanie, stravu, nocľah i prácu, pokiaľ dodržiava pravidlá, ktoré sú v komunite stanovené. Výhodou takýchto zariadení je, že človek v komunite získava určité postavenie, svojou prácou prispieva k jej celkovému chodu, cíti sa užitočný a prijatý. Komunita z tohto pohľadu nahrádza spoločnosť a ponúka bezdomovcovi plnohodnotné postavenie, sebarealizáciu a znovuoobjavenie sebahodnoty. Tým sa zvyšuje aj jeho sebaúcta a zdokonaľujú jeho sociálne zručnosti. Problém môže nastať vtedy, keď človek komunitu opustí a snaží sa zaradiť do spoločnosti. Podmienky prežitia v spoločnosti kladú na jednotlivca zvyčajne oveľa vyššie nároky a neodpúšťajú chyby či nedokonalosti, ktoré tolerovala komunita.

prevencia

Najúčinnejšie a najlepšie riešenie problému bezdomovectva spočíva v jeho prevencii. Ak spoločnosť dokáže zamedziť tomu, aby z jej siete vypadávali najslabšie články, nemusí sa potom zaoberať tým, ako tieto články pripojiť späť. Udržať človeka v jeho pôvodnom domove je oveľa jednoduchšie a koniec koncov aj výhodnejšie a lacnejšie, ako riešiť už vzniknuté bezdomovectvo. Oveľa náročnejšie je človeku bez domova poskytnúť služby na zabezpečenie základných potrieb, umožniť mu sociálne začlenenie a vytvoriť podmienky pre jeho nový domov. Nie je možné dokázať, aby sa niektorí ľudia nestali bezdomovcami, účinnými preventívnymi opatreniami je však možné ich počet značne znížiť. V rámci prevencie je potrebné zamerať sa na všetky rizikové skupiny - odchovancov detských domovov, bývalých väzňov, starých a chorých, dlhodobo nezamestnaných a sociálne odkázaných, závislých, opustených a osamelých, týraných, neplatičov a ľudí vo finančnej kríze, ktorým hrozí exekúcia a deložovanie. Napríklad, vo Viedni sa ako veľmi účinná ukázala činnosť istej organizácie s názvom FAWOS¹⁰, ktorá pracovala s neplatičmi ohrozenými vysťahovaním. V Rakúsku platí zákon, že súdy musia informovať mesto Viedeň o začiatku procesu a dátu-

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

moch vysťahovania. Organizácia spolupracovala s mestským úradom vo Viedni a ak niekomu hrozilo vysťahovanie, mesto ju o tom informovalo. Následne sa písomne skontaktovala s nájomníkom a ponúkla mu svoje služby - právne poradenstvo, vypracovanie finančného plánu a splátkového kalendára a vyjednávanie s prenajímateľom. Ukázalo sa, že najohrozenejšiu skupinu tvorili osamelí rodičia s deťmi. Väčšina klientov bola zadlžená, bez stáleho príjmu, s potrebou právneho poradenstva. Dôležitá bola tiež ochota klienta riešiť svoju situáciu a hľadať možnosti, ako si uchovať svoj domov. Organizácii FAWOS sa podarilo úspešne zachrániť až 25% bytov všetkých nájomníkov, s ktorými bola v kontakte. V spolupráci s ďalšími službami sa podarilo počet bezdomovcov vo Viedni za niekoľko rokov znížiť z niekoľko tisíc na deväťsto ľudí.

Prevenčia problému bezdomovectva musí byť podchytená tak konkrétnymi službami, ako aj legislatívnymi opatreniami. Základom pre dlhodobé zníženie počtu bezdomovcov je kvalitná bytová politika štátu zohľadňujúca i slabšie sociálne vrstvy. To je možné dosiahnuť napríklad zvýšením počtu cenovo dostupných štátnych nájomných bytov, príspevkami na bývanie, reguláciou nájomného a pod.. Od roku 2002 stúpla na Slovensku cena nehnuteľností na bývanie (na m²) viac ako dvojnásobne. Zatiaľ čo v roku 2002 stál m² priemerne 17 832 Sk¹¹, v druhom štvrtroku 2007 to už bolo 36 382 Sk za m². Počet cenovo dostupných nájomných bytov však ostal žalosťne nízky. V EÚ predstavuje podiel verejných nájomných bytov priemerne 15%(v Nemecku je to napríklad 6,5%, v Českej Republike 20% a v Holandsku až 34,6%)¹², zatiaľ čo na Slovensku sú to iba 3%. V tomto smere máme čo dobiehať. Ďalším krokom k účinnej prevencii bezdomovectva je celkový hospodársky rast krajiny a s tým súvisiace znižovanie nezamestnanosti a rast miezd. Tiež dostatok dostupných a kvalifikovaných sociálnych služieb zameraných na ochranu pred sociálnym vylčením občanov (napr. cenovo aj regionálne dostupné právne a sociálne poradenstvo pre ktoréhokoľvek občana, služby, prostredníctvom ktorých možno zapájať rizikové skupiny občanov do pracovného i kultúrneho života spoločnosti a pod.). Dôležitá je aj viacnásobná sociálna ochrana nielen sociálne odkázaných občanov, ale aj tých, ktorým hrozí bezdomovectvo a to prostredníctvom práva na súčasné poskytovanie finančných príspevkov (na bývanie, v hmotnej núdzi, na školské stravovanie a pod.) a ďalších služieb, právnych, zdravotníckych či opatrovateľských. Dôležitým prvkom prevencie je i vzdelávanie verejnosti o problematike bezdomovectva a šírenie informácií o možnostiach pomoci.

legislatíva

Deklarácia ľudských práv hovorí, že každý člen spoločnosti má právo na bývanie. Právo na bývanie potvrdzujú aj mnohé ďalšie medzinárodné strategické dokumenty. Členské štáty EÚ problematiku sociálnej pomoci pre ľudí bez domova bežne zahrňujú do svojej legislatívy a strategických politických dokumentov. Niektoré dokonca, ako napríklad Škótsko, disponujú osobitným zákonom určeným výlučne na riešenie problému bezdomovectva v ich krajine. Aj Slovenská rétorika sa približuje praxi EÚ a zahŕňa bezdomovectvo do niektorých svojich programových vyhlásení a strategických politických dokumentov,

¹⁰ Blížšie pozri: Renate U. Kitzman: *Spolupráce mezi NNO Volkshilfe a městským úřadem ve Vídni. In: Příklady nejlepších praxí v boji proti bezdomovectví, Praha 2003.*

¹¹ Zdroj: www.nbs.sk

¹² Zdroj: *European Housing Statistics 2005*

Spoločné memorandum o inklúzii hovorí o tom, že je potrebné: "Rozvinúť integrovanú stratégiu zameranú na bezdomovcov, ktorá by riešila otázky bývania (núdzového, prechodného a dlhodobého), zdravotníckych, poradenských, komunitných a iných nedostiahnuteľných služieb ako aj opatrení na prevenciu bezdomovectva; zabezpečiť vyššiu kvalitu bývania a primeranú infraštruktúru pre Rómov žijúcich v osadách a vyvinúť úsilie pre ich lepšiu integráciu do majoritnej spoločnosti; Vytvoriť podmienky pre územnú mobilitu pracovnej sily a dostupnosť primeraného bývania pre nižšie príjmové skupiny domácností, t.j. predovšetkým zvýšiť podiel nájomných bytov v celkovom bytovom fonde SR (Spoločné memorandum 2003, s. 7).

úryvok z vyhlásenia Iniciatívy 10 mimovládnych organizácií v Bratislave (február 2006)

Celkový počet bezdomovcov v Bratislave odhadujeme na základe našich štatistík minimálne na 2000 osôb. Sme znepokojení nedostatkom základných služieb pre bezdomovcov, ktorých dôsledkom je často nemožnosť návratu späť do spoločnosti, nedôstojné podmienky života či dokonca smrť mnohých z nich. Tento stav spôsobuje, že množstvo z nich sa zdržiava na verejných priestranstvách v centre mesta, nemocniciach, na staniciach a v nákupných centrách. Verejnosť ich prítomnosť často vníma ako rušivú.

Oceňujeme záujem kompetentných riešiť problematiku bezdomovectva prostredníctvom Koncepcie systémového riešenia bezdomovectva. Preto ponúkame naše odborné znalosti a dlhoročné skúsenosti z praxe vo forme obohatenia Koncepcie systémového riešenia bezdomovectva, ktorú prezentovala ministerka MPSVR Iveta Radičová. Naša koncepcia (priložená v dokumente) predstavuje sieť služieb, ktorá je zameraná na komplexné riešenie rôznorodých problémov týkajúcich sa bezdomovectva. Koncepcia vychádza z Ústavy SR, z Európskych dokumentov a sociálnej náuky cirkvi, ktoré zaručujú právo každého človeka na dôstojný život. Jej cieľom je umožniť každému človeku bez domova odraziť sa z dna a integrovať do spoločnosti. Táto koncepcia tvorí ucelený vzájomne prepojený systém. Ak chýba čo len jeden článok, úspešnosť pomoci sa podľa skúseností výrazne znižuje.

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

napríklad do Spoločného memoranda o inklúzii (2003) či Národnej správy o stratégiách sociálnej ochrany a sociálnej inklúzie pre roky 2006 a 2008. Rétorika, žiaľ, doteraz nebola premenená na realitu zakotvenú v zákone. Preto je také dôležité, aby sa problematika bezdomovectva dostala aj do zákona? Ak bezdomovcov nemáme v zákone, znamená to, že pre štát vlastne neexistujú. V súčasnej slovenskej legislatíve nie je jasne definovaná ani len cieľová skupina ľudí bez domova. Služby a zariadenia sú obmedzené len na ubytovacie zariadenia typu útulok, azylový dom či domov na polceste, respektíve na hygienické zariadenia typu pracovňa či stredisko osobnej hygieny. Takýto repertoár zariadení je nesystematický a zameriava sa na riešenie len určitej zložky javu bezdomovectva. Tiež zohľadňuje len jednotlivcov a neberie do úvahy, že bezdomovectvom môžu trpieť (respektíve byť ohrozené) aj rodiny. Veľkým problémom je nejasné určenie kompetencií, ktoré dáva možnosť prehadzovať si povinnosť zriaďovať služby a zariadenia medzi jednotlivými orgánmi. Výsledný efekt takéhoto rozloženia kompetencií je, že možnosť zriaďovať majú všetci, ale povinnosť nikto. Prax dokazuje, že vymáhateľnosť takéhoto práva je veľmi komplikovaná a spomalená. Bezdomovci sú bez legislatívneho ukotvenia pre štát neuchopiteľní, nie je možné na nich čerpať finančné prostriedky, či vytvárať systematické riešenia. Problém bezdomovectva bez legislatívneho ukotvenia nie je možné účinne riešiť.

Riešenie problému bezdomovectva - spoločné úsilie verejnosti, tretieho sektora a verejnej správy

Na prelome rokov 2002 a 2003 v Bratislave neexistovala ani jedna nocľaháreň pre bezdomovcov. V tú zimu v uliciach hlavného mesta umrelo 11 ľudí. Niekoľko organizácií to doviedlo k rozhodnutiu napísať listy kompetentným orgánom a požiadať ich o zriadenie nocľahárne alebo aspoň vyčlenenie budovy či financií na daný účel. Žiadosť dostali mestské časti, magistrát, VÚC, biskupstvá Rímskokatolíckej cirkvi i Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a Sociálny výbor parlamentu. Napriek 27 odoslaným listom prišlo iba niekoľko odpovedí. Ani jedna z nich neponúkala návrh na spoluprácu a vlastný vklad pre riešenie bezdomovectva v Bratislave. Pozitívnym výsledkom týchto snáh bolo aspoň upozornenie kompetentných, že nejakí bezdomovci existujú a je potrebné s nimi niečo robiť. V decembri 2003 bola otvorená prvá nocľaháreň pod záštitou VÚC. Nocľaháreň fungovala niekoľko mesiacov a už na jar 2004 museli organizácie opäť bojovať a presviedčať poslancov VÚC, že jej prevádzka by mala byť celoročná, že bezdomovci potrebujú bývať aj na jar, na jeseň a v lete. Zastupiteľstvo rozhodovaním o celoročnej prevádzke strávil dve a pol hodiny zo štvorhodinového rokovania. Téma bezdomovectva bola pre poslancov úplne nová a nevedeli sa dohodnúť, ako ďalej postupovať. Prevádzku nocľahárne predĺžili, ale iba do nasledujúceho zastupiteľstva v júni. Nakoniec poslanci rozhodli, že nocľaháreň bude otvorená iba v zimnom období, pretože zo strany bezdomovcov nie je záujem o ubytovanie. Nocľah totiž ponúkala všetkým bezdomovcom, ktorí sa preukážu dokladmi, donesú röntgen pľúc, zdravotné potvrdenie, potvrdenie o tom, že sú bezdomovci, prípadne potvrdenie o tom, že pracujú. Neúmerné podmienky, ktoré väčšina bezdomovcov nedokázala splniť, spôsobili, že v jarných mesiacoch v nocľahárni skoro nikto nebýval. Začiatkom roka 2004 prispel k riešeniu bezdomovectva aj magistrát, ktorý zriadil svoju nocľaháreň v spolupráci s Trnavskou univerzitou. Nocľaháreň bola opäť obmedzená len na zimnú prevádzku. Do konca roku 2005 bolo v Bratislave 60 lôžok

v nocľahárňach a ďalších 187 lôžok v ubytovniach. Počet bezdomovcov v tom období organizácie odhadovali na dve až tri tisíc. Počasie bolo v tých dňoch veľmi chladné a ľudia, ktorí nemali prístrešok, rýchlo umierali. Odrazu sa stali témou, ktorá sa riešila v hlavnom spravodajstve médií niekoľkokrát týždenne. Záujem o riešenie problematiky prejavilo Ministerstvo vnútra SR a zriadilo nízkoprahový stanový tábor aj pre závislých bezdomovcov. Tento krok určite zachránil množstvo životov a dodal vážnosti všetkým snahám riešiť problematiku bezdomovectva. V meste bol akútny nedostatok základných služieb a lôžok, chýbalo dokonca denné centrum. Organizácie pracujúce s bezdomovcami pochopili, že ak chcú, aby sa situácia vyriešila a nasledujúci rok sa tragické úmrtia neopakovali, je nutné "spojiť sily", nájsť vhodné budovy, ponúknuť svoje skúsenosti, projekty a know-how, vyčleniť finančné prostriedky a do budúcnosti počítať aj s legislatívnym zastrešením. Začiatkom roku 2006 sa vytvorila Iniciatíva 10 mimovládnych organizácií pracujúcich s bezdomovcami. Cieľom Iniciatívy bolo nadviazať spoluprácu s magistrátom, mestskými časťami, VÚC aj s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR a spoločne nájsť čo najúčinnéjšie riešenia situácie ľudí bez domova. Všetkým kompetentným orgánom ponúkla podrobný návrh, aké služby a s akou kapacitou je potrebné vytvoriť, aby sa pokryla potreba. Tiež vypracovala Konceptiu systémového riešenia bezdomovectva. Konceptia predstavovala ucelený komplex vzájomne poprepájaných služieb, zohľadňujúcich všetky roviny bezdomovectva tak, aby umožnili človeku bez domova nielen prežiť, ale aj začleniť sa do spoločnosti. Výsledkom tohto úsilia bolo vytvorenie pracovnej skupiny zloženej zo zástupcov všetkých spomínaných subjektov (okrem ministerstva). Ešte v ten rok sa rozhodlo o celoročnej prevádzke nocľahárne pod správou magistrátu a zriadení denného centra. Vznikla tiež nová služba - streetwork, ktorá kontaktovala bezdomovcov priamo na ulici a odvážala ich podľa potreby do stanového tábora či nemocnice. V Bratislave však stále chýbala nízkoprahová nocľaháreň s dostatočným počtom lôžok. Do konca roka sa nenašla budova, v ktorej by mohla byť zriadená. Znova bol potrebný zásah médií a neustále požadovanie naplnenia sľubov, ktoré dali kompetentní začiatkom roka. Napokon, v decembri 2006 zasiahol magistrát a ponúkol priestor. Ešte v ten mesiac vznikla nová veľkokapacitná nízkoprahová nocľaháreň, ktorá bola určená aj pre závislých bezdomovcov.

Situácia v Bratislave ukázala, že problém bezdomovectva nie je možné účinne a komplexne riešiť, ak sa nezapoja všetky subjekty, ktorých sa dotýka. Na rozvoj služieb bol potrebný zásah ministerstva, mestských častí, magistrátu a VÚC, svoju pomoc i skúsenosti ponúkli mimovládne organizácie. Zásadný vplyv na uskuutočnenie reálnych krokov na pomoc bezdomovcom mali médiá a ich neustále bombardovanie verejnosti informáciami o úmrtiach ľudí v uliciach miest. Práve verejná mienka ovplyvňuje postoj kompetentných, ktorí majú možnosti rozhodovať o zákonoch, financiách, o zriaďovaní služieb a formách pomoci. Keďže tento problém je u nás pomerne mladý, neexistuje väčšie množstvo dostupnej literatúry či serióznych výskumov, o ktoré by mohli opierať svoje rozhodnutia. Z médií sa dozvedáme, koľkí a ako umreli, v akých kanáloch či chatkách žijú, čo obedovali na Štedrý deň na charite. Média radi siahajú po srdcervúcich a emotívnych témach. Tragické úmrtia ľudí v uliciach mali ten veľký význam, že prinútili spoločnosť, aby sa problémom bezdomovectva zaoberala a začala ho riešiť. Za posledných päť rokov vidíme, že výrazný posun nenastal len v budovaní služieb, ale aj v postoji verejnosti či politikov voči ľuďom bez domova. Zatiaľ čo v roku 2002 bolo potrebné dokazovať, že bezdomovci vôbec potrebujú nejakú nocľaháreň, koncom roka

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

2007 sa už organizácie z celého Slovenska na prvej konferencii o bezdomovectve mohli zaoberať tým, ako tento problém systematicky legislatívne ukotviť.

Aby mohla byť verejnosť čo najlepšie informovaná o probléme bezdomovectva a kompetentní mohli zvoliť čo najúčinnnejšie riešenia problému bezdomovectva, je potrebné podniknúť nasledovné kroky:

- Vykonať seriózny a systematický výskum. Výskum by mal byť jednak kvantitatívny, opierajúci sa o štatistické údaje, aby bol problém bezdomovectva zachytiteľný pre štátnu správu, úrady a legislatívu a jednak hĺbkový, kvalitatívny, aby sme problém bezdomovectva čo najlepšie pochopili.
- Informovať a vzdelávať verejnosť o probléme bezdomovectva. Informácie, ktoré dostáva verejnosť by mali byť objektívne a podložené výskumami či skúsenosťami z dlhodobej praxe. Napríklad, v niektorých krajinách (Veľká Británia) je problematika bezdomovectva súčasťou školských osnov a prostredníctvom špeciálnych učebníc sú o bezdomovcoch informované už deti na základných či stredných školách.

Pomoc konkrétnemu človeku

Najdôležitejším článkom v procese riešenia problému bezdomovectva je bezdomovec samotný. Bezdomovec - zranený človek s narušenými medziludskými vzťahmi, možno poznačený závislosťami, možno vnútorne aj vonkajšie chorý, možno neschopný komunikovať s ostatnými, či neschopný postarať sa o seba. Možno úplne rezignovaný a možno túžiaci po zmene, ale bez podpory a možností. Ako s ním pracovať? Okrem praktických činov, ako je napríklad pomoc so zabezpečovaním základných potrieb, s vybavovaním na úradoch či s hľadaním práce, je potrebné zamerať sa na jeho vnútro. A to prostredníctvom ľudského prístupu a naozajstného záujmu o jeho osobu. Prostredníctvom empatie a snahy o pochopenie. Prostredníctvom neustáleho povzbudzovania a motivovania k aktivite. Naopak, sociálny pracovník nesmie ponížovať, správať sa povýšenecky alebo odmerane. Bezdomovca musí nevyhnutne podporiť ponukou vzťahu, získaním jeho dôvery a navodením atmosféry prijatia. Je potrebné, aby vyžadoval aj isté výkony, zodpovedajúce jeho schopnostiam, a tým mu dal najavo, že ho považuje za zodpovedného a schopného. Keď ho o niečo požiada, vkladá do neho dôveru. Mal by byť úprimný a vedieť povedať, ak sa mu niečo na konaní bezdomovca nepáči. Tým z neho urobí rovnocenného partnera. Zároveň však musí poskytnúť aj priestor pre zlyhanie a opätovné šance, keď nezvládne splniť stanovené úlohy. Ak niekto už úplne rezignoval a nechce so svojím životom nič urobiť, tak je najdôležitejšie pomôcť mu pochopiť a ukázať, že má zmysel snažiť sa. Najťažšie je pomôcť človeku prinavrátiť presvedčenie, že jeho život má zmysel.

Každý, kto ide s bezdomovcami pracovať, mal by sa na to pripraviť aj s určitou dávkou nadhľadu. Vnímať ich život v súvislostiach. Sociálny pracovník by mal byť dosť múdry na to, aby očakával, že bezdomovec, s ktorým pracuje, ho možno bude chcieť využiť alebo oklamať. Na to, aby ukázal svoju pravú tvár bude musieť preniknúť cez jeho povrch a získať jeho dôveru. Z prístupu sociálneho pracovníka by malo byť jasné, že si svojho klienta váži, verí mu a preukazuje mu patričnú úctu. Tak sa formuje aj jeho sebaúcta. Pri

dodržaní všetkých spomínaných princípov by sa však sociálny pracovník nemal nechať pohltiť svojou prácou a udržiavať si určité hranice.

V rámci istého výskumu označili ľudia bez domova pre ich vzťah so sociálnym pracovníkom za dôležité splnenie nasledovných požiadaviek¹³:

- **vyladenie sa na klienta a jeho problém**
- **vcítenie sa do jeho problémov**
- **vypočutie klienta**
- **podporovanie jeho aktivity**
- **autentickosť sociálneho pracovníka**
- **dodržiavanie hraníc vo vzťahu**
- **dôvera**
- **záujem o klienta**
- **trpezlivosť**
- **citlivosť spätnej väzby**

Pre kvalitnú sociálnu pomoc je teda kľúčový vzdelaný a dostatočne empatický sociálny pracovník. Podmienky, v ktorých pracujú sociálni pracovníci na Slovensku, neumožňujú, aby sa vždy s každým klientom zaoberali do hĺbky. Je to spôsobené najmä nedostatkom zdrojov na kvalifikovanú a všestrannú sociálnu pomoc. Ak jeden sociálny pracovník musí zvládnuť za deň aj desiatky klientov, neostáva mu čas pre prácu s vnútnom človeka. A to je škoda, pretože takáto námaha investovaná do sociálnej pomoci môže byť často neúmeraná výslednému efektu. Darmo napríklad budeme klientovi zhaňat prácu, keď nevieme, ako sa v práci správa, aké má skúsenosti a schopnosti. Musíme vedieť, koľko na človeka naložiť, koľko vyžadovať, aby to dokázal splniť a z výšin zamestnania či bývania nepadol veľmi rýchlo na tvrdú zem nocľahárne alebo kanála.

Sociálna práca s bezdomovcami môže mať krátkodobý, dlhodobý alebo sporadický charakter. Najúčinnnejšia je samozrejme dlhodobá a hĺbková práca. Vytvára najvhodnejšie podmienky pre jeho sociálne začlenenie. Keďže problémy bezdomovcov majú cyklický charakter a navzájom sa podmieňujú, je potrebné riešiť ich naraz. Pokiaľ sa riešia iba čiastkovo, hrozí, že výsledok našej pomoci aj bezdomovcovho snaženia zanikne v kruhu nevyriešených situácií. Preto je také dôležité poskytovať bezdomovcovi viaceré služby súčasne, napríklad ubytovanie spoločne s pracovnou terapiou, komunikačnými tréningami a vytvorením splátkového kalendára dlhov.

¹³ Horňanský, Marek: *Aplikácia prístupu poradenstva zameraného na človeka v sociálnej práci s bezdomovcami. Rigorózna práca. Bratislava 2007.*

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

Jeden sociálny pracovník samozrejme nemôže poskytovať všetky služby, ktoré bezdomovec potrebuje. Musí svojho klienta distribuovať ďalej. Preto by systém sociálnej pomoci mal byť ozajstným systémom navzájom spojených služieb a zariadení rozvinutých na takej úrovni, aby z neho klienti nevypadávali. Pokiaľ v systéme chýbajú jednotlivé zložky, napríklad, nie je možné riešiť zdravotné problémy klientov alebo neexistuje denné centrum či nijaké služby zamerané na zamestnávanie, nie je možné bezdomovcom účinne pomôcť.

Práca sociálneho pracovníka by nemala spočívať v tom, že všetko urobí za svojho klienta. Cieľom sociálnej pomoci je, aby bol klient sebestačný a schopný postarať sa o svoju existenciu čo možno najviac vlastnou aktivitou. Ak je človek, s ktorým pracujeme aktívny, akákoľvek pomoc sa poskytuje jednoduchšie s výraznejším efektom. Niekedy však môže ísť aj o niekoľko mesiacov či rokov intenzívnej práce sociálnych pracovníkov, kým bezdomovec začne chcieť niečo so sebou robiť. Dôležitou vo vzťahu k činnorodej túžbe svoj život posunúť vpred sa stáva otázka vnútornej motivácie človeka. Je potrebné bezdomovca plne podporovať v nachádzaní dôvodov, prečo zlepšiť svoj život.

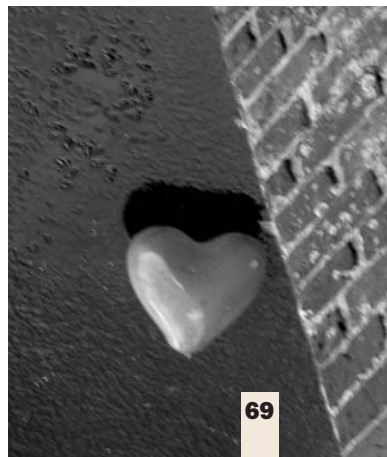
Účinnou zložkou sociálnej práce s bezdomovcom je využívanie takých metód, pri ktorých si klient uvedomuje vlastnú hodnotu a stáva sa sociálne kompetentným. To je možné dosiahnuť prostredníctvom sociálnej a pracovnej terapie. Prostredníctvom vykonávania práce či záujmových činností v akejkoľvek podobe sa môže sebarealizovať a cítiť užitočný. Či už hrá futbal, píše básničky, skrášľuje okolie alebo pomáha na stavbe. Práca dodáva človeku hodnotu, vnútorné naplnenie, sociálne postavenie, istotu, samostatnosť a nezávislosť. Nenahradiťelné sú tie služby, ktoré umožňujú bezdomovcovi byť súčasťou kolektívu. Práve v interakcii s ostatnými má možnosť skúsiť najrôznejšie situácie, ktoré prinášajú medziludské kontakty. To všetko by sa malo diať za prítomnosti sociálneho pracovníka. Ten môže korigovať alebo aspoň upozorňovať na prehnané či nezodpovedajúce reakcie členov skupiny. Ak nastane problém, môže ho analyzovať a ukázať klientom, prečo vznikol a ako sa ho v budúcnosti vyvarovať. Sociálny pracovník môže s klientmi rôzne situácie aj simulovať a nacvičovať s nimi napríklad návštevu úradu, banky či rozhovor s policajtom. Klienti tak získavajú sociálne zručnosti a sú oveľa lepšie pripravení riešiť rozmanité situácie, ktoré im prináša ich život, ale aj tie, s ktorými sa bežne stretávajú "normálni" členovia spoločnosti.

Veľmi dôležité je proces sociálnej práce neurýchlovať a stanovovať si ciele, ktoré môže bezdomovec za

daný čas reálne naplniť. Poznala som človeka, ktorý bol zapojený do istého projektu s cieľom pracovnej integrácie bezdomovcov. Tento človek zodpovedne plnil všetky úlohy, ktoré sme mu určili, chodil pravidelne a včas do práce na chránenom pracovisku. O mesiac, po vzájomnej dohode, sme sa rozhodli poslať ho na rekvalifikačný kurz v odbore, ktorý vyštudoval, aby sa zvýšili jeho šance na uplatnenie v zamestnaní, ktoré by vedel vykonávať a ktoré by ho aj zaujímal. Rekvalifikačný kurz navštívil prvý deň. Druhý deň, ani tretí deň sa už nedostavil. Začal sa vyhýbať aj kontaktu s nami, pretože mu bolo jasné, že porušil pravidlá. Snažili sme sa zistiť, čo sa stalo. Ako je možné, že človek, ktorý sa správal tak zodpovedne, bol pracovitý a mal o rekvalifikačný kurz záujem, odrazu zlyhal? Jeho vysvetlenie by sa mohlo zdať prekvapivé. Tvrdil, že má krivé zuby a každý na kurze podľa toho vidí, že je bezdomovec. Iste je nezmysel, že kvôli krivým zubom by niekto predpokladal, že dotyčný človek je bezdomovcom. Za jeho vysvetlením však možno identifikovať jeho vnútorné pocity z návštevy kurzu. V kolektíve "normálnych" ľudí sa cítil nepríjemne a neisto, vnímal svoju odlišnosť a predpokladal, že každý o ňom vie, že je bezdomovec. Mesiac sociálnej pomoci bol príliš krátky na to, aby klient zvládol novú situáciu. Snaha o sociálne začlenenie človeka, ktorý na to nie je pripravený, takmer vždy skončí neúspechom. Zmeniť svoje zvyklosti, získať hygienické návyky alebo pracovné skúsenosti, začať riešiť svoje zdravotné problémy, závislosti alebo podľnosti voči systému (dlhy na poisťovniach), získavať sociálne zručnosti či vybudovať si dostatočné sebavedomie a sebaúctu, to všetko si vyžaduje čas. Veľa času. Zvyčajne niekoľko rokov. Niektoré výskumy hovoria, že človek potrebuje na sociálnu integráciu rovnako dlhé obdobie ako strávil na ulici. Takže, ak je niekto bezdomovcom päť rokov, bude potrebných približne ďalších päť rokov na to, aby sa dokázal plnohodnotne zapojiť do života spoločnosti. Niektorí bezdomovci už ani nie sú schopní žiť inak ako bezdomovci, vďaka sociálnej pomoci však môžu svoj život výrazne zlepšiť.

Sociálny pracovník by nemal ostať zaskočený, ak bezdomovec, ktorý už napríklad pracoval a mal zabezpečené bývanie, znova skončí na ulici. Hlavne prvé mesiace je ešte jeho nové postavenie neisté a jeho sociálne vzťahy veľmi krehké. Stabilizovať svoj život v nových podmienkach býva náročné. Človek nemusí byť vždy dostatočne pripravený čeliť všetkým prekážkam alebo jednoducho nezvládne nápor nových situácií a povinností. Sociálny pracovník by mal s takou možnosťou počítať a byť svojmu klientovi k dispozícii istý čas aj potom, keď sa zamestná alebo si zoženie stále bývanie. Práve jeho ochota byť prítomný pre svojho klienta aj naďalej môže byť účinnou prevenciou pred opätovným pádom na ulicu.

Kroky sociálnej pomoci pre ľudí bez domova

- *nadviazanie kontaktu, získanie dôvery svojho klienta s ponukou rovnocenného vzťahu, ktorý dáva aj vyžaduje*
- *priblíženie sa k svetu klienta, snaha o pochopenie "jeho" sveta a "jeho" konania a myslenia, vytvorenie atmosféry prijatia*
- *snaha o prebudenie vnútornej motivácie klienta*
- *posilňovanie činnorodej aktivity klienta a pomoc k sebestačnému napĺňaniu potrieb*
- *dlhodobá práca*
- *neurýchľovanie procesu sociálneho začleňovania, postupne, krok po kroku vytýčenie splniteľných čiastkových cieľov*
- *súčasný riešenie rôznorodých, ale navzájom spletených problémov*
- *distribúcia klienta do ďalších služieb a k odborníkom*
- *akceptovanie zlyhania a možnosť opätovných šancí*
- *prevencia opätovného pádu na ulicu*

Ako môže pomôcť bezdomovcom každý z nás

Možno ste už premýšľali nad tým, ako by ste mohli bezdomovcom, ktorých vo svojom živote stretáte, pomôcť. Paušálny návod samozrejme neexistuje. Ak chce niekto niečo urobiť, má mnoho možností. Niektoré formy pomoci sú veľmi jednoduché. Stačí, ak sa pri bezdomovcovi pristavíme, porozprávame. Môžeme ho odporučiť do organizácií, ktoré mu pomôžu alebo tieto organizácie priamo kontaktovať (telefonicke, osobne). Ak chceme, môžeme zistiť, čo konkrétne by potreboval a skúsiť mu s tým pomôcť sami (rozhodne by som však neodporúčala púšťať sa do odbornej pomoci bez patričnej prípravy, informácií či vzdelania). Môžeme mu darovať aj peniaze, ale s tým vedomím, že ich použije, ako bude on chcieť, čo sa nemusí zhodovať s našimi predstavami (napríklad mu dáme na nocľaháren a on peniaze použije na cigarety). Niekto sa necíti na to, aby komunikoval s bezdomovcami priamo na ulici. Vtedy sa môže obrátiť na organizácie, ktoré s bezdomovcami pracujú a podľa ich typu poskytnúť svoje peniaze, šatstvo, jedlo alebo iné veci, svoj čas ako dobrovoľník, svoje kontakty či pracovné možnosti pre týchto ľudí. Organizácie radi prijímajú právnu, lekársku, psychologickú, ale napríklad aj kadernícku či transportnú výpomoc pre svojich klientov. Dobrovoľníci môžu s bezdomovcami hrať futbal, navštevovať divadlo, môžu ich doučovať angličtinu či vydávať im jedlo v nocľahárni. Môžu im napiecť koláče alebo zorganizovať benefičný koncert. Môžu sa pridať k petičným aktivitám či otvoreným listom, ktoré podporujú rozvoj pomoci pre bezdomovcov. Ak má niekto možnosti rozhodovať o sociálnom smerovaní vo svojom meste, obci alebo regióne, môže pre túto skupinu ľudí presadzovať služby a zariadenia, ktoré im prináležia. V podstate každý, kto chce a nájde si čas, môže pomôcť bezdomovcom práve tým, čo najlepšie dokáže. Ak sa niekto rozhodol bezdomovcom pomôcť,

Príbeh so šťastným koncom

Veronika patrí medzi prvých predajcov časopisu Nota bene. Začínala na stanici s pár číslami, ale vôbec sa jej nedarilo. Nešlo o hanbu, ale o spôsob podania. A o trému. Obyčajne neobyčajná upratovačka, ktorá sníva o dome s veľkou záhradou, s malou dušičkou vyrozprávala príbeh vílázstiev a prehier.

Rodená Bratislavčanka prvé roky života strávila na starej radnici vďaka starému otcovi, ktorý tam pracoval. Veronike tak bolo umožnené uskutočniť svoje prvé kroky na radničných parketách. Neskôr sa s matkou a dcérou presťahovala do bytu, ktorý po čase majiteľ predal. Takto prišli o strechu nad hlavou. Mama odišla do domova dôchodcov, kde je dodnes.

Veronika s dcérou skončili na ulici.

Dve čísla

Poštová - miesto jej pôsobenia, sa stalo odrazovou zastávkou pre ďalšiu prácu, ktorá by mohla prísť čo najskôr. Možno už na druhý deň. Ale prišla až o niekoľko dlhých rokov. Predávať Nota bene sa mnohým ľuďom zdá jednoduché. V skutočnosti to také ľahké nie je. Ako sa Veronika priznala, vždy bola strašná trémistka.

Tréma jej zo začiatku bránila v predaji časopisu. Povedali jej: "Chod' sa pozrieť na toho a toho, ako predáva." Tak Veronika nahliadla do podchodu, kde predával jej kolega. Išlo mu to s obrovskou ľahkosťou, o ktorej mohla v tom čase len snívať. "A teraz ty predaj tieto dve čísla." V tomto okamihu sa začalo utrpenie človeka bojujúceho s trémou.

Po nemalej chvíli Veronikine ruky zostali prázdne a ona si mohla s pokojom vydýchnuť, že dnešok má za sebou.

Predsudky

Človek si počas života vypočuje veľa názorov od druhých. Ani Veronika nebola výnimkou. Pýtali sa jej: "Prečo si nenájdeš prácu?" "Keď mi tú robotu nájdeš!" odpovedala na často kladenú otázku.

pokračovanie str. 73

5. Ako riešiť problém bezdomovectva?

mal by sa pripraviť na to, že jeho pomoc môže byť odmietnutá, že sa nemusí vždy dočkať vďaky, že sa možno stretne s agresívnym správaním alebo spomaleným myslením a hlavne, že jeho pomoc, nemusí mať taký výsledok, aký by očakával (bezdomovci využijú našu pomoc inak, ako by sme si predstavovali alebo ich situácia je tak zložitá, že konečný výsledok našej čiastkovej pomoci sa môže stratiť v spleti ďalších problémov). Musí sa pripraviť na to, že bezdomovcom, ktorým pomáha, nestačí pár týždňov či mesiacov na vyriešenie ich situácie a začlenenie do spoločnosti. Ak sa napriek všetkým spomínaným ťažkostiam nenechá odradiť, jeho pomoc môže reálne skvalitniť život konkrétnym ľuďom.

Prvým a najdôležitejším krokom k akejkoľvek pomoci je ľudský prístup a myslenie bez predsudkov. Vlastne, už len takýmto postojom bezdomovcom pomáhame možno viac, ako by sme si mysleli. Je dôležité vynaložiť patričnú úctu človeku, ktorý si niekedy sám seba už neváži a nezavrieť pred ním pomyselné dvere nášho sveta. A to môže urobiť každý z nás. Ak im teda chceme pomôcť v ich ťažkej situácii, založme svoju prácu na vzťahu k nim ako k rovnocenným ľuďom. Rodinu a priateľov im nenahradíme, ale môžeme ich svojím prístupom presvedčiť, že sú takí istí ľudia ako my a majú nárok žiť taký istý život, ako ktokoľvek z nás.

Veľakrát sa jej však dotkla. "Človek chodí a zháňa si robotu tam, kde môže. Nesedí a nečaká, že mu niečo spadne z neba," bráni sa. Raz sa jej jeden pán na stanici spýtal: "Nehanbite sa predávať tento časopis?" Odpovedala som mu: "Prečo by som sa mala hanbiť? Veď je to časopis ako každý iný."

3P (príbytok, pomoc a práca)

Veronika nezostala iba pri predaji časopisu. Zapájala sa do rôznych akcií, pomáhala aj na detskom ihrisku. Tak sa do jej vrečka nazbieralo viac peňazí ako zvyčajne. Mohla si dovoliť ubytovňu, kde prespala viac ako jednu noc. Európska únia v tom čase podporila projekt Krištof, v rámci ktorého mohol byť pre predajcu časopisu poskytnutý byt. A práve Veronike ponúkli možnosť sa do tohto bytu presťahovať. "Od samého začiatku, keď bolo niečo treba, pomáhala som, kde sa dalo. Nemala som žiadne výhody," poznamenala.

Byť však nebol jedinou výhrou. Okrem práce a spánku sa Veronika začala venovať aj niečomu ďalšiemu. Dlhodobo chodila na individuálne poradenstvo k sociálnej pracovníčke, ktorá akoby zázrakom splnila Veronike sen. Pred dvoma rokmi jej pomohla zohnať robotu, ktorú Veronika cez úrad práce zháňala štyri a pol roka. "Bolo to zo dňa na deň, úplnou náhodou," tvrdí. Dodnes si rozumejú a stretávajú sa. Pre Veroniku je veľkou oporou, na ktorú sa môže so všetkým obrátiť.

Domček so záhradkou

V novembri budú tri roky, čo má Veronika stále zamestnanie. Pravidelný príjem je dnes súčasťou jej živobytia. Každý mesiac spláca nájomné za byt, kde žije s dcérou a s jej druhom. Každý človek snáva. Veronika tiež: "Mojou túžbou, ale to je ozaj len môj sen, je samostatné bývanie. Nemuselo by to byť Bratislave, ale niekde, kde by som mala pokoj a záhradu. Záhrada bola odjakživa mojim relaxom." Okrem práce upratovačky sa naďalej venuje predaju časopisu. Dodnes verí svojej filozofii, že každý človek má možnosť sa zamestnať. "Každý by sa mohol zamestnať, dokázala som to v 53 rokoch. Každý pozerá na peniaze!" Podľa Veroniky by si človek vystačil aj s menším množstvom peňazí. "Tudia sú všelijakí. Niektorí sa niekam dostali. Iní by sa niekam dostať mohli, ale výplata im zjavne nevyhovovala," dodala s vnútorným úsmevom.

Napísala Denisa Ballová, príbeh je uverejnený na www.notabebe.sk

Dúfam, že knižka, ktorú ste práve dočítali, Vám aspoň trochu pootvorila dvere do sveta bezdomovcov, ktorý je síce často smutný, osamelý, tvrdý a možno agresívny, naplnený beznádejou, prekážkami a bojom o prežitie... Ale niekedy dokáže byť aj plný sily a snaženia, občas trochu úsmevný a opravdivo ľudský bez pretvácky.

Rada som ukázala bezdomovcov aj z inej stránky, ako ich vníma väčšina z nás, "normálnych" ľudí. Bezdomovci nie sú vždy takí, za akých ich pokladáme. Ale, aj keby sme v našom živote stretali len samých "lenivých a špinavých alkoholikov" a "neprispôsobivých smradľavých žobrákov", skúsme sa neotočiť k nim chrbtom. Nemusíme to urobiť... Chceme však vopred poďakovať všetkým, ktorí sa odhodlajú venovať svoju energiu, svoj čas alebo len vôbec pozitívnu myšlienku človeku, ktorý podľa nás a aj podľa seba už možno padol na to najhlbšie dno. Prekvapme ich svojim postojom a možno potom oni prekvapia nás tým, aké zmeny dokážu vo svojom živote urobiť.

Nina Beňová

Informácie o predstaviteľoch príbehov sú zámerne zúžené len na isté momenty ich života z dôvodu zachovania anonymity. O niektorých z nich nemám v súčasnosti žiadne správy.

Fero

umrel minulý rok. Nedožil sa ani päťdesiat rokov. Trpel alkoholizmom a bol pravidelným návštevníkom zariadenia v Žakovciach. Mal rád zmenu, pohyb a ľudí. Živil sa žobraním.

Peter

v čase, keď písal zverejnený príbeh, býval v Žakovciach, v súčasnosti nemám o ňom informácie.

Imro

v čase, keď písal zverejnený príbeh, býval v Žakovciach, v súčasnosti o ňom nemám žiadne informácie.

Mišo,

mladý muž pochádzajúci z detského domova predáva Nota bene už niekoľko rokov. Je veľmi aktívny, vyhľadáva brigády a rád sa zúčastňuje podujatí pripravených pre predajcov, či siaha po ďalších službách. Už niekoľko mesiacov vypomáha v nízkoprahovej nocľahárni pre bezdomovcov.

Juro

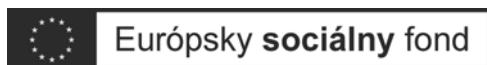
je dlhoročným predajcom Nota bene. Svojho času bol veľmi medializovaný, hral v divadle, ktoré tvorili bezdomovci a zúčastňoval sa rôznych kultúrnych podujatí. V súčasnosti sa drží skôr v úzadí.

Veronika

naďalej chodí do práce a býva so svojou rodinou.

NOTABENE

EQUAL

Vydavateľ: o.z. Proti prúdu

Názov: Bezdomovci, ľudia ako my

Autor: Nina Beňová

Grafická úprava: Dana Vitteková

Fotografie: Jana Čavojská (9), Dana Vitteková (10), Jakub Mináč (3)

Martin Opeta (2), *Nina Beňová* (5)

Náklad: 1000 ks

Tlač: OTA, a. s., Košice

© o.z. Proti prúdu, 2008

Recenzoval: Ilja Hradecký

1. vydanie

vydanie tejto knihy bolo spolufinancované EÚ

všetky práva vyhradené

ISBN 978 - 80 - 969924 - 1 - 6

EAN 9788096992416